

Kras

Okrogla miza revije Kras
**ZAKAJ IZGINEVA
KRAŠKA AVTENTIČNA ARHITEKTURA?**

v petek, 11. decembra 1998 v Lipici

Hotel Igralnice Turizem

mobitel

SLOVENSKI OPERATOR NMT & GSM

Revija Kras podpirajo

PETROL

Slovenska naftna družba

V NJENIH PRIZADEVANJIH
ZA OHRANITEV NAŠE NARAVNE
IN KULTURNE DEDIŠČINE

NOVEMBER 1998 št 29 cena 500 SIT
ISSN 1318-3257 Poštnina plačana pri pošti 1102 Ljubljana

*Dunajska 5
p.p. 800
1001 Ljubljana*

*Tel.: +386 61 314 346
17 56 800, 17 56 801
Fax: + 386 61 302 658*

DELO *tiskarna*

SEŽANA

PRAVA SMER!

Ob vsakem vzletu in pristanku.

Duty&Tax
FreeShop

Svet v malem

KO BANKA PRIDE K VAM

Bančne storitve preko
telefona ali interneta
Doma in v tujini

- Pregled stanja in prometa na
vaših računih (žiro, tekoči, devizni)
- Plaćevanje s položnico ali
splošnim prenosnim nalogom

<http://www.skb.net>
e-mail: skb.net@skb.si
e-mail: info@skb.si

SKB BANKA D.D.

Za Danes. In za Jutri.

Kras

NOVEMBER 1998, št. 29

Slika na naslovnici:
Ruj (Cotinus coggygria)
v novembru na Krasu
Fotografija: Fotoagencija Kras

Telefoni revije Kras:

061/121-46-90

061/121-46-95

067/78-434

Fax:

061/121-46-95

Informativno revijo Kras izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o., Rimska cesta 8, 1000 Ljubljana - telefon: +386-061/121-46-90, +386-061/121-46-95, fax: +386-061/121-46-95 - Email: Mediacarso@eunet.si
Glavni urednik Lev Lisjak - Odgovorna urednica Ida Vodopivec-Rebolj - Naslov uredništva: Revija Kras, p.p. 17, 6223 Komen, telefon: +386-067/78-434 - Maloprodajna cena 500 SIT, 5.000 Lit, 6,00 DEM, 4,00 \$; naročnina šestih zaporednih števil s pošto dostavo v Sloveniji 3.500 SIT, za tujino s pošto dostavo 80.000 Lit, 80,00DEM, 60,00 \$ - Žiro račun: 50100-603-43117 - Devizni račun pri NLB, podružnica Center: 900-27620-91455/0 - Tisk: Delo-Tiskarna, Ljubljana - Fotografije: Fotoagencija Mediacarso - Nenaročenih rokopisov in fotografij uredništvo ne vrača - Brez izdajateljevega pisnega dovoljenja ponatis ali kakršno koli povzemanje objavljenih prispevkov iz revije Kras ni dovoljeno - Po mnenju Urada vlade R Slovenije za informiranje št. 23/142-92 od 27.5.1993 sodi revija Kras s prilogi med proizvode informativne narave, za katere se plačuje davek od prometa proizvodov po 5-odstotni stopnji - Mednarodna standardna serijska številka ISSN 1318-3257. - Organizacija tiska:

✂ Korotan Ljubljana d.o.o.

Uredništvo	HIT IN KRAS	4
Dušan Rebolj	ZAKAJ IZGINEVA KRAŠKA AVTENTIČNA ARHITEKTURA?	5
Pogovor z Albinom Debevcem	JAVNI ZAVOD URESNIČUJE SVOJE POSLANSTVO	6
Dr. Ana Barbič	ŽIVETI V REGIJSKEM PARKU	10
Selma Uršula Muhar	TERAN MORAMO ZAŠČITITI!	12
Janja Vupotič, Ivan Kobal	ZAKAJ RADON NA KRASU?	14
Uredništvo	PRIPOROČILO REVIJE KRAS SODELAVCEM	17
Dr. Andrej Kranjc	ZGODOVINSKI POMEN NAŠEGA KRASA JE ŠE VEDNO ŽIV	18
Dr. Franc Šušteršič	PUTICK O DIVAŠKI JAMI	20
Marko Aljančič	NEODPOSLANO PISMO - DUŠANU NOVAKU V SPOMIN	22
Uredništvo	NA RADIU IN TELEVIZIJI NAČRTNO O OKOLJU IN PROSTORU	23
Matjaž Ledinek	OČIŠČENIH PET KRAŠKIH JAM	24
Uredništvo	PROJEKT ZA DIRKALIŠČE NA KRASU JE V NASPROTJU Z NAČELI TRAJNOSTNEGA RAZVOJA	25
Dr. Anton Ramovš	KRAS PRED VRATI LJUBLJANE IN IZDELKI IZ NJEGOVEGA APNENCA	26
Borut in Mateja Lozej	POVABILO V VOJAŠKI MUZEJ "TABOR" V LOKVI	32
Danilo Pečar	340 LET SEDANJE CERKVE SV. PETRA V KLANCU PRI KOZINI	34
Jožko Žiberna	V KAČIČE NA OPASILO	36
Majda Maček	V VSAKI VASI NAJ BI KDO ODDAJAL V NAJEM GARSONJERO	38
Uroš Herlec	DELAVNICA IN OKROGLA MIZA O KAMNOLOMIH NA KRASU	39
Jolka Milič v pogovoru s Stanislavo Knez Milojković	"VESELIM SE MALIH STVARI, KI USTVARJAJO ŽIVLJENJE"	40
Agencija Kras	EKSLIBRISI RAZSTAVLJENI, NAGRADE PODELJENE	46
Agencija Kras	BREŽIČNI PRENOSNI TELEFON ZA VSAK ŽEP	48
Dušan Rebolj	PET LET IZHAJANJA ČASNIKA "OKO"	50

HIT IN KRAS

Tretjega novembra 1998 se je sestal na tretji seji nadzorni svet delniške družbe HIT - Hoteli, igralnica, turizem - iz Nove Gorice, ki je - podobno kot družba Mobitel - sponzorica revije Kras in jo podpira v njenih prizadevanjih za varovanje ter ohranjanje naše kulturne in naravne dediščine. Predstavniki lastnikov in zaposlenih v Hitu so med drugim tudi pregledali podatke o uspešnem poslovanju družbe v letošnjem tričetrtletju.

V devetih mesecih leta 1998 je HIT ustvaril 25 milijard SIT bruto prihodka, to je za 14 % več kot v enakem obdobju leta 1997. Celotni prihodek se je do oktobra letos približal 16 milijardam SIT, kar 9,1 milijarde SIT pa je Hitovo igralništvo odštelo državi za davščine.

Na seji nadzornega sveta so povedali, da je k povečanju prihodka prispevalo skoraj štiri petine igralništvo. To neglede na svoje nepovečane zmogljivosti. Zakon namreč tega ne dopušča! Hitove igralnice je v devetih mesecih leta 1998 obiskalo 1,343.000 gostov, kar je za 2,4 % manj kot pred letom. Število obiskovalcev pada, ker so zlasti konec tedna igralniški prostori z gosti prenatrpani. Povečuje pa se še naprej poraba gostov. Je za 8 % večja od pričakovane.

V Hitu so zadovoljni tudi z obsegom svoje gostinske ponudbe. Ta se je - izražena v prometu - povečala v letošnjih devetih mesecih v primerjavi z enakim obdobjem leta 1997 za 15 % in se povzpela na 2,6 milijarde SIT bruto prihodka. S tem pa je že presega desetodstotni delež v Hitovem celotnem bruto prihodku.

Izdajatelj revije Kras in zagotovo tudi njeni sodelavci se s HIT-ovim vodstvom in zaposlenimi v njem veselimo uspešnega poslovanja, gospodarjenja in uveljavljanja te primorske družbe v slovenskem in širšem, evropskem prostoru!

Uredništvo

Telefoni
revije Kras:
061/121-46-90
061/121-46-95
Fax:
061/121-46-95

Odgovorna urednica
061/125-14-22

naslov uredništva:
Rimska ul. 8
1000 Ljubljana

V petek, 11. decembra 1998
v Lipici okrogla miza revije Kras

ZAKAJ IZGINEVA KRAŠKA AVTENTIČNA ARHITEKTURA?

Dušan Rebolj

O kraški avtentični arhitekturi in njemu soustvarjanju podobe krasa, o razlogih za funkcionalno obnavljanje in ohranjanje te arhitekture ter o razlogih za ohranitev tipične kraške kulturne krajine naslednjim generacijam pripravljamo izdajatelji revije Kras s sodelavci ob podpori njenih somišljenikov okroglo mizo z naslovom "Zakaj izgineva kraška avtentična arhitektura?" Pogovor za omizjem bo v petek, 11. decembra 1998 od 9. do 18. ure v hotelu Maesto v Lipici na Krasu.

Revija Kras je za sodelovanje pridobila Fakulteto za arhitekturo Univerze v Ljubljani. Njeni strokovnjaki s prorektorjem za študijske zadeve prof. dr. Petrom Fistrom in s povabljeni strokovnjaki drugih strok bodo pripravili uvodne informacije v odgovor na vprašanje, zakaj izgineva kraška avtentična arhitektura, in pogovor za omizjem usmerjali v izoblikovanje odgovorov na naslednja vprašanja:

1.

Kaj je značilno za kraško avtentično arhitekturo kot eno izmed temeljnih prvin podobe krasa in njegove kulturne krajine?

2.

Kakšna avtentična kraška naselja, jedra naselij, zgradbe in druge objekte je vredno ohranjati in zato obnavljati, prenavljati ali nanovo graditi, zakaj in za kakšne namene?

3.

Kako obnavljanje in ohranjanje kraške avtentične arhitekture urejajo sedaj veljavni zakoni in podzakonski predpisi?

4.

Kakšne so dolžnosti in odgovornost za obnavljanje in ohranjanje kraške avtentične arhitekture investitorjev, projektantov, upravnih organov ter opravljalcev (izvajalcev) prenovitvenih in gradbenih del? Kakšna je pri tem odgovornost države in njenih ustanov?

5.

Kakšne so izkušnje investitorjev, projektantov, upravnih organov ter opravljalcev (izvajalcev) prenovitvenih in gradbenih del v njihovih priporočljivih za obnavljanje in ohranjanje kraške avtentične arhitekture?

6.

Kako naj bi zaradi nacionalnih interesov država tudi gmotno spodbujala prenovu in ohranjanje kraške avtentične arhitekture? Katere zakone in podzakonske akte v ta namen še sprejeti oziroma katere veljavne predpise in podzakonske akte dopolniti?

Kras je izjemen naravni spomenik s svojim podzemljem, z njegovo prevotljenostjo in z značilnimi kraškimi pojavi. S svojo tipično kulturno krajino, ki jo odlikujejo poleg vrtač, brezen, dolin, udornih dolin in vhodov v več kot tisoč podzemskih jam tudi človekovi posegi v naravo s kamnitimi ogradami, škarjami, hišami, z gospodarskimi poslopji, znamenji ter gradbenimi elementi in z uporabnimi predmeti iz klesanega in delno obdelanega kamna, žgane gline, lesa, železa, itn., pa je kras tudi na svojem površju izjemen naravni in kulturni spomenik. S svojo še dokaj neokrnjeno naravo, s še ne preveliko urbanizacijo in z relativno redko poseljenostjo vzbuja vse večje občudovanje in zanimanje domače in tuje javnosti ter obeta - tudi po načrtovani razglasitvi za regijski park - izjemne možnosti za razvoj tako imenovanega aktivnega in raziskovalnega turizma.

Usmerjen pogovor strokovnjakov raznih strok, upravnih delavcev lokalne samouprave in državnih organov, lastnikov objektov, ki sodijo v kraško avtentično arhitekturo, ter opravljalcev, to je izvajalcev prenovitvenih in gradbenih del, naj bi predvsem utemeljil neizpodbitno potrebo po ohranjanju avtentične kraške arhitekture. Hkrati naj bi predstavil, zakaj se normativna ureditev tega področja kulturne dediščine krasa in vsakdanja praksa varovanja kraške arhitekturne dediščine razhajata. In izoblikoval naj bi jasna napotila vladi in parlamentu ter lokalnim skupnostim, pa tudi investitorjem in opravljalcem (izvajalcem) gradbenih in prenovitvenih del, kako ravnati, da se čim večji možni del avtentične kraške arhitekture prenove in zavaruje.

Izdajatelji revije Kras s širokim krogom sodelavcev in z njenimi podporniki želimo z načrtovano okroglo mizo in z objavo vsega povedanega ter dogovorjenega v tematski izdaji revije prispevati svoj in hkrati pomemben delež k uresničitvi zamisli, naj bi Kras kot zavarovano območje postopno postal s svojimi privlačnostmi eden izmed parkov Evrope za človekovo rekreacijo in za njegov ustvarjalni oddih v vse bolj urbaniziranem in stresnem prostoru združujoče se Evrope. Tudi s svojo enkratno in urejeno kulturno krajino ter arhitekturo, ki to kulturno krajino soustvarja!

Na pogovor za okroglo mizo "Zakaj izgineva avtentična kraška arhitektura?" vabimo vse, ki bi radi ustvarjalno sodelovali in pomagali, da se uresničijo njeni cilji! Da si boste zagotovili prostor za omizjem in vsa potrebna gradiva za okroglo mizo, izpolnite v tej reviji priloženo priglasnico in jo čim prej pošljite na naslov: Mediacarso, d.o.o. - revija Kras, Rimska 8, 1000 Ljubljana! Za dodatne informacije pokličite po telefonu: 061/ 121-46-90 ali 121-46-95!

Dušan Rebolj, publicist - direktor Mediacarso, d.o.o.,
izdajatelj revije Kras,
Rimska cesta 8, 1000 Ljubljana

Pogovor
z Albinom Debevcem,
direktorjem
javnega zavoda
Park Škocjanske jame

JAVNI ZAVOD URESNIČUJE SVOJE POSLANSTVO

Agencija Kras

Po sprejetju zakona o regijskem parku Škocjanske jame v Državnem zboru Republike Slovenije 1. oktobra 1996 je vlada R Slovenije 27. novembra 1996 sprejela sklep o ustanovitvi javnega zavoda Park Škocjanske jame in 31. julija 1997 za njegovega direktorja imenovala Albina Debeveca, dipl. inž. Direktor organizira in vodi strokovno delo zavoda, njegovo poslovanje, predstavlja in zastopa zavod ter odgovarja za zakonitost in strokovnost dela v zavodu. Zavod upravlja svet zavoda. Posvetovalni strokovni organ zavoda je strokovni svet.

Javni zavod Park Škocjanske jame posluje že drugo leto. In ker se to, drugo leto že bliža koncu, smo se pogovarjali z njegovim direktorjem gospodom Debevcem o tem, kaj vse so letos v zavodu naredili...

“Iz poročila o delu javnega zavoda Park Škocjanske jame v prvem poletju 1998, ki smo ga sredi avgusta poslali Ministrstvu za okolje in prostor,” pripoveduje Albin Debevec, “je razvidno, da je uprava - ki šteje poleg direktorja še vodjo naravovarstvene nadzorne službe, vodjo službe za urbanistično načrtovanje in tajnico, ki opravlja tudi finančna dela - nadaljevala v letu 1997 začeto inventarizacijo v parku, varovala njegovo naravno in kulturno dediščino ter skrbela za usklajen razvoj dejavnosti v zavarovanem območju..

Ta čas smo se tudi pospešeno pripravljali na prevzem sistema Škocjanskih jam od njihovega sedanjega upravljalca, to je delniške družbe HTG - Hoteli, gostinstvo, turizem iz Sežane. Ministrstvu za okolje in prostor smo predložili program predvidenih prevzemnih postopkov in pospešili strokovno ocenjevanje inventariziranih objektov, naprav ter opreme. Poseben poudarek smo namenili izdelavi seznama tistih objektov, naprav in opreme, ki naj bi bili izločeni iz koncesijskega postopka v Sprejemnem centru Škocjanske jame. Za pospešitev prevzema Škocjanskih jam ter pripravo vsega potrebnega za koncesijski postopek o gostinski dejavnosti smo poskrbeli za osnutek uredbe o podelitvi koncesije za opravljanje gostinske dejavnosti v Sprejemnem centru Škocjanske jame”.

Da bi bilo poslovanje zavoda kar se da učinkovito in racionalno, so v sodelovanju s celjskim Razvojnim centrom glede na naloge, ki jih mora javni zavod uresničevati, pripravili predlog organigrama in sistemizacije delovnih mest. Iluzorno bi bilo namreč pričakovati, da bi samo štirje ljudje v njegovi upravi zmogli vse naloge, ki jih zavodu nalaga zakon o regijskem parku Škocjanske jame. Zato se bo postopno število zaposlenih povečalo na 14. Predvidevajo za poslati še vodjo komerciale, ki bo skrbel za

marketinške in komercialne posle, za promocijo dejavnosti v parku in za delo štirih vodnikov po parku in jamah, naravovarstvenika, biologa in speleologa ter vzdrževalca in finančnega delavca. Tajnica **Darja Hrib** namreč sedaj opravlja tudi vsa potrebna finančna in računovodska dela. In ker v prenovljeni Gambočevi domačiji v Škocjanu št. 2, kjer je sedež uprave, ne bo za vse dovolj prostora, so izrabili predkupno pravico za nakup bližnjega manjšega stanovanjskega in gospodarskega objekta Škocjan št. 3 z dvoriščem.

Albin Debevec z navdušenjem pripoveduje, da zavod obiskuje vse več delegacij, skupin strokovnjakov in posameznikov, ki se zanimajo za zavodovo dejavnost in za novi Park Škocjanske jame z najrazličnejših vidikov - od čisto naravovarstvenega, kulturnospomeniškega in turističnega do geološkega, speleološkega in arheološkega. In nadaljuje:

“Uprava parka uspešno sodeluje z upravo matične občine Divača, s krajevnima skupnostima Divača in Vreme in zlasti s turističnimi društvi Škocjan, Vremska dolina in Rodik. To sodelovanje predstavlja tudi osnovni program načrtovanega razvoja domačij na območju parka, ki ga bo s finančnimi sredstvi za prenovo objektov na območju parka podpiral tudi zavod”.

PARK ŠKOCJANSKE JAME

Osebe javnega zavoda Park Škocjanske jame - z leve na desno: direktor Albin Debevec, dipl.inž., tajnica in vodja računovodstva Darja Hrib, vodja naravovarstvene nadzorne službe Tomaž Zorman, dipl.inž., in vodja službe za urbanistično načrtovanje Črtomir Pečar.

Naravovarstvena nadzorna služba

Na vprašanje, kako se uveljavlja naravovarstvena nadzorna služba, ki jo vodi **Tomaž Zorman**, dipl. inž. gozdarstva, je direktor zavoda poudaril, da je ta služba delovala predvsem v preventivnem smislu:

“Tako delo, ki je zajelo usmerjanje obiskovalcev, njihovo vodenje po parku in opozarjanje, kako se v parku vesti, ustvarja pri večini obiskovalcev dober vtis. Seveda pa služba deluje tudi nadzorno in s terenskimi ogledi ter prijavami inšpekcijskim službam postopno vnaša v območje parka red, ki si ga prostor zasluži. Tako je, na primer, prijavila onesnaženje Reke z neznanimi snovmi, zemeljska dela v neposredni bližini naravnega spomenika - kapnika v Lipjih jamah, nasilno odprtje in poškodovanje vrat v Veliki dolini ter vandalizem nad informacijskimi tablam Parka Škocjanske jame na Škofeljskem mostu. Odkriva divja odlagališča, s pomočjo domačinov odstranjuje zapuščene avtomobilske karoserije, spremlja prelete vojaških in policijskih helikopterjev ter civilnih turističnih letal nad parkom, itn.

Naravovarstvena služba je nadzorovala dela pri postavljanju varovalne ograje na poti proti Razgledišču in ob poti pri

Škofeljskemu mostu. Stara, dotrajana vrata je zamenjala z novimi na petih dostopih do Mahorčičeve jame ter Mariničeve jame in Miklovega skednja. Po turistični sezoni 1997 je poskrbela za obnovo peš poti v Globočak, zlasti za utrditev, ureditev odvodnjavanja in stopnic z ograjo na najstrmejšem delu. Nadzirala je tudi subvencionirano košnjo v parku, gradnjo podpornih zidov in ob-

novo makadamske ceste Betanja-Ležeški Gabrk in poljske poti Matavun-Dane pri Divači. Sodelovala je pri izdelavi turistične karte parka, hidrološke karte parka, pri načrtovanju naravoslovne učne poti (gozdne, geološke, speleološke, botanične) in pri postavitvi več razstav (ornitološke, jamarske, geološke). Naravovarstvena služba tudi kontrolira delo vodnikov, ki so še vedno odgovorni za razmere v jamah in za ustrezno obnašanje obiskovalcev v njih”.

Albin Debevec poudarja tudi pomen meritev koncentracije radona, pozitivnih in negativnih ionov ter temperature in prepaha v Škocjanskih jamah, pri katerih sodeluje naravovarstvena služba. Prav tako tudi popis jamskega inventarja ter infrastrukture in njunega stanja, kar je služba naredila skupaj z Inštitutom za raziskovanje krasa ZRC SAZU. Z Društvom za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije sodeluje pri popisu ptičjih vrst v parku in za določitev habitatnih tipov ogroženih in drugih vrst.

Upravna zgradba javnega zavoda Park Škocjanske jame, Slovenija, Škocjan št. 2.

Albin Debevec, dipl.inž., direktor javnega zavoda Park Škocjanske jame, Slovenija.

PARK ŠKOCJANSKE JAME

Služba za urbanistično načrtovanje

Služba za urbanistično načrtovanje, ki jo vodi **Črtomir Pečar**, je v prvi polovici leta predvsem pripravljala najrazličnejša nujna gradiva in izpeljavo številnih nalog, zajetih v pogodbah z zunanji izvajalci. Na primer: dogovor z Družbo za avtoceste R Slovenije o pravilni označitvi lege Škocjanskih jam ob avtocestnem odseku Divača-Kozina, priprava seznama naravnih in kulturne dediščine v parku za turistični prospekt občine Divača, priprava besedila in slikovnega gradiva za turistično karto parka, strokovne podlage za ocenitev nepremičnin v parku (ruševine, objekti, zemljiške parcele), sestanki za študijo o zbiranju in čiščenju odpadnih vod v parku, sodelovanje na lokacijskih obravnavah za prenovu objektov v parku, nadzor nad obnavljanjem in urejanjem turistične peš poti v Globočak, prezdavo suhih zidov v Škocjanu. Nudila je pomoč in svetovala prebivalcem parka pri pridobitvi potrebnih dovoljenj. V sodelovanju z Društvom oblikovalcev Slovenije je bil opravljen vabljeni anonimni natečaj za ce-

lostno podobo parka, izbrani so bili znak in logotip parka pa tudi izvajalec. V izdelavi je tudi odlok o prostorskih ureditvenih pogojih za območje parka

“Veliko dela je bilo tudi,” nadaljuje direktor javnega zavoda, “z inventarizacijo na področju varstva in razvoja parka, njegovih kmetijskih zemljišč, gozda in gozdnega prostora v parku in s speleološko inventarizacijo Škocjanskih jam.

V drugem polletju smo predvsem nadaljevali s pripravo programa varstva in razvoja Parka Škocjanske jame, ki ga izdeluje Urbanistični inštitut R Slovenije. To je zelo zahtevno delo in se bo podaljšalo še v naslednje leto. Veliko pa je bilo tudi dela s pridobitvijo soglasij in izdelavo dokumentacije za zgraditev pločnika v Matavunu, dolgega 180 metrov, ob regionalni cesti od odcepa k Sprejemnemu centru do odcepa turistične poti k vhodu v Škocjanske jame. Uredili bomo tudi vso potrebno cestno signalizacijo, da bo ustrezala evropskim normam,

ter vso infrastrukturo, zlasti elektriko, da bo pločnik ponoči osvetljen.

Zadnje čase se zavzeto izdeluje načrt za historično prenovu J'kopinovega skednja v Škocjanu. V njem bo etnografski muzej s predstavitevjo nekdanjega dela na polju in spravila kmetijskih pridelkov”.

V javnem zavodu Park Škocjanske jame že končujejo inventarizacijo flore in favne, arheologije in hidrologije parka. Pripravljajo se na razširitev dejavnosti sedanje meteorološke postaje, s katero sami merijo osnovne meteorološke podatke in jih sporočajo v Ljubljano. Končali so oceno stanja in varnosti šestih mostov v sistemu Škocjanskih jam, vseh turističnih poti in varovalnih ograj ter oceno kakovosti osvetlitve v jamah. Ukvarjajo se z zamislimi, kako v bodoče odpirati tiste dele Škocjanskih jam, ki so sedaj za obisk zaprte. To so predvsem Mahorčičeva jama in Mariničeva jama ter poti v Veliki in Mali dolini. Z ustreznimi ustanovami pa uresničujejo tudi zamisel o stalnem monitoringu, to je opazovanju kakovo-

sti Reke od njenega izvira izpod Dleta na meji s Hrvaško v vsem njenem toku mimo Ilirske Bistrice do njenega ponora v Škocjanske jame.

“Skrbimo pa tudi za promocijo jam. Letos smo bili na štirih simpozijih in uspeli na dveh mednarodnih kandidaturah. Vključili so nas v mrežo evropskih zavarovanih območij v Alpah ter v sistem parkov v Evropi - Evroparc. To pomeni, da se bo po- slej pojavljal Park Škocjanske jame na vseh kartah in zemljevidih Evropske skupnosti. Dobivali bomo tudi najrazličnejšo literaturo o varovanju narave in o parkih kot zavarovanih območjih. Pridružiti pa se moramo še Evropskemu združenju turističnih jam..!” je sklenil pogovor direktor javnega zavoda Park Škocjanske jame Albin Debevec.

**Če sklenemo vse poveda-
no, se je dejavnost štirih ljudi v
upravi javnega zavoda Park
Škocjanske jame v drugem letu
njegovega poslovanja tako raz-**

**mahnila, da že lahko zapišemo,
kako ta ustanova uresničuje svo-
je osnovno poslanstvo, zaradi ka-
terega je bila ustanovljena. To pa
je predvsem varovanje ter vzdr-
ževanje njegovih naravnih vred-
not ter naravne in kulturne dediš-
čine, načrtovanje razvoja parka
in dejavnosti, ki zagotavljajo se-
danjo naseljenost prostora, spod-
bujanje, organiziranje in usklaje-
vanje raziskovalnega dela za po-
trebe parka, organiziranje parku
skladnih turističnih dejavnosti za
njegovo obiskovanje, skrb za
vodniško službo in ustrezna pro-
mocija ter trženje Parka Škocjan-
ske jame v slovenskem in širšem
evropskem prostoru.**

Prednosti in omejitve,
problemi in pričakovanja prebivalstva

PARK ŠKOCJANSKE JAME

ŽIVETI V REGIJSKEM PARKU

Ana Barbič

V začetku oktobra 1998 sta pretekli dve leti od sprejetja Zakona o regijskem parku Škocjanske jame. Domačini vasi Mata-vun, Škocjan in Betanja upraviče-no pričakujejo, da bodo ob Škoc-janskih jamah kot naravni dediš-čini svetovnega pomena ter drugi bogati naravni in kulturni dediš-čini regijskega parka živeli lažje in bolje, kar bo morda tudi njihove otroke zadržalo v domačem kraju. Raziskava, ki je v letu 1998 zajela 25 od skupaj 27 gospodin-jstev treh vasi, je posebno pozor-nost namenila doživljanju življe-nja v varovanem območju: pred-nostim in omejitvam, problemom in pričakovanjem... Nekaj ugotovitev raziskave, ki jo je naročil javni zavod Park Škocjanske jame, predstavljam v tem zapisu.

Zdi se, da je skupnost treh vasi re-gijskega parka Škocjanske jame dve leti po zakonski zavarovanosti območja v nekakšnem iskanju lastne identitete. Domačini s turističnim društvom na čelu so se doslej ukvarjali z organizacijskimi in materialnimi problemi ter akcijami in se nekako niso utegnili ukvarjati s problemi odnosov v lo-kalni skupnosti. Dejstev, kot je odklanjanje vsakršnega sodelovanja - pa čeprav le dveh gospodinjestev - in nepripravljenost sodelo-vanja 8 od 25 gospodinjestev v skupnih akci-jah, ni mogoče prezreti. Prezreti tudi ni mo-goče dejstva, da ni nobene ženske v vodstvu edinega lokalnega društva, pa tudi predstavn-ik skupnosti treh vasi v krajevni skupnosti Divača je moški. Sodelovanje žensk z upra-vo parka pri raznih akcijah in promociji parka je zelo dobro. Ženske pa se vključujejo tudi v zavodove izobraževalne

programe.

Zavarovanost območja prinaša prednosti in omejitve. Med prednostmi največ, to je 15 gospodinjestev navaja narav-no dediščino parka, 9 jih navaja kulturno de-diščino parka, 7 gospodinjestev pa navaja njegov geografski položaj oziroma njegovo prometno dostopnost. Štiri gospodinjestva kot prednost življenja v parku omenjajo pre-bivalce, med tem ko 2 gospodinjestvi navaja-ta kot prednost obstoječe gospodarske de-javnosti.

Da so prednosti lahko hkrati ome-jitve, pa kažejo podatki, po katerih 12 gos-podinjestev navaja kot omejitev naravno de-diščino parka, 8 jih navaja kulturno dedišči-no kot omejitev. 3 gospodinjestva kot omeji-tev izpostavljajo prebivalce, eno gospodin-jstvo pa dojema kot omejitev obstoječe gos-podarske dejavnosti.

Vrste prednosti in omejitev življe-nja v regijskem praku Škocjanske jame, kot so jih navedli domačini, so razvidne iz pre-glednice 1.

Da večina prebivalcev sprejema zavarovanost območja kot dejstvo, pričajo odgovori na vprašanje: Ali imate po skoraj dveh letih veljave Zakona o regijskem parku Škocjanske jame kakšne predloge za njego-vo spremembo? Samo v 10 gospodinjestvih so izjavili, da imajo predloge za spremembo zakona.

Pet od štirinajstih predlogov zade-va razširitev območja parka na naselja Bre-žec, Gradišče in Naklo ali jasnejšo opredeli-tev parkovih mejâ, 2 predloga navajata na-tančnejšo opredelitev kriterijev za rabo agro-kemičnih sredstev v parku, po 2 predlo-ga pa navajata uvedbo davčnih olajšav za domačine ter zagotovitev finančne pomoči.

Preglednica 1: Vrste prednosti in omejitev življenja v Parku kot jih vidijo domačini

Področja	Prednosti	Omejitve
Naravna dediščina	smo znani v svetu (2x) lepota zadovoljstvo, da živiš tu nove dejavnosti, turizem (3x) dobiček je kaj pokazati razvojne možnosti lepo okolje lepo sodelujejo z javnim zavodom možnosti obnove dediščine zavarovanje pomeni ohranitev	ne more se graditi (4x) marsikaj je prepovedano (2x) zakonske omejitve prepovedano nabiranje gozdnih sadežev mladi ne morejo graditi po svoje zakon samo omejuje, ničesar pa ne zagotavlja ne smeš sekati lesa ni nadomestil nesmiselno postavljene table s prepovedjo vožnje v parku
Kulturna dediščina	trženje istovetnost kraj je znan v svetu in zavarovan da bodo obnovljene propadajoče hiše	omejitev gibanja ljudi po parku popravilo hiš (2x) ni finančnih sredstev za obnovo (2x) omejena gradnja omejitev dejavnosti staro je lepo, ni pa vedno praktično
Prebivalci treh vasi	zaposlitev domačinov dobri stiki ohranjanje dediščine se bolj povezujejo	starost prebivalcev premalo ljudi
Obstoječe gosp. dejavnosti	mladi upajo na del. mesta možnosti za nove dejavnosti	omejena gradnja
Geogr. položaj/ prometna dostopnost	dostopnost (3x) bližina avtoceste	

Delavci SGP Kraški zidar urejajo površine za turistično pot

Po en predlog zadeva zmanjšanje oziroma odpravo omejitev za adaptiranje ali prenavljanje hiš, zagotovitev zaposlitve za domačine in natančnejšo opredelitev prepovedi. Domačini nedvomno pričakujejo, da bodo od zakonodajalca dobili odgovor na svoje predloge. Na potezi je torej zakonodajalec!

Kot vsaka ima tudi raziskovana skupnost treh vasi svoje **probleme**. Te je treba najprej identificirati ali razpoznati, da bi jih bilo možno rešiti. Da dinamika dogajanja v letih pripravljanja in sprejemanja Zakona o regijskem parku ter v prvih letih po njegovem sprejetju ni samo pozitivna, temveč povzroča tudi probleme, priča podatek, po katerem so v dobri polovici gospodinjstev izjavili, da so v skupnosti treh vasi problemi, ki terjajo takojšnje reševanje, v 6 gospodinjstvih ne vidijo nobenih problemov, v 6 gospodinjstvih pa za probleme ne vedo oziroma o tem niso razmišljali.

Za kakšne probleme gre? Prevladujejo infrastrukturni problemi, kot so ceste, zidovi ob cesti, kanalizacija, čistilna naprava, trasa nad vodovodom, mrliška vežica, obnova trga v Škocjanu in obnova cerkvenega zvonika, popravilo razpadajočih stavb in škropljenje sadnega drevja v Betanji s kemičnimi škropivi. Nekaj vprašanih pa je kot problem navedlo odtujenost med družinami, premajhno sodelovanje v vaseh ter posameznike (brez navedbe imen) kot zaviralce razvoja.

Z odgovori na vprašanje o tem, kakšne spremembe želijo vprašani videti na območju treh vasi čez pet let, smo želeli odkriti **pričakovanja** domačinov, njihovo videnje razvoja. Odgovori kažejo na pragmatično usmerjenost domačinov, saj jih velika večina zadeva uresničitev že zastavljenih ciljev ali rešitev sedanjih problemov skupnosti. Skupaj 40 želja se združuje v naslednja področja:

Kulturna/stavbna dediščina

lepo urejeno okolje, urejene vasi
obnovitev ruševin, streh, stavb

Uresničitev dosedanjih programov

zgraditev mrliške vežice, balinišča, otroškega igrišča
ter zasebnih apartmajev in prenočišč

Turizem

dosti turizma, več turistov
boljše trženje jam

Prebivalstvo in zaposlitev

več prebivalcev, tudi priseljencev
zaposlenost vseh domačinov,
po možnosti na območju parka
zaposlovanje ljudi iz drugih krajev

Odnosi med domačini

prijazni, dobri ljudje in zadovoljni domačini

Osebnostne želje

nakup zemljišča v Škocjanu
naj ostane tako, kot je

Število
odgovorov

9

6

7

5

1

1

2

3

1

4

1

1

Programi in akcije, ki so bili v zadnjih letih usmerjeni in obveščanje in osveščanje domačinov o potrebi po varovanju dediščine parka, so očitno rodili sadove, saj številni domačini želijo v prihodnjih petih letih doseči urejenost naselij in okolja ter obnovljeno stavbno dediščino. Seveda pa so tem željam ob boku tiste, ki zadevajo uresničitev že opredeljenih programov ter razvit turizem. Ta naj bi v prvi vrsti tudi prispeval k stabilnosti ali celo povečanju števila prebivalcev treh vasi, predvsem pa zagotovil zaposlenost vseh domačinov, če le mogoče na območju parka. V letih 1995-1998 se je namreč število prebivalcev treh vasi zmanjšalo od 69 na 68. Nekaj domačinov si želi predvsem skupnost prijaznih, dobrih in zadovoljnih ljudi, nekaj pa je tudi povsem osebnih želja.

Kljub pestri paleti sprememb, ki jih vprašani želijo na območju parka videti čez pet let, pa v odgovorih domačinov pogrešamo predvsem željo oziroma potrebo po

vključevanju skupnosti treh vasi in parka v širši prostor regije in države ter po povezovanju domačinov (turističnega društva, lokalne skupnosti) s širšim socialnim prostorom.

Skupnost treh vasi se mora predvsem izogniti samoizolaciji in se čim prej povezati ne le s širšim zaledjem regijskega parka, temveč se tudi aktivno, to je ustvarjalno vključiti v snovanje Kraškega regijskega parka, katerega središče bi vsaj na začetku lahko bile tri vasi, javni zavod Park Škocjanske jame pa glavni akter njegovega oblikovanja. Ta si je v dobrem letu od ustanovitve (27. novembra 1996) med domačini pridobil velik ugled, saj si je za prispevek k lokalnemu razvoju na lestvici od 1 (zelo majhen) do 5 (zelo velik prispevek) prislужil povprečno oceno 3,8, takoj za Turističnim društvom Škocjan, katerega prispevek k lokalnemu razvoju je bil v povprečju ocenjen s 4,3.

TERAN

MORAMO ZAŠČITITI!

Selma Uršula Muhar

Teran je rdeče, alkoholno lažje vino, katerega odlike se kažejo v svojevrstni cvetici, polnosti, sadnosti, vinskem ekstraktu in v živahni, intenzivni karminasto rdeči barvi. Vino ne dosega visokega deleža alkohola (10-11 vol. %, prostorninskih odstotkov), ima pa veliko skupnih kislin (8-19 g/l, gramov na liter), kar je odvisno od letnika. Zaradi mlečne kisline (3-5 g/l, gramov v litru) in zaradi drugih varovalnih snovi, na primer polifenolov, ga štetejo za zdravilno vino.

V kleti Kmetijske zadruge Vinakras v Sezani, Sejmiška cesta 1/a, enologi predstavljajo široko paleto pridelanih kraških vin in prirejajo njihovo degustacijo
- Fotoarhiv KZ Vinakras.

V vinorodni pokrajini Primorski je okoliš Kras, kjer so ugodne, vendar zelo posebne pedo-klimatske, to je talno-podnebnne razmere za gojenje vinske trte, iz katere pridelujemo kraška vina. Med njimi ima teran, katerega domovina je kraška planota, posebno mesto tako v Sloveniji kakor tudi širom po svetu. Vedeti pa je treba, da izredno trde pridelovalne razmere zahtevajo od vinogradnika in vinarja veliko znanja, skrbi in truda za pridelovanje tega posebnega vina.

Gojitev vinske trte in pridelovanje tipičnega rdečega vina terana sega daleč v preteklost. Iz zapiskov rimskega zgodovinarja Plinija izhaja, da so visoko cenili kraško črno vino ne samo Rimljani, saj so ga pod imenom "Pretoriansko vino" severnega Jadrana poznali že Grki. Rimska cesarica Julija je pripisovala svojo visoko starost uživanju "Puciniuma", ki so ga pridelovali na kamnitih gričih nedaleč od izvira Timave, to je na kraški planoti. V srednjem veku so teran poznali že v drugih deželah, zlasti v Nemčiji, o njem pa je pisal tudi Janez Vajkard Valvasor v svoji knjigi Slava vojvodine Kranjske.

V tem stoletju sta bila, na primer, kraška pokrajina in teran navdih za razmišljanja in čustva pesnika Otona Župančiča:

*"Jaz čutim danes vseh živih dan.
Moje srce kipi in polje,
moja duša je židane volje,
kot bila bi pila kraški teran."*

Maksimilijan Ripper, nadzornik na kmetijsko-kemičnem poskuševališču v Gorici, pa je v svoji knjižici, izdani leta 1910 v Gorici, opisal značilnosti terana na takle svojstven način:

*"Teran ni težak, niti gost,
ni trpek, niti tolst,
ni mehak, niti mlahav,
ni top, niti mrtev,
ni zagaten, niti plehek,
slednjič ni nežen in ne sladak."*

*Ampak teran je poln in močan,
je vonjav, cveten in rezek,
je krepak in jeklenast,
je čil in dobro označen,
je poln življenja, svež, pršiv in ščegetljiv,
je temnobojen, rubinasto leskeč."*

Pretežni del površine vinorodnega okoliša Kras se razprostira na kraški planoti z značilno kraško razgibanim površjem, polnim vrtač in uval. To je domovina terana. Povprečna nadmorska višina tega območja je 300 metrov; na južnem delu je planota nekoliko višja in se proti severozahodu znižuje tako, da doseže pri Komnu le še nadmorsko višino 200 metrov. Tod se kaže predvsem

Tipični kraški latnik - Fotoarhiv KZ Vinakras.

vpliv sredozemskega podnebja, medtem ko je planota na vzhodu odprta proti Nanosu. Tam ima stik s celinskim podnebjem.

Prepletanje milejšega, poleti vročega podnebja, in ostrejšega podnebja z nižjimi nočnimi temperaturami ter razmeroma siromašna zemlja v vrtačah, tako imenovana terra rossa, vplivata predvsem na višjo vsebnost skupnih kislin in na intenzivno karmínasto rdečo barvo grozdja sorte refošk. Iz njega pridelujemo s klasično, tradicionalno tehnologijo samo na Krasu vino teran z vsemi njegovimi karakteristikami ali značilnostmi.

(Kraški) Teran z vsemi svojimi karakteristikami uspeva samo na slovenskem in italijanskem Krasu. Že več desetletij prevladuje kot gojitvena oblika trte sorte refošk kraški latnik, ki pa se mora - žal - umikati novejši šparonski gojitveni obliki. Kraški latnik je prevladal po drugo svetovni vojni. Trsi so sajeni v večji razdalji; na vsake štiri do šest trsov je postavljen v tla močan steber. Na vsakega je pritrjena in na steber druge vrste oprta prečna lata, ki z nosilnim stebrom tvori kot 120 stopinj.

Glede na teranove karakteristike naj bi se kot postopek vinifikacije ali pridelave vina uporabljala predvsem klasična maceracija, to je izluževanje barvnih snovi iz grozdne jagodne kožice z alkoholnim vrenjem, kot dopolnitev pa še hladna maceracija (brez alkoholnega vrenja), s katero se

barvne snovi izločajo v mošt z dodatkom žvepla. Vino mora pri tem ohranjati za teran že stoletja poznane organoleptične značilnosti, ki jih zaznavajo človekove čutne celice za vid, okus, vonj, temperaturo, tip itn. v nosu in ustih in ki jih vidijo njegove oči.

Zaradi velike koncentracije skupnih kislin v moštu stisnjenega grozdja sorte refošk se mora njihov delež po alkoholnem vrenju z biološkim razkisom zmanjšati na 7-10 g/l. Med tem naravnim pojavom drugega vretja ali fermentacije se jabolčna kislina, ki prevladuje zlasti v moštu, s pomočjo mlečnokislinskih bakterij pretvori v blažjo mlečno kislino in v plin ogljikov dioksid. To daje vinu predvsem svežino in sadni vonj po malinah ali ribezu. Najbolj tipičen teran je mlado, enoletno ali največ dvoletno vino.

Mlečna kislina v teranu je koristna in priporočljiva predvsem zaradi svojih zdravilnih učinkov, saj pomaga pri želodčnih in črevesnih obolenjih. Zdravilne polifenolne sestavine (flavonoidi), ki iz jagodnih kožic z maceracijo preidejo v mošt in s tem v vino, so nevitaminski in neencimski oksidanti. Raziskave so pokazale, da so flavonoidi preprečujejo številne civilizacijske bolezni srca in ožilja. Flavonoidi namreč preprečujejo oksidacijo LDL-holesterola in s tem upočasnjujejo arteriosklerozo ali poapnitev žil, saj šele oksidirani LDL-holesterol okvarja žilne stene in pospešuje arteriosklerozo.

Teran je torej vino s tradicionalno zelo cenjenimi lastnostmi, ki jih je treba za njegovo identiteto ali istovetnost in za njegovo prepoznavnost ohraniti. Zaradi terana samega, zaradi Krasa in zaradi Kraševcev!

To pa bomo dosegagli le, če bomo ob upoštevanju tradicionalnih postopkov njegove pridelave upoštevali še znanje. Naš cilj je, da ohranjamo v vinu tiste sestavine grozdnih jagod, ki so dobro znane in ki že tisočletja odlikujejo teran - mlado, enoletno vino s svežino, s sadnim okusom in z intenzivno rubinasto do karmínsko rdečo barvo in z zdravilnim učinkom.

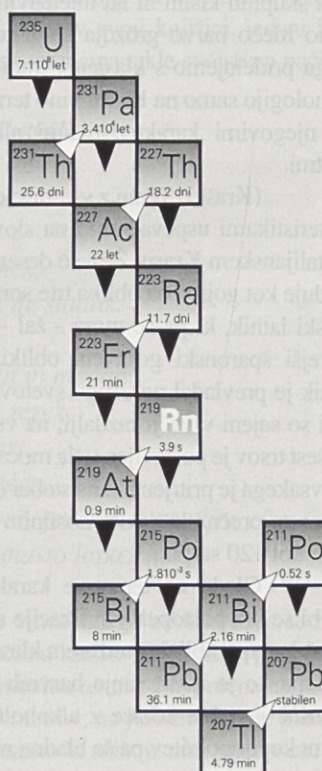
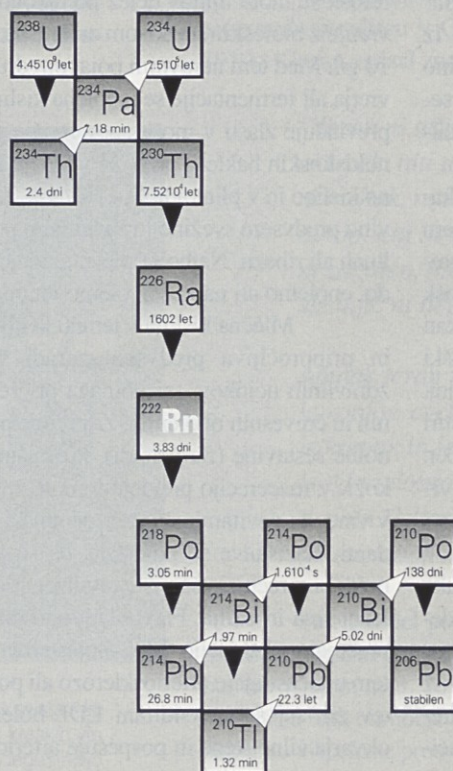
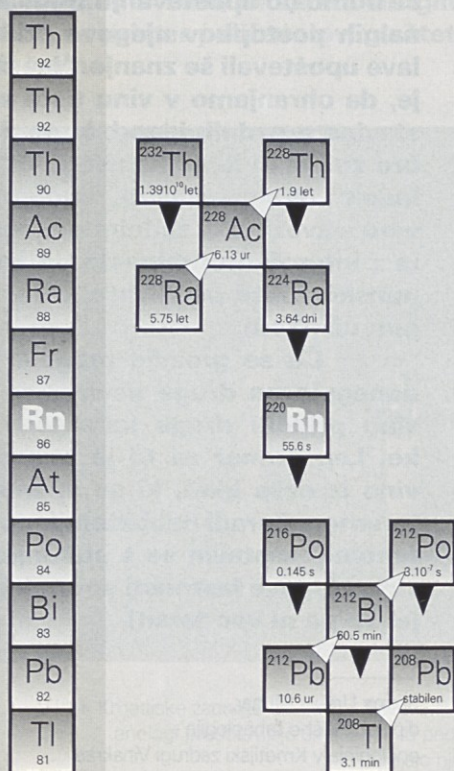
Če se grozdje predela in doneguje na druge načine, se v vinu pridobi druge karakteristike. Lep primer za to je starano vino iz naše kleti, ki se imenuje teranton. Zaradi neobstoječih polifenolnih sestavin se s staranjem vina njegove lastnosti spreminjajo. To pa ni več teran!

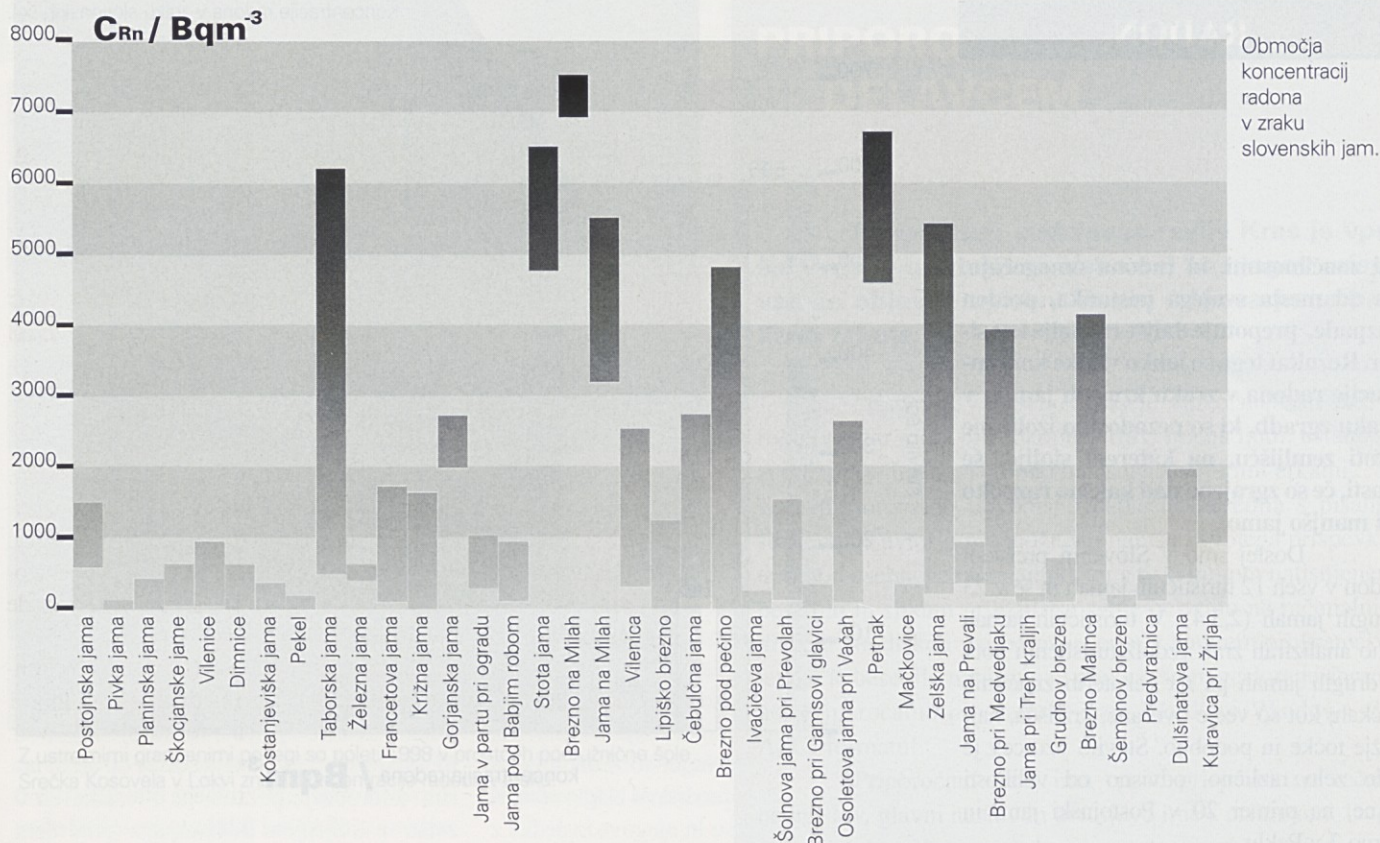
Selma Uršula Muhar,
dipl.inž.živilske tehnologije -
enologinja v Kmetijski zadrugi Vinakras,
Sejmiška pot 1/a, 6223 Sežana

Zakaj

Ko piševa, zakaj radon na krasu in koliko ga je, morava za uvod poudariti najprej to, da so v naravi trije radioaktivni razpadni nizi. To so: uranov (^{238}U), torijev (^{232}Th) in aktinijev (^{235}U). Nizi jih imenujemo zato, ker z razpadom nekega radioaktivnega elementa, člena v nizu, nastane element, ki je tudi radioaktiven. Niz se konča s stabilnim izotopom svinca.

Enota radioaktivnega razpada je 1 Bq (Bequerel, po francoskem fiziku Henryju Bequerelu, odkritelju radioaktivnosti), to je 1 razpad na sekundo. Stara enota je bila 1 pCi in predstavlja aktivnost, ki jo ima 1 g ^{226}Ra , to je $3,7 \times 10^{10}$ razpadov na sekundo oziroma $1 \text{ pCi} = 3,7 \times 10^{10} \text{ Bq}$. Koncentracijo radioaktivnega elementa v zraku pogosto podajamo v enotah Bq m^{-3} .

Radon nastaja z radioaktivnim razpadom iz radija

Vsi elementi v teh treh nizih so kovine, razen radona, ki je žlahten plin in nastaja z radioaktivnim razpadom iz radija. V naravi tako nastaja v kamninah, pride zaradi odrivne energije v prostor med zrci in od tam z difuzijo ali konvekcijo potuje dalje. Radona seveda nastane več, če je vsebnost radija v kamnini večja, vendar je tudi od lastnosti kamnine odvisno (poroznost), koliko ga pride v okolico. Če pride v ozračje, se hitro razredči, če pa pride v zaprte prostore, na primer v hiše, podzemne rudnike, kraške jame, nam povzroča probleme.

Kot vidimo iz leve slike, imata radonova izotopa 220 (toron) in 219 (aktinon) zelo kratki razpolovni dobi (55 oziroma 4 sekunde), zato razpadeta blizu mesta svojega nastanka in ju le redko najdemo v našem okolju. Zato - ko govorimo o radonu, če posebej ne poudarimo - imamo v mislih izotop 222. Tako je tudi v tem prispevku!

Radon povzroči kar 15 odstotkov primerov raka na pljučih

Ker so elementi, ki neposredno nastajajo z razpadom radona, kovine (zaradi kratke razpolovne dobe jih imenujemo tudi kratkoživi razpadni produkti), jih najpogosteje najdemo v zraku kot radioaktivne aerosole. Pri dihanju vdihani radon skupaj z zrakom

izdihamo, aerosoli pa se zadržijo v pljučih. Tam so podvrženi biokemijskim in fiziološkim procesom ter razpadajo naprej. Pri tem oddajajo delce alfa in beta ter sevanje gama. Za tkivo so predvsem nevarni delci alfa, ki imajo najvišjo energijo in s svojimi poškodbami lahko povzročijo raka. Ti procesi so zelo zapleteni in tudi ne še dokončno pojasnjeni, zato jih tu ne opisujemo. Poudarjava le, da radon skupaj s svojimi kratkoživimi razpadnimi produkti prispeva približno plovico k obsevi dozi, ki jo prejme človek iz vseh naravnih virov ionizirnih sevanj, in da prispeva precejšnji delež k raku na pljučih (okrog 15 %). V skrbi za zdravje izdajajo mednarodne organizacije priporočila za omejitve koncentracij radona. Tako so mejne vrednosti, ki jih predlaga Mednarodna komisija za radiološko zaščito ICRP - International Commission on Radiological Protection - Mednarodna komisija za radiološko zaščito in ki se jih zaenkrat držimo tudi pri nas: od 200 do 600 $Bq m^{-3}$ v bivalnem okolju in od 500 do 1500 $Bq m^{-3}$ v delovnem okolju (1).

Radona je veliko v zgradbah, ki so nezadostno izolirane proti zemljišču

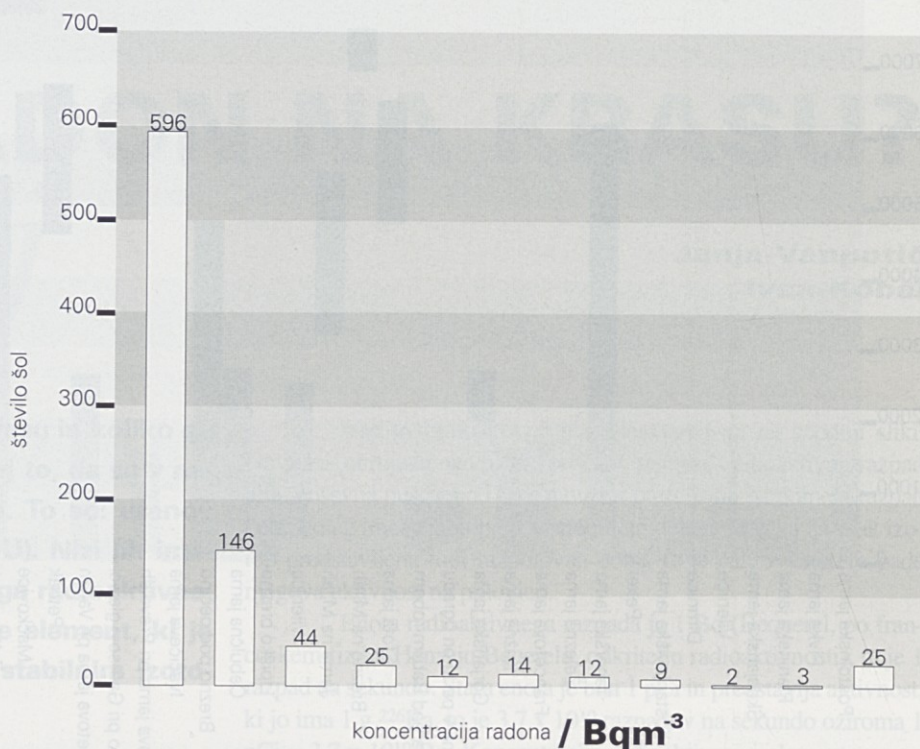
Apnenec ima v primerjavi z drugimi kamninami (na primer granitom) sorazmerno nizko vsebnost radija, zato bi na kraškem svetu v talnem in zunanjem zraku pričakovali nizke koncentracije radona. Po drugi strani pa je kras prepreden s podzemnimi špranjami, z rovi in jamami ter z drugimi kraški-

mi značilnostmi, ki radonu omogočajo, da od mesta svojega nastanka, preden razpade, prepotuje daljše razdalje kot sicer. Rezultat tega so lahko visoke koncentracije radona v zraku kraških jam in v zraku zgradb, ki so nezadostno izolirane proti zemljišču, na katerem stojijo; še zlasti, če so zgrajena nad kakšno razpoko ali manjšo jamo.

Doslej smo v Sloveniji preiskali radon v vseh 12 turističnih jamah in še v 23 drugih jamah (2,3,4). V turističnih jamah smo analizirali zrak vzdolž turističnih poti, v drugih jamah pa na nekaterih značilnih točkah, kot so večje dvorane, križišča, najnižje točke in podobno. Število vzorcev je bilo zelo različno, odvisno od velikosti jame, na primer 20 v Postojnski jami in samo 2 v Peklu.

Zaradi omejitve s prostorom predstavlja na strani 15 samo območja koncentracij radona. Kot se vidi, so vrednosti zelo različne. Ni treba posebej pojasnjevati, da so odvisne od velikosti in oblike jame, od števila prezračevalnih jaškov, od razlike med temperaturo zunaj in v jami in še od številnih drugih dejavnikov. Na zahtevo Zdravstvenega inšpektorata RS opravljamo v Postojnski jami še dodatne, bolj zahtevne in kompleksne meritve radona in njegovih razpadnih produktov. Pokazalo se je namreč, da obsevne obremenitve vodnikov, voznikov lokomotiv in vzdrževalcev presegajo mejne vrednosti (5). Obsevne doze, ki jih prejmejo turisti med nekaj obiski, so zanemarljivo nizke.

V Sloveniji smo izmerili radon tudi v vseh 730 vrtcih (6), 890 šolah (7) in v okrog 1000 naključno izbranih hišah ter stanovanjih (8). Rezultati za šole so grafično prikazani na sliki desno zgoraj, medtem ko zaradi omejenega prostora slik za vrte in domove ne predstavljamo. V veliki večini zgradb so koncentracije radona pod 100 Bq m^{-3} , žal pa je tudi precejšnje število zgradb s koncentracijo radona več kot 600 Bq m^{-3} . Zdravstveni inšpektorat RS je v letu 1997 financiral dodatne preiskave radona v šolah in vrtcih s koncentracijami radona nad 1000 Bq m^{-3} , v letu 1998 pa financira dodatne preiskave v šolah in vrtcih z vrednostmi med 600 in 1000 Bq m^{-3} . Študijo opravlja Center za radon, ki ima sedež na Institutu Jožef Stefan in v katerem sodelujejo strokovnjaki Instituta Jožef Stefan iz Ljubljane, Fakultete za znanosti o okolju iz Nove Gorice in Zavoda za gradbeništvo iz Ljubljane. Namen študije je ugotoviti obsevno obremenitev osebja in otrok ter učencev. Če je ta prevelika, izda zdravstveni inšpektorat odločbo za sanacijo, to je zavarovanje objekta pred preveliko koncentracijo radona. Nekaj šol so že sanirali, druge so v postopku sanacije, odločitev o preostalih pa bo znana predvidoma do konca leta 1998.

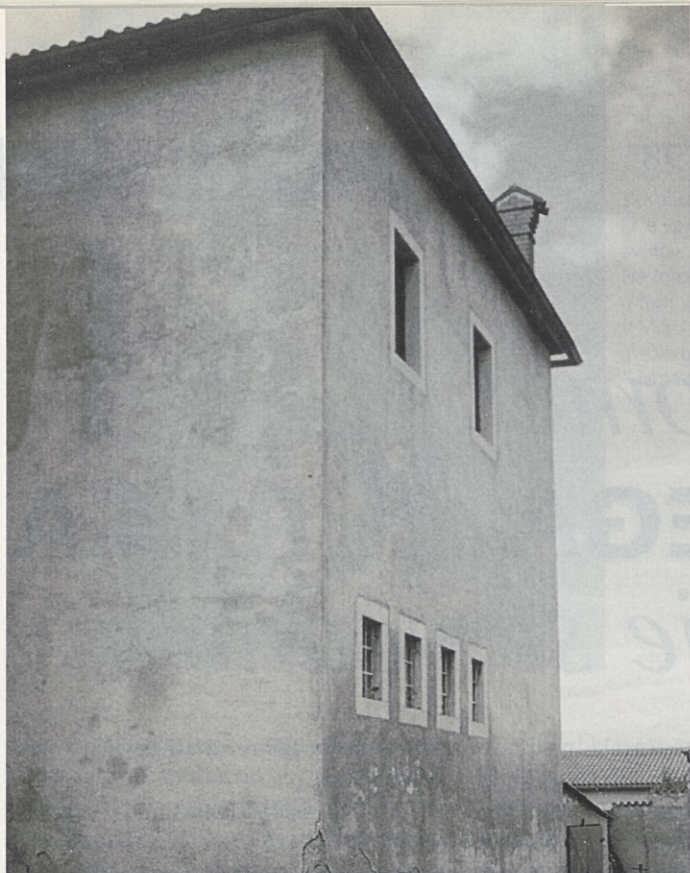

Kakšnih 70 % šol in vrtcev, potrebnih zavarovanja proti radonu, je na krasu

Okrog 70 % šol in vrtcev, ki so potencialni kandidati za sanacijo (takih s koncentracijo radona nad 600 Bq m^{-3}), je na kraških tleh. Nekaj šol je že dobilo odločbe Zdravstvenega inšpektorata RS, imajo že izdelan sanacijski načrt in čakajo, da jih uresničijo. Ponekod že potekajo sklepne meritve, ostali objekti pa so vključeni v letošnjo preiskavo.

Nekatere dejavnosti, povezane s sanacijami šol in vrtcev na krasu, smo tudi predlagali v sofinanciranje iz programa Phare. Žal pa je bila naša vloga iz nam ne povsem razumljivih razlogov med tistimi, ki so bile prijazno zavrnjene.

Kot je v tem sestavku zapisano, moramo kljub nizki vsebnosti radija v apnencu prav zaradi kraških značilnosti tudi na kraškem svetu pričakovati probleme, ki spremljajo radon v bivalnem in delovnem okolju. V kraških jamah lahko znižamo obsevne obremenitve delavcev z omejevanjem njihovega časa, prebitega v jami. Omejitve delovnega časa v šolah in vrtcih (kljub morebitnemu veselju učencev in otrok) ne moremo predlagati kot primeren ukrep. Zato je nujno treba z gradbenimi posegi odstraniti ali izolirati prevladujoči vir radona, zaradi katerega so njegove koncentracije v zraku prostorov prevelike. Pri sanacijskih ali varovalnih ukrepih moramo vsako zgradbo sicer obravnavati

Z ustreznimi gradbenimi posegi so poleti 1998 v prostorih podružnične šole Srečka Kosovela v Lokvi znižali koncentracijo radona v zraku.

kot poseben primer, vendar najprej posumimo na osnovno ploščo in temelje, na krasu pa še na bližino razpok in špranj v podlagi.

Viri:

- (1) ICRP (International Commission on Radiological Protection), 1993: Protection Against Radon-222 at Home and at work. - Publication 65, Pergamon Press, Oxford, England.
- (2) Kobal, I. - Smodiš, B. - Škofljanec, M., 1986: Radon-222 air concentrations in the Slovenian Karst caves of Yugoslavia. - Health Phys., 50, 830-834.
- (3) Kobal, I. - Smodiš, B. - Burger, J. - Škofljanec, 1987: M. Atmospheric 222Rn in tourist caves of Slovenia. - Yugoslavia. Health Phys., 52, 473-479.
- (4) Kobal, I. - Ančik, M. - Škofljanec, M., 1988: Variations of 222Rn air concentrations in Postojna cave. - Radiat. Prot. Dosim., 25, 207-211.
- (5) Kobal, I. - Dujmovič, P. - Vaupotič, J., 1996: Ocena doz, ki so jih prejeli delavci Postojnske jame zaradi vdihavanja radonovih razpadnih produktov v prvi polovici leta 1996. - IJS-DP-7481.
- (6) Vaupotič, J. - Križman, M. - Planinič, J. - Pezdič, J. - Adamič, K. - Stegnar, P. - Kobal, I., 1994: Systematic indoor radon and gamma measurements in kindergartens and play schools in Slovenia. - Health Phys., 66(5), 550-556.
- (7) Vaupotič, J., 1994: Poročilo o opravljenih raziskavah radona v osnovnih in srednjih šolah v Sloveniji. - IJS DP-6963.
- (8) Križman, M. - Ilić, R. - Skvarč, J. - Jeran, Z., 1996: A survey of indoor radon concentrations in dwellings in Slovenia. - In proceedings Regional Congress Radiation Protection in Neighbouring Countries in Central Europe, Portorož, 66-70.

Dr. Janja Vaupotič, dipl. inž. farmacije -
Fakulteta za znanost v okolju, Vipavska 13, 5000 Nova Gorica;
Institut Jožef Stefan, Jamova 39, 1000 Ljubljana.

Dr. Ivan Kobal, dipl. inž. kemije -
Fakulteta za znanost o okolju, Vipavska 13, 5000 Nova Gorica;
Institut Jožef Stefan, Jamova 39, 1000 Ljubljana.

PRIPOROČILO REVIE KRAS SODELAVCEM

Marsikateri sodelavec revije Kras je vprašal v njeno uredništvo, kako naj bo njegov prispevek za objavo napisan. Vselej odgovarjamo približno takole:

Prispevek za revijo Kras je lahko napisan tudi na roko, vendar mora biti rokopis čitljiv. Imena ljudi, ustanov in zemljepisna imena naj bodo napisana z velikimi črkami... Seveda priporočamo tipkopisno napisane besedila s pisalnim strojem, če avtor nima možnosti napisati svojega prispevka z uporabo osebnega računalnika ter s tiskalnikom natisnjeno besedilo in slikam priložiti še svoje besedilo na računalniški disketi. Na disketi naj bo označeno, v katerem programskem jeziku je besedilo napisano in pod kakšnim geslom je shranjeno. Priporočamo programski jezik Word for Windows ali v ASCII formatu!

Priporočamo, naj ima pisni prispevek na začetku nadnaslov, glavni naslov in avtorjevo ime s priimkom. Uvodni odstavek naj bralca predvsem uvede v vsebino prispevka in mu pove, kaj najpomembnejšega je v njem in zakaj. Tako bralcu olajša odločitve, ali bo prispevek prebral do konca ali ne. Na koncu, pod črtnico, naj bodo ob ponovljenem avtorjevem imenu in priimku (če avtor s tem soglaša!) navedeni še njegova izobrazba oziroma poklic in sedanja zaposlitev z nazivom oziroma funkcijo ter naslov s pošto številko, na katerem je avtor običajno dosegljiv!

Prispevku priloženo barvno ali črno-belo slikovno gradivo naj bo jasno, z ostro in razločljivo resolucijo (raster, črte). Vsaka slika, risba, fotografija in vsak film naj ima kratek opis, kaj predstavlja, kdaj je nastal (najmanj leto nastanka) in kdo je avtor (ime in priimek).

Na eno stran revije Kras je mogoče uvrstiti eno računalniško napisano stran in četrt besedila z vidnim naslovom in vmesnimi naslovi ter z eno primerno veliko sliko. To je kakšnih 4.500 znakov besedila. Uredništvo zato priporoča sodelavcem, naj njihovi sestavki ne presegajo dveh strani in pol strani ali 9.000 znakov in treh slik. To omogoča uvrstitev prispevka na dve sostrani revije, na levo in desno stran!

Priporočamo tudi, naj avtor uredništvu olajša medsebojno sporazumevanje. Zato naj pripiše, na kateri telefon, mobilni telefon, faks, elektronsko pošto je dosegljiv. To uredništvu omogoča za objavo pripravljeno in urejeno besedilo pravočasno predložiti avtorju v pregled in potrditev!

Uredništvo

Po mednarodnem simpoziju ALCADI '98
o zgodovini speleologije in krasoslovja
v Alpah, Karpatih in Dinaridih

SIMPOZIJ

Zgodovinski pomen **NAŠEGA KRASA** *je še vedno živ*

Andrej Kranjc

Med 25. in 31. majem 1998 je bil v Liptovskem Mikulášu na Slovaškem mednarodni simpozij ALCADI '98 o zgodovini speleologije in krasoslovja v Alpah, Karpatih in Dinaridih. Ta je bil letos že četrti v vrsti dvoletnih ALCADI simpozijev (tretji je bil leta 1996 v Postojni), kar dokazuje, da sta se tako zamisel kot ime ukoreninila v speleoloških in krasoslovnih krogih, ki se zanimajo za zgodovino speleologije in krasoslovja. Simpozij so organizirali Uprava slovaških jam, Slovaška speleološka zveza in Slovaški muzej varstva narave in jamarstva iz Mikuláša. V prostorih tega muzeja, v dveh zgradbah v centru mesta, so potekale simpozijske dejavnosti.

Na Slovaškem se je zbralo kakšnih 40 udeležencev iz 12 držav. Prišli so ne samo iz tako imenovanih "ALCADI dežel" (Avstrija, Bosna, Češka, Hrvaška, Italija, Madžarska, Poljska, Slovaška in Slovenija), ampak tudi iz Francije, Nizozemske in Velike Britanije. To kaže na širši pomen oziroma na širše zanimanje za ta dogodek. Iz Slovenije nas je bilo šest udeležencev, žal vsi le iz Postojne (z Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU in iz Postojnske jame), čeprav zgodovina speleologije in krasoslovja na Slovenskem po pomenu daleč presega državne okvire. Zato je škoda, da iz Slovenije ni bilo udeležencev še iz drugih organizacij!

Da je kras na Slovenskem širšega pomena za zgodovino krasoslovja in speleo-

logije, najbolje kažejo prispevki, predstavljeni na tem simpoziju. Vsega skupaj jih je bilo 29, med njimi sicer le eden, ki je bil posebej posvečen našemu krasu. Avtor **Andrej Kranjc** je pripravil predavanje z naslovom "Mission of J.A. Nagel to Carniola in 1748", v katerem je predstavil Naglove raziskave na našem krasu in njegove izsledke z vidika sodobnega krasoslovja in današnjega poznavanja krasa na Slovenskem. Med drugim je Nagel tudi naredil prva načrta Svete jame pri Socerbu in Vilenice pri Lokvah. V Vilenici, za katero je zapisal, da je najlepša jama, kar jih je videl na Kranjskem, je tudi izračunal starost kapniškega stebra na 90.720 let!

Zato pa so številni drugi avtorji omenjali naš kras, njegove raziskave, dogodke in raziskovalce v zvezi s svojimi prispevki. Naštevam jih kar v zaporedju:

Karl Mais z Dunaja je ob 250-letnici dunajskega naravoslovnega muzeja podrobneje govoril o J.A. Naglu (ki je tudi avtor prvega načrta Postojnske jame), slišali pa smo za nam dobro poznana imena Schreibers (raziskovalec močerila), Hochstetter (izkopaval je kosti jamskega medveda v Križni jami), Hauer (po njem se imenuje dvorana v Gradišnici), Lorenz (njemu na čast je Putick imenoval jamo na Planinskem polju) in tudi med ilustracijami jih je bilo veliko iz naših krajev. Isti avtor je predstavil še dva prispevka - o W. Haidingerju, predvsem poznanem kot izdajatelju strokovnih geografskih, krasoslovnih in speleoloških del (tiskal je tudi prispevke raziskovalca našega krasa **Adolfa Schmidla**), in o Fuggerju, ki je raziskoval ledene jame. V Fuggerjevih objavah so tudi

prvi podrobnejši rezultati raziskav naših ledenih jam.

Christoph Gauchon iz Francije je predstavil dva prispevka, oba tesno vezana na naš kras: o vpeljavi termina "karst" v Francijo sredi 19. stoletja, česar do sedaj nismo podrobneje poznali, in o raziskavah v zvezi z življenjem B. Hacqueta (predvsem z njegovim poreklom in rojstnim krajem), avtorja temeljnega dela iz leta 1778 o Kranjski "Oryctographia carniolica...". Pa tudi v tretjem Gauchonovem predavanju o jamah in speleologiji v delih J. Verna ni mogel mimo Škocjanskih jam, ki so pisatelju služile kot vzorec za opis Pazinske fojbe.

Italijanska avtorja **A. Gallaroti** in **M. Tavagnutti** sta v dveh predavanjih predstavila prvega goriškega speleologa C. Sepenhoferja, ki je raziskoval tudi po Krasu, ter krasoslovca in hidrologa C. Huguesa, ki je veliko storil za poznavanje kraških vodnih razmer v Istri.

V predavanju **T. Hazslinszkyja** iz Budimpešte o električni razsvetljavi v jamah ima Postojnska jama vodilno vlogo, čeprav je iz njegovega seznama jam s tako razsvetljavo videti, da v tem Postojnska jama ni bila povsem prva na svetu.

Tudi **Kinga Székely** z Madžarske, ki je predstavila jame, objavljene v 19. stoletju v tedniku Vasamapi Ujsag, je pokazala več primerov z našega krasa, med njimi ilustracije o Postojnski jami in Sveti jami ter o Škocjanskih jamah.

Naj za konec povzamem: čeprav se je le eno predavanje (slovenskega avtorja) neposredno nanašalo na zgodovino našega krasa, je več kot tretjina vseh pre-

Jasovská jaskyňa (Jasovska jama) je v "Agteleško-slovaškem krasu", to je krasu, ki je vpisan v Unescov Seznam svetovne dediščine...

Na fotografiji stoji ob sporočilu o tem vpisu direktor muzeja v Mikulášu inž. Marcel Lalkovič, avtor zbirke pesmi z naslovom "Jamska žena".

je gospod Lalkovič zelo dober poznavalec slovenskega krasa in njegove zgodovine ter hkrati "jamski poet", ki je v zadnji knjižni izdaji svojih pesmi z naslovom "Jamska žena" objavil tudi vrsto pesmi o našem krasu. Tisto, ki jo je posvetil Titovemu trgu v Postojni, stavba Inštituta za raziskovanje krasa ZRS SAZU.

ALCADI '98 je bil vsekakor uspešno izpeljan in za našo zgodovino zelo pomemben, zdaj pa le še nestrpnost pričakujemo zbornik, v katerem bodo objavljena predavanja. Tako bo zanimiva snov, predstavljena na simpoziju, dostopna tudi tistim, ki na njem niso bili.

davanj govorila tudi o zgodovini našega krasa, čeprav so morda obravnavala polnoma drugo tematiko. To potrjuje naše trditve, da je tako za razvoj krasoslovja in speleologije kakor tudi za njuno zgodovino naš kras odločilnega pomena. Ta trditev pa ima gotovo večjo težo, če to povedo tuji strokovnjaki, kot če to ponavljamo mi samim sebi!

Na eni popoldanski ekskurziji in na dveh celodnevniških akkurzijah smo se udeleženci seznanili z najpomembnejšimi deli slovaškega krasa in obiskali nekaj najbolj znanih jam, seveda s poudarkom na zgodovini. V okviru simpozija je bila še vrsta drugih prireditev. Gostitelj je pripravil ogled posebnih razstav muzeja v Mikulášu, ob vhodu v Demänovsko ledeno jamo so tistikrat odkrili spominsko ploščo G. Buchholtzu, pripravili so še razstavi o dosedanjih simpozijih ALCADI (od leta 1992 do leta 1996) in o znankah z jamsko vsebino, v galeriji pa so postavili razstavo domačega slikarja P. Petraša z naslovom "Jame navdihujejo".

Širši pomen simpozija ALCADI potrjujeta udeležbi generalnega sekretarja Mednarodne speleološke zveze P. Bosaka in predsednika njene komisije za zgodovino K. Maisa, ki je nekaj prostih ur izrabil za sestanek te komisije. Poleg usmeritev in napotkov za bodoče delo ter nekaj zadolžitev so na tem sestanku sprejeli tudi odločitev o podeljevanju "Schmidlove medalje" po krasoslovcu, ki je zaslovel predvsem z delom "Die Grotten und Höhlen von Adelsberg, Lueg, Planina und Laas". To njegovo delo običajno imenujemo "Prva sodobna speleološka monografija", veliko pa je tudi objavil o jamah po Krasu.

Da je vse potekalo v vzornem redu in po programu, so skrbeli člani organizacij - prirediteljic, ki jih nikakor ni mogoče poimensko naštet, vsekakor pa je treba posebej omeniti dušo simpozija, to je direktorja muzeja iz Mikuláša inž. Marcela Lalkoviča. Morda lahko ob tej priložnosti omenim, da

Izredni član SAZU dr. Andrej Kranjc - dipl. arheolog, dr. geografskih znanosti - znanstveni svetnik na Inštitutu za raziskovanje krasa ZRC SAZU, Titov trg 2, 6230 Postojna

Pesem iz zbirke "Jamska žena"

Marcel Lalkovič

*Glasba pred hotelom Kras
je kot zdravilo
v atmosferi večera
na koncu tedna
sredi poletja
kot iz tenkih pajčevin*

*Kot kresničke
se kotalkajo otroci
po trgu
V tone glasbe segajo
razpoloženski obrisi ljudi
pod dotikom
prvih zvezd*

*Avti leno blodijo
po mestnih ulicah
ki se nikamor ne izgubijo
Oddaljeni odmevi pokrajine
zapolnjujejo stole
na terasah
in naključni pešci
vstopajo v barvitost trenutka
ki je ovil nek trg*

*Čist moder nebesni svod
kot da bi pozabil
da prihaja večer
Poslopje starega gradu
se veličastno klanja
na vse strani
in jamske vile
se natihem preletavajo*

*Ženske v lahkih poletnih oblekah
počasi pijejo črno kavo
Ob zvokih glasbe
se v njihove misli krade
predstava dušljive noči
Ima podobo zagorelega telesa
ki pod tenko odejo
slastno valuje
pod vplivom strasti*

*Topel poletni večer je
in košček jamske votline
kjer po celodnevni utrujenosti
nočni metulji sreče
tudi danes zaspano zapirajo
svoje velike oči*

Putick o DIVAŠKI JAMI

France Šušteršič

Willam Putick

Pozornost znanstvenega svetâ k Divaški jami je, kot pravilno ugotavlja Rado Gospodarič, pritegnil članek Willama Puticka, objavljen leta 1889 v Mittheilungen des k.k. Geographisches Gesellschaft na Dunaju (št. 2-3, str. 74-79). Pričakovali bi opis jame, podoben tistemu, ki v isti številki istega časopisa predstavlja nekatere jame ob Planiskem polju. Že hitro branje pa pokaže, da ga je pisec napisal v hitrici in verjetno po naročilu, s prozornim namenom, da se pristavi svoj lonček k operetni smrti avstroogrskega prestolonaslednika Rudolfa Habsburškega. Ta je namreč januarja 1889 skupaj z Mary Vetsera v Mayerlingu storil samomor. Med vrsticami pa je zapisanih nekaj informacij, ki morda ne odstirajo presenetljivih skrivnosti, a naredijo bralcu sliko o tedanjem dogajanju bolj plastično.

Vsebina članka o Rudolfovi jami

Na začetku zvemo, da je "naša" visokost, ki je tako ljubila naravo, nekoč obiskala tudi skrivnostno podzemlje krasa na jugu monarhije. Sledi dolg seznam pokrajin v cesarstvu, kjer posamezne točke že nosijo pokojnikovo ime. Nato ponovi, da je njegova cesarska milost, prosvetljena z znanostjo, obiskal tudi podzemlje Krasa. V nadaljevanju zvemo, da je prav prestolonaslednikovo zanimanje za naravoslovje usmerilo pozornost strokovnih združenj h kraškemu podzemlju in spodbudilo raziskovanje suhih in vodnih jam, tako pa posredno mnoge napravilo bolj dostopne. Še posebej se je izkazalo kmetijsko ministrstvo. Take raziskave imajo ne le neposredni gospodarski pomen za neškodljivo odvajanje poplavnih vodâ ali iskanje vodnih virov, temveč so velikega pomena tudi za samo geologijo in hidrologijo. Seveda pa zaradi hitre prestolonaslednikove smrti še ni pravih rezultatov, čeprav imajo že na stavki veliko vrednost.

Neukega bralca Putick pouči, kako si približno sliko o kraškem podzemlju lahko ustvari vsakdo, ki vsaj nekoliko pozna svetovno znano Postojnsko jamo, podzemski tok Pivke in njen ponovni izvir iz Planinske jame. Isto velja za Divaško jamo, nedvomno del podzem-

skega spleta Reke, ki ponira pri Škocjanu. To podzemlje je enako vredno ogleda kot Postojnska jama. Ponovni pojav Reke v Timavi, ki ga vse bolj potrjujejo raziskave Primorske sekcije nemškoavstrijskega planinskega društva, so poznali že Rimljani.

Šele po tem bombastičnem uvodu, ki zavzema več kot polovico članka, zvemo, da je Divaška jama v bližini Divače, tik ob železniški progi Divača-Pula. Odkrita naj bi bila 11. maja 1884, okoliščin njenega odkritja in imen odkriteljev pa Putick ne navaja. Sledi nekoliko pesniški a povsem stvaren opis vhodnega "Ijaka" in začetnega dela jame do sedanje Modrijanove dvorane. Poznavalec jame lahko posamezne podrobnosti, ki jih navaja Putickovo besedilo, razpozna brez težav. Sledi sodobnemu bralcu težko užitna apoteoza ali poveljevanje prenikli vodi, njenemu tisočletnemu delovanju na kamnino in oblikovanju čudovitih sigovih tvorb. Opisa podzemskih prostorov ni več; mimogrede zvemo le, da je jama v celoti dolga več kot 600 metrov in da šibka jamska svetilka ne more osvetliti velikih prostorov. To lahko naredita samo magnezijeva luč in bengalski ogenj, ki obiskovalcu pričarata pravljčni svet. Najlepši prostor jame je Zakladnica (Schatzkammer).

Na koncu članka bralec zve, da je lastnica jame divaška občina, ki je skupaj z Av-

strijskim turističnim klubom jama naredila dostopno množičnemu obisku. S tega stališča je bilo posebej ugodno, da jo je v spremstvu princa Filipa Coburškega in pod vodstvom predsednika Avstrijskega turističnega kluba 31. januarja 1887 osebno obiskal prestolonaslednik Rudolf Habsburški in ob tej priložnosti dovolil, da nosi njegovo ime Die Kronprinz Rudolf-Grotte. S tem je jama postala odprta javnosti. In vodnika se lahko najame na železniški postaji v Divači.

Okoliščine nastanka članka

Dejstvo, da je članek o "Rudolfovi" jami izšel le nekaj mesecev po njegovi smrti, nakazuje, da je to prigodniško pisanje. K temu govorijo slabo pretehtana vsebina, malopoveden do nabuhel slog in pretiran poudarek pokojnikovega zanimanja za kraško podzemlje, še posebej pa navajanje spodbud, ki naj bi jih prestolonaslednik Rudolf Habsburški dajal naravoslovnim znanostim. Morda sem krivičen, toda iz literature, ki je o njem na voljo v slovenščini, bi kaj takega težko sklepal. Je pa to morda zanimiva kost za zgodovinarje!

Članek o Divaški jami neposredno sledi nadaljevanju Putickovega precej daljšega

in bistveno boljše napisanega prispevka o kraškem podzemlju Notranjske. Iz besedila se da ugotoviti, da je bilo to besedilo oddano že jeseni 1886 in je na objavo čakalo nekaj let, medtem ko je šel prispevek o Divaški (Rudolfovi) jami - ki po svoji vsebini niti ne sodi v časopis Mittheilungen des k.k. Geographisches Gesellschafts - v tisk še prej, preden se je čnilo, s katerim je bil napisan, posušilo.

Putick je jamo, kajpada, obiskal, saj bi sicer ne mogel opisati posameznih podrobnosti. Vsekakor pa je ni resno raziskoval. Do Modrijanove dvorane je opis solidno konkretno, naprej pa zaplaval v meglo. Prav verjetno je, da je bila jama takrat urejena za turistični obisk samo do tja? V hitrici je Putick ni pregledal do konca, njeno pravilno dolžino pa so mu lahko povedali drugi. Kot enemu med najboljšimi jamarji svoje dobe bi pohod do konca sorazmerno lahke jame vsekakor ne pomenil tršega oreha. Verjetno ga je k površnosti silila nuja, pravočasno opozoriti monarhijo, da so na preljubega pokojnika mislili tudi v Divači.

Verjetnejša se zdi nekoliko drugačna razlaga... Priložnost, da izvrstno promovira turistično jamo, ki je slučajno že nosila pokojnikovo ime - v trenutku, ko o njem govori vsa monarhija - sta začutila divaška občina in njen partner Avstrijski turistični klub. Ker nista premogla primernega pisca, bi pričakovali, da se bosta obmila na raziskovalce Škocjanskih jam Mariniča, Hankeja ali Müllerja. Prav možno je, da so to tudi poskusili, a imenovani niso sprejeli naročnikove interpretacije o odkrivanju jame. Putick namreč navaja, da so jo odkrili 11. maja 1884 (tako pravi *vox populi* tudi danes, isti glas pa ve povedati še to, da jo je odkril legendami Tentava - jamski vodnik Gregor Žiberna). Vendar R. Gospodarič pripominja, da so ob ponovnih meritvah leta 1984 na koncu jame odkrili Mariničev in Müllerjev podpis z datumom 8. junij 1867. Torej je imela vsaka stran svoj pogled na potek dogodkov, kar pa že zadostuje za nesoglasje. Tedanji najemnik jame, Avstrijski turistični klub, je verjetno zato pridobil Puticka, da napiše kaj o jami. In zanimivo je, da se je Putick, ki v drugih člankih ne skopari z imeni, v

Skriti namigi

Putick v svojem članku izrecno pove, da sta vhodni odprtini Divaške jame v sigi. Ta podrobnost neposredno dokazuje samo to, da je bil res tam. Posredno pa pove precej več!

Že dolgo traja razprava, ali sta Najdena jama (severno od Planinskega polja) in Lippertova jama, ki je po Puticku ni videl nihče več, morda identični, torej ista jama. V že omenjenem članku o notranjskih jamah Putick piše, da je bil vhod v Lippertovo jamo odprt po enodnevnem kopanju. Vhod v Najdeno jamo pa je, enako kot vhod v Divaško jamo (in komaj še katero), v masivni sigi. Zelo malo se zdi verjetno, da Putick enodnevnega kopanja v sigi ne bi bil omenil, saj bi mu bilo enako zanimivo kot pri Divaški jami... Sledilo bi torej, da Najdena jama jama in Lippertova jama nista identični, da nista ista jama z dvema imenoma?

Druga zadeva se bolj tiče Divaške jame. Kot njen najlepši del Putick omenja "Zakladnico", ne pove pa, kje je, niti ne pove, kakšna je - še najmanj pa pove, da je kakorkoli težko dostopna! Torej je o njej slišal govoriti - morda kar Tentavo - sam pa je najbrž ni videl...

Čeprav Divaško jamo kar dobro poznam, bi se težko odločil, kateremu njenemu kotičku bi pripisal ime Zakladnica. Domnevam, da so ga izrekli prvi raziskovalci, štirinajst let pred Tentavo, ta pa niti ni vedel, kaj in kje naj bi Zakladnica bila. Spomnim naj, da se isto ime pojavi tudi v Tentavovi zgodbi o skritem predelu jame, v katerega vhod naj bi on zakril (O tem smo v reviji Kras že nekaj brali!). Del štori- je, ki govori o tej zadelavi, je do podrobnosti podoben dosti bolj podprtim informacijam o raziskavah in ponovnem zapiranju dihalnika v Povirju. Tentava, kakršnega poznamo in se ga spominjamo, bi si prav lahko pripisoval zasluge za dejanja, ki so jih opravili drugi, posamezna raznorodna izročila pa povezal v romantično zgodbo - in nas še poslednjič pretental!

Raziskovalec
Willam Putick
(v sredini, spredaj)
s svojo ekipo
med raziskovanjem
Gradišnice junija 1886

Sliki: foto arhiv
Notranjski muzej
Postojna.

S tem pa se vračam k začetni témi - zakaj se je Putick sploh lotil pisanja o Divaški jami, če je sam ni raziskoval?

Slavospev ministrstvu za kmetijstvo, ki je podpiralo njegove raziskave na Notranjskem, bi lahko pomenil, da je zaslutil priložnost za pridobitev novih simpatij in s tem tudi sredstev za svoja nadaljnja raziskovanja. Vprašanje pa je, ali bi si v tem primeru upal poseči tako daleč zunaj svojega raziskovalnega območja in ali bi mu uglašenost dovolila, da izrabi tako morbidno priložnost.

svojem zapisu o Divaški (Rudolfovi) jami ognil navedbi njenega odkritelja.

Tretja možnost je bila, da je za pisanju prigradnega članka Puticka pridobilo kar uredništvo časopisa Mittheilungen des k.k. Geographisches Gesellschafts samo. Upoštevati pa moramo, da je védenje o jami razširil šele Putickov članek in da uredništvo o njej dotlej verjetno niti ni slišalo. Če pa bi že bilo tako, bi Putick verjetno ne zavzel tako izrazito lokalističnega stališča in verjetno pisal bolj "nevtralen".

Dr. France Šušteršič, dipl. inž. geologije,
doktor geoloških znanosti - Univerza v Ljubljani, Fa-
kulteta za naravoslovje in tehnologijo,
Montanistika - Odsek za geologijo,
Aškerčeva 12, 1000 Ljubljana

Dušanu Novaku v spomin!

Vsesutem računalniku se je brez sledu izgubilo pismo prijatelju. Zadnje, nikoli odposlano Dušanu Novaku...!

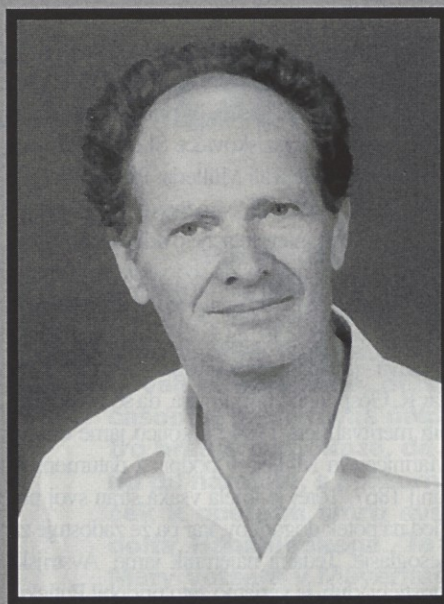
Dušan, ki se nikdar ni navadil na računalnik, jaz pa zgolj napol, bi se mi hudomušno nasmehnil, češ, prestara sva za to novo tehniko. Jezil sem se na neizrečeno, a docela predstavljivo prijateljevo pripombo. Jezil nase, ki bi jo bil zakrivil, saj v njegovih upravičenih besedah - kot vselej v podobnih primerih - ne bi bilo niti kančka zlobe in privoščljivosti. Tak je bil Dušan - iskren značaj, veder, navdušujoč in razumevajoč, vedno pripravljen pomagati.

Tako se je končalo najino pismo obiskovanje v polstoletnem neskajenem prijateljstvu. Štirinajst dni pozneje smo Dušana spremili na njegovo zadnjo pot!

Vse se je začelo z njegovim pismom in vabilom k sodelovanju ob koncu najinih gimnazijskih let, ko sva bila člana dveh prirodoslovnih krožkov, med najdejavnejšimi takrat; on v Ljubljani, jaz v Kranju. Kmalu nato sva se osebno seznanila in postala prijatelja. Najino prijateljstvo se je poglobilo na ekskurziji krožkarjev iz vse Slovenije na kras, ko nam je prof. Pavel Kunaver odkrival lepote podzemeljskega sveta. Spoznala sva, da so naju oba jame začarale za vedno.

Spominjam se najinih izletov. Kadar sva se odpravila na Gorenjsko, je Dušan prišel že večer prej v Kranj in prespal pri nas, da sva lahko odrinila že navsezgodaj. Kadar pa sva se namenila na dolensko stran, sem podobno užival gostoljubje njegove matere v Ljubljani. Vmes pa so si najina pisma podajala roke, kolikor nama je lahko sledila pošta. Po dve pismi, tri pisma na teden sva si pisala. Koliko sva si imela povedati! Kako sem se razveselil vsakega njegovega pisanja! In koliko se je vsega tega nabralo z leti! Vsa pisma skrbno hranim. Preštel jih še nisem! Bila so dolga in kratka; včasih ena sama beseda, zapisana v naglici, značilni za Dušana. Posebej v zadnjem času, ko sva tesno sodelovala. Jaz kot urednik Naših jam, Dušan kot njihov upravnik.

Ne vem, kaj si kdo predstavlja pod to uradniško oznako - upravnik - pri reviji, kjer vsi delamo zgolj iz veselja! A dvajset let je Dušan skrbel ne le za redno izhajanje revije, za katero je zmeraj primanjkovalo denarja, ampak tudi krepko pomagal pri uredniškem delu in sodeloval kot avtor; napisal je poldrugo stotino različnih prispevkov. Večinoma sam se je brugal za finance, pri čemer je pogosto sam nabiral oglase, pisal prošnje za subvencije in pošiljal poročila. Sam je skrbel tudi za ekspedit in ročno razpošiljal revijo ter pobiral naročnino. Poskrbel je za zamenjavo Naših jam s tujimi revijami, ki so obogatile knjižnico Jamarske zveze Slovenije. Skliceval je seje uredništva, jih vodil in pisal zapisnike, opominjal na zadolži-

Neodposlano pismo

tve. Le kje je jemal energijo, da je poleg zahtevnega poklicnega dela zmogel vse napore in našel čas še za vse to!?

Še več! Dušan nikdar ni pozabil na obilico zadolžitvev in skrbi, ki si jih je nalagal sam. Ne spominjam se, da bi ga bilo treba kdaj za kaj prositi, še manj priganjati ali opominjati. A res je tudi, da časa nikoli ni zapravljval. Vselej se mu je mudilo. Celo na strokovnih in družabnih srečanjih, na razstavah in drugih prireditvah sva se včasih komaj pozdravila, spregovorila nekaj besed; zadnjih dvajset let večinoma o Naših jamah. Nikjer se ni zadrževal dlje, kot bi bilo potrebno, čeprav je bil družaben in rad v družbi. Ob redkih priložnostih smo lahko spoznali njegovo družabnost in občudovali bogato znanje - ne samo v njegovi ožji specializaciji, hidrogeologiji, v kateri mu ni bilo para, marveč tudi široko obzorje naravoslovca in kulturno razgledanost razumnika.

Dušana ni več! Nenadoma, nepričakovano, mnogo prežgodaj, ko bi, komaj v pokoju, rešen vsakdanjih službenih dolžnosti, lahko začel uresničevati stare, vedno odlagane projekte. Eden med njimi ostaja nedokončan tudi najin skupni projekt o katastru kraških izvirov s hidrografskimi zaledji, kjer živijo človeške ribice. Prav na to sem ga spomnil v neodposlanem pismu, izgubljenem v razsutem računalniku! "Zdaj", sem mu predlagal, "lahko kot 'svobodna' upokojenca, kar nikakor ne pomeni kaj več prostega časa, navsezgodaj vendarle skupaj prepotujeva teren!" To vabilo je Dušan pričakoval že dolgo in se ga veselil...

Tak je bil in ostal Dušan do zadnjega! Mladeniško zagnan in kljub skoraj sedmim križem še vedno navdušen za vse lepo, ne brez prirojene skrbi za uspešno nadaljnje delo. Še vedno je rad prihajal v jamarski klub Železničar, katerega soustanovitelj je bil, živo spremljal delo in spodbujal mlajše kolege. In s kakšnim veseljem in s kakšnimi pobudami je pred leti prišel k reviji Kras in se uveljavil kot marljiv sodelavec, pisec in priljubljen vodnik na ekskurzijah po kraškem svetu!

Dušan Novak, odličen hidrogeolog in speleolog, neugnan raziskovalec in izjemen poznavalec slovenske dežele, nam je kot neutrujen in plodovit pisec zapustil bogate sadove svojega dela. Z obsežno, nedokončano dokumentacijo nas je zavezal k novim raziskavam. S svojim delom in zgledom nam bo ostal svetlil vzor. Pogrešali ga bomo kot raziskovalca in kot človeka! Če veljajo za koga, veljajo prav gotovo zanj besede, ki nas tolažijo ob bridki izgubi: Naj Ti bo lahka zemlja domača, ki si jo srčno ljubil!

Marko Aljančič

Dogovor o sodelovanju
med Ministrstvom za okolje in prostor
ter RTV Slovenija

NA RADIU IN TELEVIZIJI SLOVENIJE NAČRTNO O OKOLJU IN PROSTORU

Uredništvo

V Ljubljani sta 4. novembra 1998 minister za okolje in prostor dr. Pavel Gantar in direktor TV programov Radiotelevizije Ljubljana Janez Lombergar podpisala dogovor o programskem sodelovanju med ministrstvom in RTV Slovenija v oddajah in serijah oddaj, namenjenih varovanju okolja in prostora.

To je pomembna odločitev dveh ustanov, ki napoveduje združitev znanja o okolju in prostoru ter odgovornost za njuno varovanje ter sporočevalskega znanja in tehnologije za sodobno množično komuniciranje. Ljudje namreč okolje in prostor uporabljamo, a ga tudi z neodgovornim ravnanjem uničujemo. Zvečine zaradi svoje neosveščenosti, včasih tudi zaradi svoje sebičnosti! Seveda pa bo poslušanstvo in gledanost oddaj iz podpisane sodelovanja odvisna predvsem od tega, v kakšnem dnevnem času bodo, kajti slišati in videti bi jih moralo čim več ljudi, zlasti šolarjev in doraščajoče mladine!

V Ministrstvu za okolje in prostor ter na RTV Slovenija ugotavljajo, da ima Radiotelevizija Slovenija v svojem delovnem programu več projektov, namenjenih varovanju okolja in prostora. Njihov cilj je informirati, izobraževati in vzgajati o okolju in prostoru ter oblikovati pravilen odnosa javnosti do okolja in prostora. Zato so se dogovorili sporazumno in v tesnem sodelovanju pripravljati radijske in televizijske oddaje ali serije oddaj, ki bodo posredovale poslušalcem in gledalcem skrb za okolje in prostor. Skupaj se bodo pridruževali tudi mednarodnim informativnim, izobraževalnim in dokumentarnim oddajam ali serijam oddaj o okolju in prostoru.

Vsako jesen najpozneje do 15. oktobra bosta Ministrstvo za okolje in prostor ter RTV Slovenija na osnovi svojih programskih izhodišč ter predlogov in pobud določila plan skupnih projektov za naslednje leto. Za vsako naslednje leto bosta pripravila podrobnejši medijski načrt o spremljanju pomembnih dogodkov, pojavov in problemov v zvezi z okoljem in prostorom oziroma načrt za tako imenovano pokrivanje posameznih tém.

Zasnove, scenarije oziroma besedila za oddaje, ki bodo nastajale skupaj, bosta pred pripravo strokovno pregledali obe strani in jih tudi pisno potrdili. Za oddaje, ki so v bistvu novinarsko obravnavanje tematike o okolju in prostoru, si RTV pridržuje svojo novinar-

ske neodvisnost ob spoštovanju profesionalnih in etičnih meril novinarskega dela.

Ministrstvo za okolje in prostor se je v dogovoru zavezalo sofinancirati skupne oddaje in serije oddaj, o čemer se bosta ministrstvo in RTV Slovenija dogovarjala z ustreznimi pogodbami. Tako namreč določata Zakon o javnih naročilih in Odredba o načinu odajanja subvencij, dotacij in drugih transferov iz sredstev proračuna Republike Slovenije.

Vse oddaje ali serije oddaj, ki bodo skupni projekti Ministrstva za okolje in prostor ter RTV Slovenija, bodo tako predstavljeni tudi v javnosti - bodisi s pomočjo ministrstva, z njegovim sodelovanjem ali pa skupaj. Obe strani si bosta prizadevali tudi za čim širšo in vsestransko javno promocijo skupnih oddaj ali serij oddaj.

Revija Kras bo svojim bralcem napovedovala radijske in televizijske oddaje o skrbi za okolje in prostor ter o njunem varovanju pred onesnaževanjem in nesmotrno rabo. Še zlasti tiste, ki se bodo s svojo vsebino in prostorsko naravnostjo dotikale krasi nasploh in pokrajine Kras!

Domala sto kubičnih metrov organskih in medicinskih odpadkov, odpisanih gospodinjskih strojev, odsluženih avtomobilskih karoserij, z nafto prepojene zemlje in ostankov od zakolov so slovenski jamarji v letošnjem projektu domžalskega Heliosa odstranili iz petih jam in brezen.

V okviru projekta za sanacijo ali očiščenje kraških jam so v Heliosovem skladu za ohranjanje slovenskih vodâ s strokovno pomočjo Ministrstva za okolje in prostor izbrali pet jamarskih društev, ki so jih gmotno podprli s po 300.000 tolarji za očiščenje petih jam in brezen. Čiščenje se je pričelo 22. marca, na svetovni dan vode.

V Heliosov sklad za ohranjanje vodâ se steka po 50 tolarjev od vsakega prodanega litra njegovih vodnih premazov. V Heliosu iz Domžal so se za ustanovitev posebnega ekološkega sklada odločili, ker se zavedajo pritiskov civilizacije na okolje, v katerem ima voda ključno vlogo. Onesnaženost bogatega podzemnega svetâ na kraških tleh ogroža predvsem bogate zaloge pitne vode, zato je bila odločitev Heliosovega vodstva za akcijo, v kateri bi očistili pet kraških jam, pravilna.

Jamarsko društvo Železničar iz Ljubljane je 13. junija očistilo Babjo jamo na pobočju Ostrega vrha pri Trebnjem. Iz jame - v njeni bližini je vrtina za zajemanje pitne vode - so jamarji odstranili gospodinjske odpadke, med katerimi so bili tudi deli kmetijskih strojev, avtomobilski plašči in zračnice ter akumulatorji.

Jamarji iz ljubljanskega Društva za raziskovanje jam so 26. in 27. junija iz 60-metrskega vhodnega brezna jame Brinščica pri Brezovici v občini Hrpelje-Kozina s 45-tonskim avtodvigalom potegnili deset kubičnih metrov odpadkov, med njimi tudi odslužene avtomobilske karoserije. Jama je v rezervatu za eno izmed zajetij Rižanskega vodovoda.

Največ odpadkov - 50 kubičnih metrov - so iz Ravbarjeve jame pri Sežani 24. junija potegnili jamarji Jamarskega društva Sežana. Ravbarjeva jama se začinja z dvajset metrov širokim breznom, krasi pa jo velika kapniška dvorana.

Pomemben prispevek Heliosovega sklada za ohranjanje slovenskih vodâ

OČIŠČENIH 5 KRAŠKIH JAM

Matjaž Ledinek

Iz Brezna treh dimnikov na Logaški planoti so člani Jamarskega društva Borovnica odstranili nekaj kubičnih metrov zemlje, prepojene s kakšnimi 170 litri odpadnega olja. Odstranjevanje sodov z onesnaženo zemljo je bilo težavno, saj ima 27 metrov globoko brezno ozek vhod. Pod breznom tečejo podzemne vode Ljubljane in Bistre, s tega območja pa se napaja tudi podtalnica Borovniškega vršaja, kjer črpajo vodo za Vrhnjski vodovod.

Jamarji Društva za raziskovanje jam Simon Robič iz Domžal so 25. septembra iz lijakastega Severjevega brezna na pobočju Javorščice pri Moravčah odstranili za dve traktorski prikolici odpadkov od klanja živine, pomešanih z ostanki farmacevtskih in kemičnih izdelkov.

Vseh pet očiščevalnih akcij je naletelo na zelo ugoden odziv med jamarji in med okoliškim prebivalstvom. Pri čiščenju jam in brezen so prizadevno sodelovali s pomočjo ali pa s spodbudo tudi predstavniki lokalnih oblasti in nekatera podjetja. Poleg povsem merljivih neposrednih očiščevalnih

učinkih je očiščevalna akcija odigrala tudi pomembno ozaveševalno vlogo. Očiščene kraške jame bodo posebej označene, kar naj bi morebitne nove brezvestne onesnaževalce odvrčalo od nerazumnih, naravi in ljudem zelo škodljivih dejanj, ter jih usmerjale, da bodo poslej odlagali odpadke na urejena odlagališča. V tej luči je bil izjemno pomemben tudi prispevek slovenskih medijev, ki so očiščevalne akcije pozorno spremljali in o njihovih učinkih sproti poročali.

Zaradi uspešno izpeljanih čistilnih akcij v naštetih kraških jamah so se v Heliosu odločili, da bodo s svojim skladom za ohranjanje slovenskih vodâ v letu 1999 pomagali ne le oživljati slovenske krajevne vodnjake, ampak tudi nadaljevali čiščenje onesnaženih kraških jam!

Matjaž Ledinek - Katedra HIT, d.o.o.,
Tyrševa 23, 2000 Maribor

Takole so se 27. junija 1998 v velikem zabojniku nabirali odpadki, ki so jih iz brezna jame Brinščica pri Brezovici na Krasi spravljali na površje jamarji ljubljanskega Društva za raziskovanje jam!

Fotografiral Matjaž Ledinek

PROJEKT za dirkališče na Krasu je v nasprotju z načeli trajnostnega razvoja

Uredništvo

Na prve nove pobude za gradnjo dirkališča na Krasu, točneje na gmajni pri Povirju blizu Sežane, letos pomladi se je revija Kras odzvala že v 26. številki s protestom svojega rednega sodelavca Kraševca Jožka Žiberne, dipl. pravnika, z naslovom "Roke proč od matičnega Krasa!". Potem je uredništvo stvarne možnosti za uresničitev takega projekta na prostoru načrtovanega Kraškega regijskega parka, o katerem revija Kras redno piše, preverilo na Ministrstvu za okolje in prostor. V njegovih okvirih namreč delujejo tudi upravni organi države Slovenije, ki dovoljujejo sprejemljive in preprečujejo nesprejemljive posege v prostor in okolje! Dobili smo odgovor, da je zamisel na območju, ki bo z ustanovitvijo Kraškega regijskega parka razglašena za zavarovano, neuresničljiva!

Oktobra letos, 1998, pa je na odprto pismo publicistke, prevajalke in pesnice Jolke Milič iz Sežane z naslovom "Kraševci prav nič nezaupljivi do dirkališča", objavljeno v Sobotni prilogi časnika Delo, odgovoril v istem časniku minister za okolje in prostor dr. Pavel Gantar. Ministrov odgovor na zahtevo Jolke Milič, naj pristojni natočijo čistega vina, potrjuje odgovor, ki ga je uredništvo revije Kras prejelo pomladi... Javno vprašanje Jolke Milič in javni odgovor dr. Pavla Gantarja objavljamo v avtentičnih besedilih!

Javno vprašanje: Kraševci prav nič nezupljivi do dirkališča

Odprto pismo

sežanskemu poslancu LDS Davorinu Terčonu, gospodu županu dr. Benjaminu Joganu, ministru za okolje in prostor dr. Pavlu Gantarju, strokovnjaku iz vrst Zelenih Slovenije dr. Dušanu Plutu, Inštitutu za raziskovanje krasa pri SAZU in vsem tistim, ki jim je Kras pri srcu!

Že nekaj časa zaskrbljeni prebiramo o načrtu za gradnjo večnamenske steze na povirski gmajni. V Delu pa smo 1.10.1998 prebrali, da so sežanski svetniki dokončno podprli družbo Equinox holdings iz Ljubljane in sežanski Kars, ki nameravata uresničiti omenjeni projekt. Predlagatelju so dali zeleno luč, da lahko začne postopek za spremembo prostorskih ureditvenih načrtov.

Prej smo se tolažili, da sami svetniki naše občine le ne morejo odločiti o tako pomembnem in občutljivem vprašanju, marveč da bo volja ljudi izražena na referendumu, potem pa smo 2.10.1998 čisto zgroženi prebrali, da referendum sploh ne bo.

Mnenja smo, da bi referendum moral biti, ker smo prepričani, da so zainteresiranci za to gradnjo prikazali Povircem in vsem drugim to svojo namero le s pozitivne plati, ne da bi jih soočili z negativnimi in postranskimi neprijetnostmi oziroma s škodljivimi učinki. Ogorčeni smo nad tem sklepom, ker menimo, da taka gradnja ni sprejemljiva za občutljivo kraško okolje.

V času, ko se vsepovsod po svetu ljudje nadvse zavzeto borijo proti slehernemu posegu v okolje, se nam zdi ravnanje sežanskih svetnikov skrajno diletantsko in neodgovorno. Zato sprašujemo zgoraj omenjene, naj vendarle javnosti posredujejo svoje uradno, predvsem pa strokovno mnenje o tej gradnji. Skratka, da nam natočijo kozarec ali sod čistega vina in nas s tehtnimi argumenti pomirijo.

Jolka Milič, Sežana,
in še osem sopolisnikov
(podpisi so shranjeni v uredništvu)

Odgovor na javno vprašanje: Kraševci prav nič nezaupljivi do dirkališča

Pobuda za gradnjo dirkališča na Krasu se je v javnosti pojavila že l. 1995 in že takrat sprožila ostre proteste, naslovljene na Ministrstvo za okolje in prostor. Na proteste smo odgovorili z negativnim mnenjem o projektu gradnje dirkališča in o tem obvestili tudi občino Hrpelje-Kozina.

Podrobnosti o načrtovani večnamenski stezi na Povirski gmajni v občini Sežana nam sicer niso znane, na podlagi odprtega pisma pa lahko ocenimo, da predvidena dejavnost ni v skladu z vrednostjo naravnega okolja in prostora, ki je del načrtovanega Kraškega regijskega parka, ki ga podpira tudi občina Sežana. Hrupna in okoljsko agresivna dejavnost bi se namreč odvijala na izjemno vrednem naravnem prostoru z nadpovprečno krajinsko in biotsko raznovrstnostjo. Omenjeni posegi so v nasprotju z vsakršnim, tudi minimalnim režimom varovanja. Opozarjamo tudi na izjemno občutljivost podzemnih vodč vodonosnika s kraško poroznostjo, ki zajema veliko sklenjeno območje zahodnega in južnega dela Slovenije in katerega sestavni del je tudi obravnavano območje.

Projekt dirkališča na Krasu je v globokem nasprotju s temeljnimi načeli trajnostnega razvoja in trajnostnega urejanja prostora, ki je tudi eno temeljnih izhodišč politike prostorskega razvoja, ki jo pripravlja ministrstvo. Pridružujemo se opozorilu v odprtem pismu in priporočamo občinskemu svetu Sežana, da dobi celovito in vsestransko informacijo in da ponovno presoja o navedenem predlogu večnamenske steze. Na ministrstvu pa ocenjujemo, da niso izpolnjeni pogoji za izdajo dovoljenja za navedeni poseg v prostor in okolje. Zato tudi svetujemo morebitnim investorjem projekta dirkališča na Krasu, naj ne izgubljajo časa in denarja za projekt, ki ga ne bo mogoče izvesti.

dr. Pavel Gantar,
minister za okolje in prostor

KRAS PRED VRATI LJUB LJANE

in izdelki iz njegovega apnenca

Anton Ramovš

Na severozahodnem delu Ljubljane, zahodno od Dravlj, se v Kamni Gorici med Kamnogoriško in Pilonovo cesto in Cesto Andreja Bitenca vzdiguje apnenčev hrib. Večinoma ga pokriva gozd, le na zahodnem delu je tam razgiban travniški svet. Na vzhodnem delu je med Kamnogoriško in Pilonovo cesto nekdanji Vodnikov kamnolom (Alojzija Vodnika) z razkosanim in globoko razjedenim sivim apnencem, ki je nekdanj segal do Vodnikove apnenice. Velikanske množine tega kamna je apnenica spremenila v apno, kar dokazuje tudi zrvnani svet med apnenico in kamnolomovo steno.

Precej obsežnejši kraški svet sestavljajo na zahodnem delu Podutika hrib Strnica med Podutiško cesto in potokom Glinščico in se čez cesto med Glinicami in razpotjem s Podutiško cesto vleče naprej proti severozahodu v Krasje. Z roba Strnice je Lovrenc Vodnik lomil apnenec za različne izdelke in žganje apna.

Kamnogoriški kras obdajajo mlade kvartarne naplavine in nanosena preperina permjskih glinenih in peščenih kamnin, s katerimi se apnenčev hribec stika s permjskimi plastmi ob Cesti Andreja Bitenca.

Obsežnejši podutiški kras meji na vzhodni strani na naplavine Glinščice, na zahodu pa ga omejuje prelom ali bolje kar prelomna cona, ki se vleče od nižinske zaje-de pod zahodnim spodnjim delom nekdanjega kamnoloma čez preval od križišča cest iz Podutika in Šentvida v Kucjo dolino. Ob prelomu se kraški apnenec stika s starejšim zgornjetriasnim dolomitom, ki so ga tektonske sile zdobile v dolomitni pesek, ponekod kar v dolomitno moko, samo tu in tam so vmes ostali še bloki kolikor toliko sprijete

kamnine. Uspeh tektonskih sil ob trdnem apnencu dokazujejo tudi mnogi peskokopi ob Podutiški cesti, posebno pa velik peskop nad Kucjo dolino.

Geološka zgodovina gliniškega apnenca

Gliniški apnenec se je rodil v spodnjejurjski dobi, to je pred kakšnimi 205 do 200 milijoni leti, v plitvem toplenem morju, ki je takrat pokrivalo obsežno dinarsko karbonatno ploščo sedanje južne Slovenije. V morju se je nabiralo različno apnenčevo blato; največ je bilo enoličnega, usedenega na počasi se pogrezajočem morskem dnu. Ko se je dno umirilo, je nastalo

Izvotljena skala gliniškega apnenca

nekaj glinenega ali lapornega blata. Po krajših presledkih se je vsakokrat znova začelo pogrezanje morskega dna in zgodba se je ponavljala. Tako so nastajali debeli skladi in plošče, med njimi pa tanke glinene ali laporne pole. V nemirnem morju so rasle okrogle kroglice iz apnenčevih ovojev, ooidi, ki so dali oolitni apnenec s kakšen milimeter debelimi zrci. Na morskem dnu so tu in tam živeli polži in školjke, vendar je v teh kraških apnencih le malo okamelega življenja. Cianobakterije so posredovale vegaste obročkaste ovoje in ustvarjale onkoide ter onkolitni apnenec. Poleg omenjenih kamnin je nastalo tudi nekaj apnenčevih breč. Apnenec je kdaj pa kdaj pogledal na kopno, razjedale so ga vode in pustile v plasteh in med njimi večje in manjše luknje. Pozneje jih je zapolnjeval kalcit in od zunaj navznoter puš-

čal širše in ožje, prostorom vzporedne obroče. Nastale so kokarde, ki so za gliniški apnenec zelo značilne. Razkazujejo se nam na portalih iz tega kamna. Ponavadi zunaj rahlo porjave različno obarvani in k nekdanjim praznim prostorom usmerjeni obroči razodevajo gliničana. Pri iskanju fosilov moramo imeti že precej sreče, vendar fotografije kažejo, kaj se nam vseeno lahko posreči najti! Nad nekdanjim Vodnikovim kamnolomom v Podutiku so polžje hišice, velike kakšen centimeter, je pa tam v apnenčevem bloku kakšnih osem centimetrov visoka hišica, največja, kar sem jih videl v glinškem apnencu. Redke so lupine megalodontidnih školjk, in so največkrat polomljene. So pa kraji, kjer jih je več in so celo dobro ohranjene. Še redkeje kot polžji in školjčni ostanki

Fosili iz gliniškega apnenca: korala *Retiophyllia veneta*

Skica kraškega svetâ pri Kamni Gorici in Podutiku.

so korale, fotografiji pa kažeta, kakšne smemo pričakovati pri vztrajnem iskanju.

Kamnogoriški in podutiški kras

Spodnjejurjski gliniški apnenec je bil prvotno lepo skladnat z vmesnimi ploščami in tankimi glinenimi ali lapornimi leziki med njimi. Nad njim so se naložile mlajše jurske in kredne plasti, ki jih v ostankih najdemo tudi še v širši okolici. V novem zemljinem veku pa so se sprostile tektonske sile, ki so razkosale obsežno apnenčevo skladovnico; veliki deli kamnitih skladovnic so se ob prelomih sem in tja premikali in dva

velikanska kamnita bloka sta obstala na ozemlju sedanje Kamne Gorice in Podutika. Takrat sta imela nad sedanjimi spodnjejurjskimi apnenci še mlajše kamnine. Vode so jih v davnih milijonletjih od miocenske dobe naprej odstranile in razkrile sedanji spodnjejurjski apnenec, ki je bil pri prejšnjih tektonskih dogajanjih razpokan ter tu in tam zdrobljen. Voda je po površju raztapljala apnenec, glodala v njem najrazličnejše oblike, najbolj pa ga je razjedala v pretrtih delih in ob večjih ali manjših razpokah. Ob njih je ustvarjala manjše in večje luknje in se spuščala čedalje globlje v podzemni svet. Nastale so tudi manjše jame. Večja jama je na severni strani kamnogoriškega krasa južno od Dolnic, majhno brezno pa zeva v zgornjem delu njegovega travniškega svetâ. V podu-

Skorjasta korala *Isastaea*, ki je gradila majhne kopice na morskem dnu.

PODOBA KRASA

tiškem krasu je najbolj znano **Veliko Brezarjevo brezno** na Krasju. V zgornjem delu sedaj opuščenega velikega kamnoloma v Podutiku je bila okoli 20 metrov dolga, tri metre široka in kakšnih 20 metrov globoka jama s prav čednimi kapniki. Stena opuščenega kamnoloma razkazuje razjedeni podzemski svet, v luknjah in večjih prostorih se je nabrala rdečkastorjava preperina, ostanek raztopljenega apnenca.

Blizu spodnjega konca Kucje doline zgine potok v več požiralnikih v podzemlje; ko je manj vode, izgine prej, ko je vode veliko, pa ponikne v zadnjem požiralniku. Potok pobira vodo po južnovzhodnem pobočju Toškega čela in precej časa še teče po Kucji dolini, ki je nastala v prelomni coni med spodnjajurskim apnencem in zgornjetriasnim zdrobljenim dolomitom. Ponikni potok pride spet na površje na južnovzhodnem koncu Strnice kot zajeten kraški studenec. Z vodo iz Kucje doline dobiva še večji del tistega, kar pronica skozi razjedeni apnenčev svet Krasja in Strnice.

Rimski nagrobnik iz gliničana, ki so ga našli v Zgornji Šiški in je sedaj v Narodnem muzeju v Ljubljani.

Bogat kamniti portal na Celovski 61 v Ljubljani

Površje Strnice in Krasja je vseprek globoko razjedeno in daje videz razmetanega oglodanega skalovja. Med štrlečimi, z lišaji in mahom poraslimi apnenčevimi ostanki se je nabralo dosti rjavkaste in rdečkastorjave preperine, ki daje kamnogoriškemu in podutiškemu krasu kar bujno drevje in drugo rastlinstvo.

Gliniški apnenec - gradbeni kamen skozi stoletja

Nekje v Podutiku, najbrž tam, kjer je bil pozneje Vodnikov kamnolom, ali pa v Kamni Gorici, mogoče celo na obeh krajih, so že Rimljani lomili gliniški apnenec. A. Müllner v svoji knjigi *Emona, Archaelogische Studien aus Krain* (1879, V. Kleinmayr & Fed. Bamberg, Laibach, 342 strani) omenja na 20. strani na kraju z izpričanimi rimskimi kamnoseškimi deli, napisi na kamnitih ploščah in z drugim Koseze z draveljskimi kamnolomi in ostanki zidov na pašnikih ter naselje Glinico, kjer so bili najdeni srebrniki, ki so bili v obtoku med leti 238 in 260 našega štetja. Rimljani so imeli od Zlatka, ki so mu rekli tudi Rimski studenec in ki je bil med Kamno Gorico in Podutikom, napeljan vodovod skozi Koseze ter Zgornjo in Spodnjo Šiško v Emono. Vzdolž vodovoda je najbrž peljala tudi cesta (Müllner, prav tam, str. 54). Pri gradnji vodovoda od Zlatka v Emono so gotovo uporabili tudi precej gliniškega apnenca, nalomljenega v okolici.

Isti gradbeni kamen so uporabili tudi pri nekaterih emonskih hišah in drugih delih. Iz gliniškega apnenca so izklesali tudi nagrobnik, ki so ga našli v Zgornji Šiški in je sedaj v Narodnem muzeju, in nagrobnik, ki je vzičan v južni zunanji steni cerkve sv. Lenarta v Spodnjih Gameljnah. Najdena nagrobnika in še nekaj drugih obdelanih predmetov iz gliničana kažejo, da so imeli že Rimljani nekje v bližini Podutika, Kamne Gorice ali Glinice tudi kamnoseško delavnico, iz katere so prišli prav tako dobri izdelki, kot so jih izklesali iz marmorja.

Po odhodu Rimljanov so novi naseljenci tudi lomili kamen, vendar je o njihovih izdelkih prav malo znanega.

Tri kamnoseške družine

V 19. stoletju pa so se začele tri družine ukvarjati s kamnoseštvom. V Podutiku je nastala ob sedanji Podutiški cesti Vodnikova delavnica. Prvi, za katerega vemo, da se je tam načrtno začel ukvarjati s kamnoseštvom, je bil **Lovrenc Vodnik**, ki je imel v Podutiku tudi svoj kamnolom. Iz podeželskega Podutika je delavnico kmalu prestavil na začetek Kolodvorske ulice v Ljubljano. Bil je pravi mojster in izpod njegovega jeklenega dleta je prišlo veliko dobrih in lepo izdelanih predmetov. Umrl je leta 1885. Njegovo dediščino je prevzel **Alojzij Vodnik**, ki ga tudi odlikujejo kakovostna dela. Veliko je ustvarjal skupaj z arhitektom **Jožetom Plečnikom** in uresničil je

Spomenik Babnikovih
na Šentviškem pokopališču.

precej njegovih načrtov. Po Alojzijeve smrti leta 1936 je delavnico prevzel njegov nečak **Alojz Jankovič**. Iz Vodnikove rodovine so se kamnoseštvo spet zapisali **Stanko Vodnik st.**, ki ima kamnoseško delavnico ob sedanji Dolniški cesti v Kamni Gorici, in sinova, ki pa - seveda - ne obdelujejo gliniškega apnenca.

Z gliničanom so se ukvarjali tudi **Kunovarjeva rodbina**, nadalje **Satlerjevi** v Dolnicah in **Tomanovi** v Ljubljani, ki so imeli tudi apnenico na začetku Dolnic. Gliniški apnenec je med obema vojnama uporabljal še gradbenik **Dukič**. Po drugi svetovni vojni pa so kamnoseškimi mojstrom in lastnikom kamnolomov v Podutiku, Strnici in Kamni Gorici kamnolome podržavili in od takrat ni več izdelkov iz tega kamna. Seveda so se takrat uveljavili lepši in deloma tudi boljši kamni, s katerimi se gliničan ni mogel meriti.

Najpomembnejši kamnoseški izdelki iz kraškega gliničana

V prejšnjih časih so kamnoseki obdelovali gliniški apnenec za najrazličnejše izdelke, ki sta jih potrebovala kmet in meščan. Vse polno je še sedaj po Ljubljani in naseljih med Šiško, Šentvidom ter Podutikom portalov, oknikov, kamnitih stebrov pri vhodnih vratih, stebričev pri kamnitih ograjah, podstavkov za spomenike in znamenj, bilo pa je tudi precej kamnitih vodnja-

kov, bab in drugih priložnostnih izdelkov. Toliko vsega, kot iz redko katerega drugega kamna v okolici Ljubljane. Slike kažejo samo nekaj tega iz kraškega spodnjejurskega apnenca na pragu Ljubljane, kar se je še ohranilo v današnje dni.

Med mnogimi portali je najimennejši lep oblikovani in mojstrsko izdelani portal pri Martanovi hiši v Medvodah iz leta 1849. Od stebrov, razsutih po raznih delih

širnega ljubljanskega prostora, kaže slika dva izmed štirih enakih pri vratih na šentviško pokopališče. Iz gliničana je izklesano tudi kužno znamenje, ki stoji sedaj pri cerkvi v Stanežičah. Bogato je bil oblikovan spomenik Babnikovih na šentviškem pokopališču, izklesan v napol romanskem in napol gotškem stilu. Precej se je še ohranilo nadzemnih delov vodnjakov. Iz leta 1875 je eden takih pred nekdanjo Vodnikovo hišo ob

Kozolec z babami iz gliničana na Poljanah pri Ljubljani.

Stebra pri desnih vratih šentviškega pokopališča v Šentvidu.

Vodnjak iz gliničana
v atriju ljubljanskega magistrata

Celovski cesti v Dravljah in drugi pri Martanovi domačiji v Medvodah, ki je sedaj postavljen na dvorišču kiparja Franceta Rotarja v Medvodah. Tu in tam še najdemo lične grobo obdelane velike kamnite posode za cvetje. V prejšnjih časih tudi ni bilo kozolca, ki ga ne bi podpirale kamnite babe, globoko zakopane s spodnjim razširjenim koncem v zemljo. Taki kozolci vedno bolj izginjajo, nekaj pa se jih je vendarle ohranilo.

Med najpomembnejše izdelke, izklesane iz kraškega gliniškega apnenca, pa spadajo Kavškov most čez Glinščico v Podutiku in obnovljeni apnenici v Podutiku in Kamni Gorici. Vsi trije so razglašeni za kulturni, zgodovinski in tehniški spomenik.

Opesnik
ob Resljevi cesti 30 v Ljubljani.

Kavškov most - najlepši kamniti most

Obnovljeni svodasti kamnitni most ob novem mostu čez Glinščico v Podutiku ima na vsaki strani ograjo iz dveh vrst kvadrov gliniškega apnenca. Na sredini zahodne strani je nad lepo obdelanim velikim podstavkom steber s kapelico in v njej Marija z Jezusom. Na nasprotni strani je v sredini ograje nizek nadzidek iz dveh blokov gliniškega apnenca: na levem je bilo na izdolbenem in oglajenem polju vklesano "Kavškov", na desnem polju pa je bilo vklesano "most". Drugo besedilo so po vojni uničili do neprepoznavnosti. Most je bil dograjen leta 1902, kar dokazuje vklesana letnica.

Brez pretiravanja smem trditi, da je Kavškov most najlepši kamniti most takšne velikosti in starosti v Sloveniji. Izklesala ga je roka enega izmed najboljših kamnoseških mojstrov iz obdobja v začetku 20. stoletja Alojzija Vodnika iz domačega kamna.

Obnovljeni apnenici v Podutiku in Kamni Gorici

Tehnično dovršeno in estetsko oblikovano podutiško apnenico je postavil leta

1875 Lovrenc Vodnik iz različno velikih in grobo oklesanih blokov gliniškega apnenca ter jo v notranjosti lonca obzidal s kosi trdega, proti visoki temperaturi obstojnega krmenovega peščenjaka. Pet močnih, iz domačega apnenca pozidanih opornikov daje okrogli apnenici oporo, hkrati pa je okras enoličnemu okroglemu loncu.

Po katastrofalnem potresu leta 1895 je Alojzij Vodnik, Lovrenčev sin, sežidal apnenico v Kamni Gorici, ker podutiška ni bila več kos velikim potrebam po apnu pri obnovi hudo prizadete Ljubljane in okolice po potresu. Kamnogoriška apnenica pa je za razliko od podutiške kvadratna s poldrugim meter debelim obodom, ki je na vogalih odebeljen na dva in pol metra. Zaradi tako utrjenega lonca apnenica ni potrebovala opornikov.

Lonca obeh apnenic sta približno enako prostorna, se pa po višini in premeru nekoliko ločita med seboj. Vanju so vsakokrat naložili po 50 do 60 ton apnenca iz kamnolomov ob apnenicah ter dobili od 20 do 30 ton apna ter zanj pokurili približno 70 kubičnih metrov drv ali dva vagona in pol premoga.

Apnarstvo je v Podutiku in Kamni Gorici najbolj cvetelo do prve svetovne vojne. V podutiški apnenici so na leto skuhalo po pet apnenic, to je polnitev, po prvi svetovni vojni manj, zadnjo pa so skuhalo leta 1945. V kamnogoriški apnenici so do prve svetovne vojne skuhalo kar po 15 do 17 apnenic na leto, med obema vojnoma so v njej

Nekdanji most čez glinščico v Podutiku

zakurili približno petkrat na leto, po drugi svetovni vojni pa so skuhalo po tri apnenice. Leta 1959 so skuhalo eno in hkrati zadnjo.

Po drugi svetovni vojni sta apnenici začeli propadati. Podutiška se je na enem koncu malodane že sesula, v kamnogoriški pa se je zrušil že spodnji del lonca. Obe so uničevale drevesne korenine, medtem ko se je v loncih nagrmadilo vse polno različne navlake. Z velikim prizadevanjem in neomajno vztrajnostjo so ju po desetletju velikih naporov in s finančno pomočjo takratne občine Ljubljana-Šiška, Ministrstva za znanost in tehnologijo ter Ministrstva za kulturo obnovili.

Kavškov most v Podutiku ter obnovljeni apnenici v Podutiku in v Kamni Gorici naj z drugimi izdelki iz kraškega gliniškega apnenca ohranjajo tehnični, kulturni, spomeniško pričevalni, študijsko dokumentacijski in vzgojno izobraževalni namen!

Dr. Anton Ramovš, doktor geoloških znanosti -
častni član Prirodoslovnega društva Slovenije,
Kumerdejeva 5, 1000 Ljubljana

Leta 1995 obnovljena Vodnikova apnenica (Lovrenc Vodnik) v Podutiku, postavljena leta 1875.

Obnovljena Vodnikova apnenica (Alojz Vodnik) v Kamni Gorici, zgrajena okrog leta 1895.

Fotografije so iz knjige
Gliničan od Emone do danes.
Avtorica fotografij obnovljenih apnenic
je Minka Bricelj.

Pogovor s Srečkom Rožetom,
zbirateljem vojaških starin

SPOZNAVAJMO KRAS

Povabilo VOJAŠKI MUZEJ "TABOR" V LOKVI

Borut Lozej, Mateja Lozej

Srečko Rože velja za enega izmed največjih zbirateljev vojaških starin na svetu. Del svoje vojaške zbirke ima razstavljen v lokavskem obrambnem stolpu Tabor, ki je kot beneški stolp tudi razglašen za umetnostni in arhitekturni spomenik. Na vprašanje, od kot takšna ljubezen do vojaških starin, s smehom odgovarja, da je to, sodeč po besedah staršev, prirojena napaka.

Obisk pri Srečku Rožetu sva izrabila za pogovor z njim, saj sva na ta način želela bralcem revije Kras predstaviti svoje doživetje na obisku pri njem v muzeju Tabor. Srečkova strokovnost in hkratna preprostost sta presenetljivi; njegovo pripovedovanje zares pritegne. In priznava, da je bila njegova zbirateljska pot od prvih začetkov do sedanjega vojaškega muzeja "Tabor" Lokev zares trnjeva...

Takole je odgovarjal Srečko Rože o sebi in svojem zbirateljstvu:

Praviš, Srečko, da je tvoja ljubezen do vojaških starin nekako prirojena?

"Ja, tako pravijo starši! Moja prva slika in vojaški uniformi je nastala, ko mi je bilo štiri leta. Na njej sem slikan s čutarico, z bajonetom in z vojaškim pasom. Iz mojega šestega leta je ohranjena slika, na kateri sem v popolni bojni uniformi in s puško... Pri sedmih letih sem prvič deaktiviral ali razstavil ročno bombo in jo naredil neškodljivo... Pri sedemnajstih letih ali nekaj mesecih več sem že imel kar lepo zbirko militarij, to je vojaških predmetov. Prejšnja država pa ni bila temu naklonjena, saj so mi jih velik del odvzeli. Po odsluženju vojaškega roka v Bileci sem spet začel zbirati vojaške starine. Tako se z njihovim zbiranjem ukvarjam že štirinajsto leto."

Si med največjimi zbiralci vojaških starin. Ali bi povedal, koliko razstavnih predmetov obsega tvoja zbirka?

"Moja zbirka šteje 62.244 različnih razstavnih predmetov. Sedaj dobivam vsak dan kakšnih deset novih. V Taboru imam razstavljene le okrog dvanajst odstotkov celotne zbirke vojaških starin, nekaj več kot štiri tisoč predmetov. Samo vojaških uniform imam 2.291, vendar jih zaradi prostorske stiske razstavljam v muzeju v Lokvi le 171. Poleg lokavskega muzeja imam še osem razstav v Sloveniji, dve v Avstriji ter po eno v Nemčiji in Švici."

Odkod ideja o predstavitvi svoje zbirke prav v lokavskem stolpu Tabor?

"Zbirko sem imel najprej v domačem kraju, v Krepljah pri Dutovljah. Vendar je soba, široka 4 metre in dolga 5 metrov, kmalu postala premajhna. Takrat se je govorilo, naj bi stolp Tabor v Lokvi uredili v ribjo restavracijo. Takratni župan lokavske krajevnosti Franc Čok pa je imel posluh za moj predlog, da smo skupaj s krajevno skupnostjo Lokev in Občino Sežana za silo obnovili notranjost stolpa. Pač toliko, da sem mogel postaviti razstavo, kar je trajalo pet mesecev. In dogovorili smo se, da se v občinskih okvi-

rih v zvezi z zbirko predstavlja vojaški muzej Tabor Lokev, ob njem pa še moje ime".

Ali to pomeni, da se s tem pravzaprav predstavlja tudi vas Lokev?

"Ja! Poleg vojaškega muzeja predstavljam obiskovalcem tudi pomembne kulturne in turistično zanimive točke vasi Lokev, saj je to eden izmed načinov poudarjanja in populariziranja pomena vasi v občini ter hkrati prispevek k poznavanju in ohranjanju njene kulturne in naravne dediščine. Tako predstavljam tudi vaške vodnjake, kale in lokve, pa še kaj posebej privlačnega!"

V muzeju imaš razstavljene ne le vojaške predmete, ki sicer prevladujejo, ampak je v njem tudi nekaj starin iz vsakdanjega življenja naših pranon in pranonotov... Ali to pomeni, da te ta zgodovina tudi zanima?

"Seveda! Zanima me predvsem zgodovina slovenskega prostora. Zanimata me zlasti

tukajšnja arheologija in etnologija od pradavnine do današnjih dni. Zato imam v muzeju tudi prazgodovinske kamnite sulice, puščice in osti, iz starega veka so rimski kratki meč - gladius, grško bodalo, sulice, puščice iz brona in železa, prav tako rimske fibule, svinčenke za rimske prače in rimski kovanci, iz srednjega veka in časov turških vpadov v ta prostor pa imam v muzeju pašin pas, okrašen s poldragimi kamni... Zanimajo me tudi obdobje Marije Terezije in njena oblast v naših krajih, pa Napoleonovi časi in obdobje Ilirskih provinc. Seveda pa je moja skrb usmerjena predvsem na vojaške razstavne predmete in zlasti na primerke vojaškega orožja in opreme vseh vojsk, ki so tod bile. Zanima me, navsezadnje, tudi kronika vseh petih fantov slovenskega rodu, ki služijo v francoski tujski legiji... Iz vsakega prelomnega obdobja imam zato v muzeju razstavljene nekaj najbolj reprezentativnih primerkov!"

Kaj pa Tabor kot trdnjava, ki naj bi nekdaj služila za obrambo pred turškimi vpadi? Kakšen je njen zgodovinski pomen?

"Tabor je bil zgrajen leta 1485 za obrambo pred Turki. Ko so turški vpadi v ta prostor ponehali, je stolp služil najprej za sušenje žit in za žitnico na relaciji med Lokvijo in Ljubljano. Pozneje so v njem domovala različna prosvetna društva, ki so nastajala med leti 1883 in 1923, dokler jih fašizem v svoji potujočevalni vni ni ukinil. Leta 1934 je v njem začel delovati fašistični urad. Med drugo svetovno vojno so v njem imeli fašisti in italijanska kraljeva vojska svoje skladišče, leta 1943 pa so se vanj naselili Mongoli v nemški uniformah oziroma nemški vojaki. Po osvoboditvi so stolp uporabljala razna športna in mladinska društva."

In končno se je v Tabor vselil Srečko Rože s svojo največjo orožarsko razstavo, na kar je znameniti tabor čakal kar petsto let!

"Ja, tako pravijo domačini!"

Kako je sploh mogoče nabrati oziroma zbrati toliko muzejskega materiala na enem mestu?

"Zelo težko! Pot do take muzejske zbirke je bila zares trnjeva. Na začetku še posebej, saj me nihče ni jemal resno, kaj šele, da bi me poskušal razumeti! Sedaj je lažje. Ljudje me poznajo in poznam številne druge zbiralce. Stvari iščem in kupujem po sejmih, dražbah, precej pa jih dobim z vztrajnim iskanjem ali mi jih ljudje podarijo."

Prav je, da se ob tej priložnosti zahvalim vodstvu enot Zveze združenj borcev vsepo vsod po Sloveniji in vsem tistim nekdanjim partizanskim komandantom, ki so mi prinesli ali poslali najrazličnejšo opremo, orožje, zapiske, poročila... Zahvaljujem se tudi predsedniku krajevnega skupnosti Lokev Živoju Racetu, Občini Sežana

na, vodji enote Proizvodna obrt SGP Kraški zidar Marjanu Macarolu, dipl. inž., ter poveljniku MORS Postojna Milanu Šajnu!"

Je kaj takega v muzejski zbirki, kar posebej izstopa?

"O, ja! Precej je takega! Edinstveni primerki na svetu je doprsni kip Svetožarja Borojeviča in njegova uniforma v zlatu, kakršna je na svetu le še ena v muzeju na Dunaju. Potem je sablja z zlatim ročajem nemškega rajha, kakršnih je ohranjenih samo šest. Tako sabljo so podarjali najvišjim vojaškim častnikom. Prav gotovo je to tudi plinska maska za otroke, ena izmed treh ohranjenih. Je nekakšen inkubator, kakršne so izdelali Angleži za preteča nemška letalska bombardinarja Anglije med drugo svetovno vojno. In to sta zagotovo tudi edina na svetu ohranjena uniforma ogrske garde cesarja Franca Jožefa iz leta 1848, na kateri je našitega 5,47 kilogramov srebra, ter prav tako edina ohranjena uniforma generala hrvaških domobranskih letalskih enot..."

Muzej je razvrščen v treh stolpovih nadstropjih. Kako bi ga v kratkem opisal?

"Muzej je v bistvu pranje človeških možganov... Človek oziroma obiskovalec je, ko vstopi v muzej, civilist in tarča med dvema nasprotujočima se velesilama. V prvem nadstropju je predstavljena I. svetovna vojna, obiskovalec pa je v njem postavljen med avstroogrsko in italijansko vojsko. V drugem nadstropju je obiskovalec tarča nacifašistične propagande in partizanske Osvobodilne fronte, ki prerase v komunizem. V tretjem nadstropju pa so pred obiskovalcem vse uni-

forme, ki so se od leta 1780 do leta 1991 vojskovale v naših krajih. In tam so razstavljeni tudi eksponati, ki tvorijo arheološko in etnološko zbirko našega prostora. V tem nadstropju je obiskovalec kot civilist vključen v polmesec. Izhod pred smrtjo mu je samo pot po stopnicah navzdol."

Vpisan si tudi v Guinnessovo knjigo rekordov! Zaradi česa?

"Vanjo so me vpisali leta 1989, ker sem v roku šestih mesecev zbral največ razstavnih predmetov. Bilo jih je več kot štiri tisoč!"

Dobil pa si tudi številne pohvale in priznanja, ali ne?

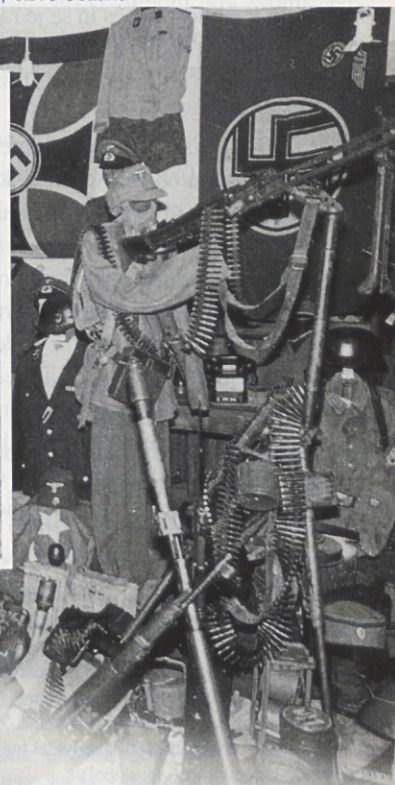
"Dobil sem najvišje priznanje NATO pakta za vojaški muzej v Lokvi, odlikovanje komandosov NATO pakta, italijanskih karabinerjev, slovenske vojske, civilne zaščite, družbe Mercedes in še kaj. Vsega skupaj je to 18 odlikovanj in pohval".

Lastnik Vojaškega muzeja Tabor Srečko Rože vabi v Lokev na Krasu vse, ki jih zanima ogled muzejske zbirke. Muzej je odprt ob sobotah in nedeljah med 9. in 12. ter med 14 in 18. uro. Med tednom se je mogoče za obisk muzeja dogovoriti po telefonu na številko 067/67-107, ki jo lahko pokličete tudi iz bifeja, ki je v pritličju stolpa Tabor!

Borut Lozej, Mateja Lozej, oba inž. varstva pri delu - Orlek 40, 6210 Sežana

Zbiralec militarij in lastnik vojaškega muzeja Tabor v Lokvi Srečko Rože s priznanjem NATO, ki mu ga je 6. junija 1995 izročil poveljnik vseh Natovih podčastnikov v zahodni Evropi g. Ruben A. Blackman.

Umetnostni in kulturni spomenik

340 let

SEDANJE CERKVE

SV. PETRA

V KLANCU PRI KOZINI

Danilo Pečar

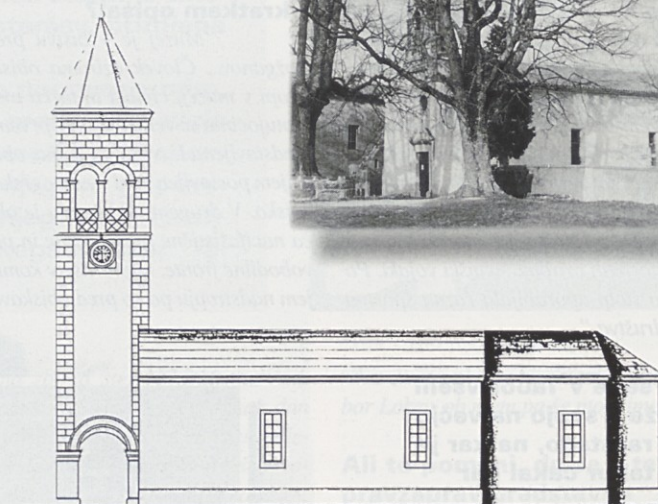
Prvotno mala božjepotna cerkev v Klanecu (sedaj Klanec pri Kozini) so baje zgradili že v prvem tisočletju našega štetja. Kakor sedanja je bila posvečena sv. Petru apostolu. V njeni grobnici so pokopavali plemiče in premožne ljudi iz raznih delov Istre, med njimi tudi grofe Graviši. Razglašena je za umetnostni in kulturni spomenik!

Kaj je navajalo premožne ljudi, da so se dali pokopati v to cerkev in njeno pokopališče? Danes bi težko verjeli, da je bil to pravi razlog, vendar ... ustna predaja pravi, da zaradi zavetnika te božjepotne cerkve - svetega Petra. Ta svetnik je ključar nebes in se je računalo, da na "sodnji dan" bodo te duše blizu nebeških vrat, ko jih bo sv. Peter odprl. Tako bodo med prvimi prišle v raj.

O graditvi prve božjepotne cerkve sv. Petra v Klanecu obstaja legenda, ki pravi, da se je ogromen in ostuden modras poleti sončil na gričku pri Klanecu. Zaradi vročine da je popil vso vodo iz bližnjih izvirov. Ker se nadleže domači sami niso mogli rešiti, so se zaobljubili sv. Petru, da mu bodo na tistem gričku zgradili cerkev, če jih reši strašnega modrasa. In sv. Peter je prišel na zemljo, z nebeškim ključem udaril modrasa po glavi tako, da je poginil. Krajani so obljubo izpolnili; v zahvalo za rešitev so zgradili cer-

kev in jo posvetili sv. Petru... Tako pravi legenda!

Ta, prvotna cerkev v Klanecu je pripadala plebaniji in pozneje župniji Dolina. Šestega januarja 1650 je takratni avstrijski vladar ustanovil kaplanijo v Klanecu. Njen prvi kaplan je bil g. Gregorij Lavriha. V času kaplanovanja njegovega naslednika g. Andreja Meriša pa so leta 1627 začeli graditi v Klanecu novo, sedanjo cerkev, in jo zgradili leta 1659, kakor to pove vklesani napis na kamniti plošči, vgrajeni na zunanji strani prezbiterija te cerkve. Ista letnica, to je 1659, je vklesana tudi na sklepnem kamnu prezbiterijevega "slavoloka".

Cerkvena ladja je znotraj dolga 23,50 metra, široka 8,12 m in visoka 6,57 m. Prezbiterij je znotraj dolg 8,49 m, širok 5,65 m in visok 6,57 m. Zidovi cerkvene ladje so debeli 1 m, zidovi prezbiterija pa so debeli 0,73 m. Nad vhodom v cerkev je zvonik v obliki kraškega tera*, s prostorom za tri zvonove, čeprav v njem sedaj visita le dva zvona.

Cerkev ima tri oltarje. Glavni oltar ima v sredini kip sv. Petra apostola. Smatra se, da je kip naredil neznani mojster italijanske šole v 14. stoletju. Ob straneh sta na levi kip sv. Pavla in na desni kip. sv. Lovrenca. Oltar ima tabernakelj iz marmorja in kamna.

* kraški ter - zvonik, zgrajen nad cerkvenim vhodom kot raven zid in ima eno odprtino, dve odprtini ali tri odprtine za zvonove. Tako ime najdemo v starejši literaturi. Zadnje čase se za tako vrsto zvonika uporablja tudi naziv "preslica", pa tudi "v obliki jedra" (verjetno prevod iz italijanskega "campanile a vela". Zvonik v obliki kraškega tera je leta 1880 predvidel tudi projektant Simon Uggowitz (glej skico!).

Glavni oltar v cerkvi sv. Petra z njegovim kipom v sredini, na levi kip sv. Pavla in na desni kip sv. Lovrenca
- Fotografirala Olga Knez, 1995

Mogočna, prastara lipa pred cerkvijo v Klanecu pri Kozini, zaščitena kot naravni spomenik
- Fotografiral Danilo Pečar, 1995

Desni oltar ima v sredini kip lurske Matere Božje, ob straneh sta na levi kip sv. Jožefa in na desni kip sv. Barbare. Levi oltar ima v sredini kip sv. Andreja, na levi kip sv. Janeza Nepomuka (z vklesano letnico 1817) in na desni kip sv. Antona Padovanskega. Tudi ta oltar ima tabernakelj iz marmorja in kamna. Vsi kipi v oltarjih so izklesani iz marmorja, le kip lurske Matere Božje je iz mavca, medtem ko je kip sv. Andreja izrezljan iz lesa. Nad krstnim kamnom je zelo lep relief iz belega marmorja, ki prikazuje sv. Janeza Krstnika, ki krsti Jezusa Kristusa.

Ob tristoti obletnici duhovnije (1627-1927) je akademski kipar Franc Gorše iz Ljubljane naredil kip presvetega Srca Jezusovega. Kip je izrezal iz klanskega hrasta v enem kosu, le dela rok sta pridodana. Na kipovem postamentu ali podstavku je pritrjena lesena plošča z napisom:

CHRISTO REGI
1627 1927

V cerkvi je tudi kor. Od leta 1897 so bile na njem orgle. Ko je župnija Klanec upravljal g. Alojz Kocjančič, je pokvarjene orgle zamenjal za stari harmonij. Leta 1996 so leseni kor nadomestili z železobetonskim.

Cerkve je imela tudi leseno prižnico, ki pa jo je g. Rado Šonc, ko je bil upravitelj župnije Klanec (1954-1961) dal od-

straniti, ker ... da bo cerkev brez prižnice delovala bolj estetsko!? Kje je prižnica končala, ni znano!

Votlina na desnem oltarju, posvečena lurski Materi Božji, je bila okrašena s kapniki, ki so jih krajani poiskali in prinesli iz vseh znanih in dostopnih kraških jam na območju te duhovnije. Na tako urejeno in opremljeno votlino so bili farani zelo ponosni. Leta 1931, potem ko je prišel v Klanec kot župnik in dekan g. Gabrijel Piščanec, pa je njegova sestra in kuharica gdč. Marija Piščanec "ugotovila", da se na kapnikih nabira prah. In je njen brat dal kapnike odstraniti. Prejšnjih sedemdeset let se prah ni nabiral... Farane je to zelo prizadelo.

V cerkvi sta dve grobnici. V mali grobnici, blizu krstnega kamna, je pokopanih 17 oseb. V večji grobnici, ki je v sredini cerkvene ladje, se ne ve, koliko oseb je pokopanih. Iz prostora pod pokrovno ploščo poteka odprtina v smeri glavnega oltarja. Mrliške kovčke so dajali v to odprtino in z vsakim novim položenim kovčkom so prejšnje premaknili za kovček naprej, tako da je najbližji izhodu iz odprtine padel v kostnico, ki je bila verjetno zgrajena ob zgraditvi nove cerkve ali pa je del nove cerkve zgrajen na njej.

Čeprav sta zgrajeni sedanja in stara cerkev na istem gričku, ni ugotovljeno, ali

sta bili zgrajeni na istem mestu. Ustna pre-daja se razlikuje v nekaj verzijah.

Sedanjo cerkev v Klanecu so večkrat popravljali in obnavljali. Zadnjič, ko se je leta 1954 udrla cerkvena streha.

Leta 1880 in potem še leta 1894 so nameravali cerkvi zgraditi nov zvonik. Načrti zanj so narejeni, do njegove gradnje pa ni prišlo.

Pred cerkvijo raste mogočna prastara lipa. Visoka je 29 metrov, obseg debla meter visoko od tal je 6,70 m, obod krošnje pa meri 61,80 m. Lipa je razglašena za naravni znamenitost in je zaščitena (enako kot lipe pri cerkvah sv. Petra v Gabrovici, sv. Martina v Slivju in sv. Tilna v Svetem, vse na Krasu!)

Leta 1904 so kaplanijo Klanec povzdignili v župnijo. Tako je kaplanijska cerkev po 254 letih postala župnijska cerkev. Od njene zgraditve jo sedaj upravlja že petinštirideseti duhovnik - župnijski upravitelj g. Milan Pregelj.

Danilo Pečar, upokojenec -
Klanec pri Kozini 11, 6240 Kozina

V KAČIČE NA OPASILO

Jožko Žiberna

“V nedeljo gremo v Kačiče na opasilo. Brjar že pripravljajo. Godli bodo, kot ponavadi, Sloparji. Prišlo bo dosti ljudi in bo veselo, ker bo tudi vrtiljak, rekli so mu ringlšpil. Prišle bodo tudi, kot vedno, Čičke in prinesle zadnje fige, Križanke od Trsta pa bodo imele sardele, pečene na gradeli ali žaru, po šest ali sedem za eno liro. Za žepnino boš dobil dve liri, a jih ne zapravi za kako neumnost!” so mi pred mnogimi leti rekli domači in me vprašali: “Greš z nami?”

Kačiče nekdanj in danes

Kačiče so majhna vas na robu Brkinov ob stari cesti, ki pelje mimo Divače proti Kozini in naprej proti morju. Ob njej sta sedaj dve novi. Po eni so postale Kačiče znane zaradi kačiškega klanca, kjer je več nepredvidnih voznikov zdrsnilo z nje. Tretja pa je nova avtocesta, ki se s postopnim dograjevanjem približuje obali... V tem prispevku pa ni beseda o cestah, pač pa nas zanimata predvsem vas Kačiče in kačiško opasilo, ki mu domačini pravijo kar kačišnica.

Kačiče so stara slovenska vas in njen nastanek sega daleč v zgodovino. Prvič jo omenjajo švarceneški urbarji iz let okrog 1400. V njih piše, da šteje vas štiri hube. Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika (I, str. 834) pomeni huba v fevdalizmu posestvo, ki naj bi obsegalo med 15 in 20 hektarji površine. Vas je spadala pod goriško grofijo, upravljal pa jo je ministerial iz gradu Švarcenek nad vasico Podgrad. Ministariali, v srednjem veku stan nesvobodnih v upravnih službah fevdalnih dvorov, so bili grofje Petači, ki so bili po takratni navadi polepšali svoj priimek v Petazzi, tako kot bližnji Rešetarji z gradu Školj v Rossettije. Grad Švarcenek so 11. maja 1713 napadli kmetje, ga v naskoku zavzeli, pobrali vse urbarje in ga zažgali, tako da v spomin nanj stoji sedaj le še nekaj ruševin. Petači so pobegnili v Trst, upravljali pa odrejeno jim ozemlje iz Sežane, kjer je zadnji Petač sezidal veliko sodnijo. Petači so poznani tudi po tem, da so leta 1822 Divačanom prodali veliko zemlje, ki velja danes za jusersko zemljo.

Kakor velja za večino krajevnih imen, se je tudi ime sedanjih Kačič spreminjalo. V raznih virih so zapisane kot Chatzitz, Shotschiez in Kaczies, pod Italijani pa kot Cacitti. Kraj je bil v ti-

stih časih zelo pomemben prav zaradi ene izmed najbolj prometnih cest iz notranjosti proti morju in v nasprotni smeri. Viri pravijo, da je vozilo po njej v obe smeri dnevno po tisoč in celo več tovornikov vseh vrst. Tovorili so vsakovrstno blago, v nasprotni smeri pa so prevažali zlasti sol. Med Kačičami in Rodikom je bila mitnica goriške gosposke. Bila je med najbolj donosnimi na območju goriške grofije.

Kačiče so izgubile svoj pomen najprej po zgraditvi cesarske ceste proti Trstu, saj jih je ta obšla. Potem pa še po zgraditvi obeh železnic, južne in istrske. Sedaj vas bolj sameva, saj poteka ves promet po novih cestah, oddaljenih od vasi. Obiskovalce privablja gostilna Osterman zaradi izvrstne kuhinje in prijaznih gostiteljev. V bližini vasi so tudi ostanki mogočne in na Krasu največje ledenice, iz katere so nekdanj od pomladi do zimskih dni oskrbovali Trst z ledom. Na 804 m visoki dominantni vzpetini Ajdovščina vzhodno od Kačič so ostanki prazgodovinske naselbine, obnovljene v antičnem času, ki je med najbolj ohranjenimi višinskimi postojankami tistih časov. Zato je naselbina razglašena za kulturni spomenik. V vasi pa se je do današnjih dni ohranil tudi poseben običaj - to je opasilo - praznik za mali šmaren, ki ga opisujem v nadaljevanju... Seveda pa opasilo ni značilno le za Kačiče, saj je ta običaj razširjen skoraj po vsej Primorski!

Kaj pomeni beseda “opasilo”?

Besedo opasilo zasledimo po dosedanjih ugotovitvah prvič zapisano v znamenitem slovarju Vocabolario italiano-sloveno, ki ga je pripravil in leta 1607 v Vidmu (Udinah) izdal redovnik

Alasio de Sommaripa. Slovar je ohranjen le v enem izvodu, v faksimilu pa ga je s podrobnejšo obrazložitvijo, ki jo je napisal dr. Lino Legiša, leta 1979 izdala Založba Mladinska knjiga skupaj z občino Devin-Nabrežina ter z Založništvom tržaškega tiska. Sommaripa je v slovarju prevedel italijansko besedo “dedicatione” v “opasilo” (v izvirniku “dedicatio - opassillo”), kar pomeni posvetitev, proščenje. Tako razlaga to besedo tudi Slovar slovenskega knjižnega jezika, v katerem piše, da je opasilo “zahodno žegnanje, proščenje”, in še dodaja “zahodno opasilo sveč okrog stebra”, kar je vsekakor povezano z izvorom te besede in samega poznejšega praznika.

Opasilo je vsekakor značilno za “zahodna območja” naše dežele, kar izhaja zlasti iz dela Srednjeveški urbarji za Slovenijo, v katerem so navedena številna opasila na Primorskem. Vendar je zanimivo, da je njegov avtor dr. M. Kos zapisal to besedo samo v stvarnem kazalu, kjer bralca takoj napoti s pripombo “gl. churchtag - proščenje”. Ko pa omenja proščenje v več kot dvajsetih krajih na Primorskem, ne uporablja več besede opasilo, pač pa uporablja besedo proščenje. Tako v opombah tudi pri Kačičah! Zakaj tako, lahko le ugibamo. Pove pa, da se je proščenje v Kačičah “vršilo na dan Marijinega rojstva (8. septembra), ko so pobirali zadevne dajatve, to je po sedem mark, od vsake hube pa še po 3½ marke.

Iz tega primera in iz naslednjih vidimo, da je imelo proščenje - opasilo za fevdalce in njihove podrejene poseben pomen. Ob proščenjih so namreč pobirali dajatve v blagu, kruhu, vinu, piščetih, prašičih ali pa v denarju. Pripadale so fevdalcu, deželnemu sodniku, županu ali drugim. Tako so morali, na primer, dajati ob opasilu v Vremah upravniku vsak po eno pišče, dve kupni meri

ovsa, štiri kruhe in nuditi vso oskrbo. V Bukovici so morali nuditi sodniku in upravniku iz Gorice vso oskrbo. V Ločniku je prodal upravnik prvi ples za 40 šilingov. In podobno! Zanimivo pa je, da je v Batujah ob proščenju - opasilu zasedalo gorsko sodišče. Razsojalo je o škodi, ki jo je bil kdo povzročil v vinogradu...

In še o izvoru besede “opasilo”!

O tem piše dr. Franc Bezljaj v svojem Etimološkem slovarju slovenskega jezika. Iz njega povzemam, da besedo opasilo razlaga kot “proščenje, žegnanje (Kras, Istra), tudi opasilnica”.

Po mojih izkušnjah pomeni opasilnica v krajih, kjer so opasila, dejansko vrv, ki ji domačini pravijo v narečju opasivnica. Z njo kmetje opasajo lojtrnik, naložen s senom, z žitom ali listjem, da se med prevozom ne izgublja.

Takó besedo razlaga tudi Slovar slovenskega knjižnega jezika, Pleteršnik pa jo razlaga kot pas oziroma kot dolgo vrv, s katero je zavezan voz sena. Celó za opasilo pravi, da je to vrv, potem pa, da je to cerkveni praznik ter po Levstiku dodaja, da so imeli nekdanj običaj na opasilih opasati cerkev s svečami.

Bezljaj omenja še Kelemino, ki govori o pasu straž okoli cerkve, Valvasor pa piše celo o opasanju z verigami, kar je povzel tudi dr. Sergij Vilfan v svoji Pravni zgodovini Slovencev, “vendar ne (opasanje - op. J.Ž.) cerkve temveč sejmišča ob cerkvi, ki naj bi bilo tako točno označeno”. Tako naj bi po njegovem mnenju moralo priti od tako opasanega prostora primorsko ime za opasilo - cerkveno proščenje. Po njegovem mnenju so namreč cerkvena proščenja imela in obdržala precejšen trgovski pomen, kajti takih sejmov se je udeleževalo veliko ljudi tudi iz daljnje okolice ter potujočih trgovcev, ki so jih v času fevdalizma fevdalci šteli zaradi neredov, do katerih je na takih sejmih pogosto prihajalo. Uveljavili so celo posebna pravila - sejmski red - in prepovedali vsakršno nasilje. Ponekod je opasilo - proščenje - varoval celo poseben sodnik. Za to pa je bilo treba fevdalcu plačati določene dajatve v blagu ali denarju. Vilfan še piše, da so bila opasila važen dogodek in so imela zlasti trgovski pomen, ter meni, da je tak način trgovanja mnogo starejši, kot kaže povezava s cerkvenimi prazniki. Posebej naj bi veljalo to za Primorsko; zlasti zato, ker so se mesta in trgi v notranjosti Primorske v primerjavi z drugimi slovenskimi kraji šibkeje razvijala.

S tem se strinja tudi Damjan Ovsec, ki v svoji Veliki knjigi o praznikih ne govori neposredno o opasilih marveč splošno o praznikih. Pravi, da so ti v antiki pritegnili za seboj trgovce in trgovino, zlasti na velikih tekmovanjih in atletskih igrah. Trgovci so oskrbovali ljudi s hrano in pijačo ter prodajali med drugim tudi različne spominke. Sejmom so se pozneje po njegovem mnenju pridružila številna cerkvena proščenja, povezana s patroni, ki jih pozna krščanstvo na stotine.

Po prelistavanju navedenih pisnih virov, ki pišejo o opasilu, ostaja še vedno vprašanje, zakaj pravijo na Primorskem proščenju oziroma žegnanju opasilo, saj je malo verjetno, da bi to prišlo od opasanja sejmišča, pa tudi cerkve, z verigami in podobnim. Morda je odgovor na to vprašanje v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, v katerem piše tudi, da je to “zahodno opasilo sveč okoli stebra”.

Ali ni bilo morda to opasanje stebra povezano s kakšnim obredom iz časov pred krščanstvom, kar je pozneje prevzela Cerkev z opasanjem sveč okoli cerkve? Čemu bi sicer opasali steber s svečami, ki je bil sprva morda tudi žrtvenik? Morda so se temu pridružili šele pozneje sejmi? Vem, da je to v nasprotju s tistim, kar pišeta dr. Vilfan in Ovsec. Upam, da bodo končno besedo vendarle rekli strokovnjaki!?

Opasilo v Kačičah pred mnogimi leti

Razpisal sem se o Kačičah in o opasilu in poskušal dognati njegov izvor. Nič pa še nisem napisal o opasilu v Kačičah, na katerem sem bil pred mnogimi leti, ko sem bil še dijak...

Opasilo v Kačičah je bil tistikrat pomemben vaški praznik, na katerega so se posebej in dolgo pripravljali, saj je bil le enkrat v letu. Vse je bilo nekako svečano. Dopoldne je bila slavnostna maša. Ženske in pevci so šli v cerkev, možje pa so večinoma sedli na zid ob cerkvi in modrovali. Utihnili in vstali so, ko je pred koncem maše zazvonil zvon. Po maši so odšle gospodinje, mnoge z debelimi molitveniki v rokah, domov pripraviti praznično kosilo, med katerim so bilo vedno štruklji ali orehova potica. Moški pa so sedli v gostilno h kozarcu vina, dokler jih od tod ni pregnala njihova skrb za živino. Popoldne je bilo za mladino, ki se je ogrela, ko so zaigrali Sloparki, muzikantje iz majhne brkinske vasice, in pozno v noč neutrudljivo pihali in svoje trobente ter tolkli po bobnu. Pred cerkvijo so kramarji prodajali blago, za katero so menili, da bo zanimalo kupce. Bili so to čevlji domače izdelave, blago za moške in ženske obleke na meter in narejene obleke, zlasti pa je bila ponudba bogata rešet vseh velikosti in orodja od kos in srpov do strpač, pekonov in tudi fovčev. Tudi za otroke je bilo kaj!

Sam sem si za eno liro kupil filko. Drugo liro sem prihranil, da bi si kupil na sejmu, ki je bil tistikrat v domači vasi vsak mesec enkrat, orglice. Računal sem namreč, da bom do sejma dobil od staršev novi dve liri žepnine, kar bi bilo skupaj s prihranjeno liro za opasilo v Kačičah za orglice dovolj. Na brjar nisem šel, ker sem bil premlad; na ringlšpil pa niti pomislil nisem, saj sem bil že v gimnaziji.

Domov sem se vračal pred nočjo in še daleč iz Kačič je bilo slišati sloparski čimdarasa, čindarasa, bum, bum, saj so muzikanti igrali brez not in tako niso poznali tistega znaka "p", ki je često nad notami, pomeni pa v glasbi tiho ali tiše. V žepu me je tiščala filka, nožek z lesenim držajem, ki pa ni bil za rabo. Liro sem tako porabil za nekaj - starši bi dejali - po neumnosti... Bilo je to pred toliko in toliko leti! Kako je danes, naj povedo drugi!

POBUDE

Naročnica revije Kras Majda Maček predlaga za razvoj turizma na kraškem podeželju...

V VSAKI VASI NAJ BI ODDAJALI V NAJEM GARSONJERO

Majda Maček

Uredništvu revije Kras!

Sem naročnica vaše revije Kras. Všeč mi je in rada jo imam! Že dolgo pa tli v meni želja, da bi nekaj napisala Kraševcem in vsem priseljencem...

Kraševci gre težko v svet; in če gre, se v mislih rad vrača, kajti ne more pozabiti trdega dela, lepote pokrajine, dišečih vonjav gmajne, piskanja burje. Vse to živi z njim in v njem!

Smo tudi taki Kraševci, ki smo pod silo razmer odšli drugam s trebuhom za kruhom in tam pustili vse svoje moči, si ustvarili dom in družino, a Krasa nismo pozabili in se pogosto vračamo. Na Kras nas vlečejo naravna in kulturna dediščina; tod imamo svoje korenine, ki nas vedno bolj vlečejo nazaj. Kras bi radi pokazali tudi svojim vnukom. A kako, ko se mnogi nimamo več kam vračati?!

Kras - pokrajina z milim morskim podnebjem - ima v vsakem letnem času svojstvene čare, ki nas omamljajo in vabijo, da bi za nekaj dni ostali, si obnovili moči, voljo ter tako prerajeni lažje živeli v mestih. Zato razmišljam, kako spodbuditi med domačini zanimanje za kmečki turizem in da bi čim prej v vsaki kraški vasi kdo oddajal v najem in uporabo kakšno garsonjero ali manjše stanovanje. Tako bi se ljudje med seboj bolj zblížali in postopno razvili novo vrsto turizma - turizem na podeželju - tudi na Krasu!

Majda Maček - Štrukljeva 14, 1210 Ljubljana-Šentvid

Ker se na uredništvo revije pogosto obračajo njeni bralci s podobnimi predlogi in vprašanji, vabimo lastnike domačij na Krasu, ki že oddajajo v najem opremljene sobe, garsonjere, apart-maje ali manjše stanovanjske enote in omogočajo s tem turizem na podeželju, naj svoj popoln naslov, opis v najem nujenih prostorov in drugih turističnih storitev s cenami ter telefon in telefaks sporočijo uredništvu revije Kras, 6223 Komen, p.p. 17, telefon 067/78-434 ali v Ljubljano na št. 061/121-46-90, fax 061/121-46-95! Prvič jih bomo brezplačno predstavili v rubriki TURIZEM NA KRAŠKEM PODEŽELJU!

V sredo, 9. decembra
v hotelu Jama v Postojni

DELAVNICA IN OKROGLA MIZA O KAMNOLOMIH NA KRASU

Uroš Herlec

Slovensko geološko društvo in Geološki zavod Slovenije, Oddelek za geologijo Naravoslovno-tehnične fakultete, Društvo tehničnih vodij - površinsko pridobivanje in Društvo krajinskih arhitektov Slovenije prirejajo pod pokroviteljstvom Ministrstva za okolje in prostor delavnico in okroglo mizo o kamnolomih na krasu. Delavnica in okrogla miza bosta v sredo, 9. decembra 1998 od 9. do 15. ure v Hotelu Jama v Postojni.

Osnovna izhodišča

Kras je izjemen naravni pojav, po katerem je Slovenija znana širše po svetu. Zaradi velike raznolikosti naravne, kulturne in krajinske dediščine predstavlja kras tudi nacionalno bogastvo in ponos. Zaradi velike ranljivosti prostora kot hidrogeološkega sistema in ekosistema je treba z njim zelo premišljeno gospodariti. Da bi ob upoštevanju bolj usklajenega načrtovanja in delovanju gospodarskih in drugih dejavnosti to bogastvo ohranili, se je Slovensko geološko društvo skupaj z drugimi organizatorji odločilo organizirati okroglo mizo o kamnolomih na krasu.

Pridobivanje mineralnih surovin je le ena izmed mnogih dejavnosti v prostoru. Predvsem pri vrednotenju njene okoljske komponente ima javnost nanjo pogosto v primerjavi z drugimi dejavnostmi preveč enostranski pogled. Kamnolomi so namreč precej kompleksna prostorska komponenta. Pridobivanje surovin v njih ni le ekonomska kategorija, pač pa je povezano tudi s prostorsko, kulturno in socialno politiko, z vprašanjem legalnosti odkopov ter z varovanjem narave. Na eni strani krajine, na drugi geološke dediščine in sekundarnih biotopov.

S kamnolomi pa je povezan tudi vidik kulturne dediščine, predvsem ko gre za vprašanja ohranjanja in obnove arhitekturne oziroma urbanistične dediščine, ki spet na drugačen način dajejo identiteto kulturni krajini. Uporaba kamna je pomembna tudi takrat, ko govorimo o logiki razvoja kulturne krajine. Kamnolomi so bili nekoč številni po vsem krasu; sedaj je le še nekaj aktivnih, drugi so opuščeni, pretežno nesanirani in zaraščeni. Zato se varstvena vprašanja nanašajo tudi na sanacijo starih kamnolomov oziroma na ohranjanje naravne in kulturne dediščine glede na zatečeno stanje.

Predstavitev mnenj predstavnikov gospodarske dejavnosti, državne uprave, lokalne skupnosti, okoljevarstvenih organizacij, inštitutov, zavodov in društev bo prispevalo k bolj celovitemu pogledu oziroma pristopu k tej dejavnosti in s tem k boljšemu razumevanju in upoštevanju različnih interesov na področju pridobivanja mineralnih surovin. Prikaz in analiza rezultatov aktivnosti, predvsem uspehov in težav, primerov dobrih praks, uporabnosti idr. bosta prispevali k boljšemu razumevanju prostorskih, ekonomskih, naravovarstvenih in okoljevarstvenih ter kulturnih ele-

mentov, ki so povezani s kamnolomi. Poleg tega pa je namen okrogle mize tudi boljše informiranje javnosti o teh vprašanjih.

Cilji

Cilj okrogle mize je ugotoviti stališča, mnenja in usmeritve udeležencev o pridobivanju mineralnih surovin ter navezati uspešnejše sodelovanje in komunikacije med udeleženci pri nadaljnjem razvoju te dejavnosti. S poznavanjem in razumevanjem ciljev posameznih sektorjev, njihovih pristopov, njihovega povezovanja zunaj določenih projektov, obstoječih in zelenih rezultatov ter uspehov in težav lahko pripelje do ustreznih komunikacije in usklajevanja med njimi. Le ustrezna in organizirana komunikacija lahko omogoči tudi uspešnejše integralno reševanje že omejenih vprašanj, ki jih prinaša pridobivanje mineralnih surovin na območju Krasa.

Udeleženci delavnice in okrogle mize bodo predstavniki: gospodarske dejavnosti (proizvajalci in porabniki surovin), državne uprave (republiška in regionalna/lokalna raven), lokalne skupnosti (občine, krajevne skupnosti), nevladnih organizacij, inštitutov, zavodov (strokovne ustanove).

Poleg potrditve svoje prisotnosti prosimo vsakogar, ki bi se rad udeležil delavnice in okrogle mize, da nam sporoči tudi svoje mnenje o naslednjih vprašanjih:

- Ali menite, da je/bo pridobivanje mineralnih surovin na Krasu potrebno?
- Katere so prednosti/slabosti pridobivanja mineralnih surovin na Krasu?

Vaša mnenja nam bodo pri vsebinskih vprašanjih okrogle mize v precejšnji podporo!

Prosimo vas, da potrditev svoje prisotnosti in odgovore na zastavljena vprašanja sporočite Slavku V. Šolarju na telefon: 061/168-24-61, fax: 061/168-25-77, e-mail: svsolar@l-ggg.si, Branki Hlad na telefon: 061/178-45-22, fax: 061/178-40-51, e-mail: branka.hlad@gov.si ali Urošu Herlecu na telefon 061/170-46-22, fax: 061/125-81-14, e-mail: uros.herlec@ntf.uni-lj.si!

Stanislava Knez Milojković,
avtoportret

Slikarka Stanislava Knez Milojković
iz Sežane:

"VESELIM SE MALIH STVARI, KI USTVARJAJO ŽIVLJENJE"

Jolka Milič

Slikarka Stanislava Knez Milojković se je rodila 12. novembra 1930 v Paračinu in tam tudi končala gimnazijo. Na univerzi v Beogradu je študirala psihologijo, na pedagoški akademiji končala slikarstvo. Izpolnjevala se je na študijskih potovanjih po Italiji, Nemčiji, Českoslovaški, Švici, Angliji in v Franciji. Največ časa je študijsko živela v Parizu. Doslej je razstavljala na številnih skupinskih razstavah pri Kraljevskem inštitutu akvarelistov Velike britanije v Londonu. Pesniška zbirka z njenimi ilustracijami je v Tate Gallery v Londonu na Oddelku za umetnost XX. stoletja. Njene slike so v znanih zbirkah pri nas in po svetu. Je svobodna umetnica, članica Udruženja likovnih umetnika primenjenih umetnosti i dizajnera Srbije (Združenja likovnih umetnikov uporabnih umetnosti in oblikovalcev Srbije). Ukvarja se s slikarstvom, z ilustracijo in z oblikovanjem knjig. Že deset let živi in ustvarja v Sežani.

Te podatke o someščanki Stanislavi Knez Milojković, s katero sem se pogovarjala za revijo Kras, sem malodane preplonkala iz njenega kataloga izpred treh let.

V Paračinu ste potemtakem preživelili svoja mlada leta. Povejte mi kaj o tem!

Paračin! Mesto mojega rojstva, brezskrbnega otroštva in prelepe mladosti, gimnazijskih let, prvih zaljubljenj, kopanja v Moravi, igranja tenisa, kole-sarjenja in smučanja na bližnjem hribu... V zgodnjih letih sem obiskovala ure klavirja, kar mi je pomagalo, da sem sama začela igrati harmoniko. Sedaj igram samo na orglice. S posebnim veseljem sem hodila na šolske plesse... Vse iz tega obdobja je poteklo kot lepe sanje in pustilo najmočnejši pečat za vse življenje!

S svojim rojstnim krajem ste še živo povezani, ker tam še vedno živijo vaši sorodniki, prijatelji itn.? Ali pa je to le kraj nostalgije?

Navade, ki sem jih pridobila v najzgodnejših letih, me še vedno spremljajo. Mama mi je vcepila ljubezen do vsega, kar je dobro in lepo. Hvaležna sem ji za mnogo tega, a največ za dom, ki nam daje vso toplino življenja.

Nostalgija!? Te ni, ker sem vse to prinesla s seboj! Bližnjih sorodnikov v Paračinu ni več. Imam pa prisrčne stike s svojim bratom in z njegovo družino, živčeo v Beogradu, ki jo imam zelo rada.

Prosim, opišite na kratko glavne postaje svojega življenja!

Postaj je bilo več. Pariz je tista, ki mi je dala možnost, da se moje lačno srce napolni z vsem, po čemer sem hrepenela. Tam je bilo moje prvo študijsko bivanje; iz oči v oči - srečanje z deli največjih mojstrov svetâ. Dneve in dneve sem prebila v muzejih, pred Louvrom pa sem skoraj vsako nedeljo, ko je vstop brezplačen, čakala, da so se odprla vrata. In z enim sendvičem ostajala v njem do zapiranja. V Parizu sem varčevala, da bi lahko plačevala svoje izpopolnjevanje na Akademiji lepih umetnosti. Ne morem našteji vsega, kar je od tega ostalo v moji duši!

Vse to, kar me je napolnilo v tem mestu svetlobe, ki živi in diha s polnimi pljuči od jutra do jutra, sem prinesla s seboj ob vrnitvi v Beograd. Tam sem začela ustvarjati zares. V Parizu sem se učila, v Beogradu sem največ ustvarjala. To mi je kasneje prineslo razstave in uspehe, kot na primer v Londonu, kjer me je žirija uvrstila na skupinsko razstavo s člani Kraljevskega inštituta akvarelistov.

In kaj še?

V Beogradu sem poleg razstav prirejala v svoji hiši slikarska srečanja. To so bila zanimiva druženja s številnimi umetniki, tudi drugih žanrov, s književniki, z igralci, glasbeniki, dramaturgi. Na teh druženjih smo počeli vse sorte: recitirali stihe, igrali kitaro, pripovedovali anekdote, debatirali itn. O njih so večkrat pisali časopisi.

Kaj pa potem?

Sežana je, upam, moja zadnja postaja. Tukaj v miru ustvarjam. Kar veliko! Imam vtis, da mi gre slikanje sedaj bolje od rok kot v mladih letih. Moj duh se ni nič spremenil kljub letom, ki jih nosim. To ni paradoks! Tako se resnično počutim in tako tudi živim.

Razstave me niti ne zanimajo toliko, kakor si želim, da v svoji hiši naredim galerijo, ki bi imela značaj odprtega ateljeja. Tu bi rada spet prirejala srečanja z ljudmi, ki imajo radi umetnost, kakor se je to dogajalo v mojem prejšnjem domu.

Zakaj ste se odločili za študij psihologije, in še prej, se zdi, slikarstva? Ste v psihologiji tudi diplomirali in se šli nato psihologinjo poklicno v kakšni instituciji?

Že kot otrok sem se zanimala za psihologijo!

Kdaj pa ste začutili oziroma odkrili, da ste slikarsko nadarjeni? Se je potreba po slikovnem izražanju pokazala postopoma ali nenadoma, kot strela z jasnega?

Proučevala sem vsak obraz in razmišljala o njem. Zanimal me je značaj ljudi, zato so bili vsi moji šolski zvezki in knjige poslikani z obrazi - posebno profesorjev meni grozne matematike in fizike.

Študirala sem psihologijo in ko sem po svojem prepričanju položila dovolj izpitov, sem se odločila za slikarstvo, ker mi tisti vrag - talent - ni dal miru. Na psihologiji nisem diplomirala, vendar se z njo nisem nikoli prenehala ukvarjati. Dokaz je, da v mojem slikarstvu zavzema prvo mesto portret in to psihološko zdiferenciran. Tako sem spojila oba interesa!

Rada bi vedela, kaj vas je pripeljalo v Sežano?

Za kozmopolita ni nikakršnih mej, ker ni omejen z nacionalizmom. Ljubi vse, kar je na tem svetu dobro in lepo - vse, kar je dano od Boga. S takšnimi pogledi sem izbrala prav to mesto pod soncem, Sežano. In vse tisto, v kar sem se zaljubila leta 1978, ko sem prvič odkrivala lepote Krasa, ki ga prej nisem poznala, čeprav mi je bila dobro poznana alpska Slovenija. Kot planinka sem namreč v študentskih letih in tudi pozneje mnogokrat pričakala novo leto v slovenskih planinskih domovih. Samo na Triglavu sem bila trikrat!

Ste na Krasu že dodobra pognali korenine, ali pa se še vedno počutite kot tujka? Ne povsem sproščeni? Kaj je temu krivo?

Kras, ta krasni kamen, to njegovo naravo, obožujem! Njegovi ljudje so trdni in nedostopni, kakor je trd in nedostopen Kras sam. Toda, če se ga le dotaknete in odkrijete njegovo notranjost, spoznate, kako je slojevit, kakšne barve in mehkobo poseduje. Kraševci je tak, kakršen je svet, na katerem živi! In take vrste Kraševci so me pripeljali sem. To so moji najdražji prijatelji, ki so mi kot družina. Spoznala pa sem še mnogo drugih, a le nekatere med njimi izbrala za prijatelje, meni sorodne po duši in srcu. Rada imam tiste, ki jim duhovnost veliko pomeni...

Nikakor se ne počutim kot tujka. Težko mi je le to, da mi razmere ne dopuščajo potovati, se videvati z ljudmi po svetu, kot nekoč, in da bi ti lahko prihajali k meni!

POGOVOR

Vse to še pride. Prav gotovo! Saj vojne, neurejeni meddržavni odnosi ne morejo trajati večno. Slej ko prej se bodo razmere normalizirale. Upam vsaj! Vseeno pa imam občutek - morda se motim, da ste po naravi ali po sili razmer zelo zadržani, da se tako rekoč držite bolj zase, da stike skoraj s težavo navezujete, čeprav bi radi komunicirali. Kaj po vašem prepričanju vpliva na takšno držo? Preobčutljivost? Slabe izkušnje? Strah pred nepoznanici? Obojestranski predsodki? Redke priložnosti za dialog in sproščenost?

Nič takega! Po naravi sem zelo odprta in družabna. Tisti, ki sem jih tu srečala in spoznala, me poznajo takšno!

Morda sem si ustvarila napačno predstavo o vas, ker se skoraj ne udeležujete tako imenovanega sezanskega kulturnega življenja - recimo mu tako, čeprav bi včasih zaslužilo kakšno bolj pritlehno ime - oziroma ste le takrat zraven, ko tudi sami nastopate. Drugače pa rajši abstininirate... Kajpada ne gre za osamljen primer; prej gre za sezansko običajno prakso! Jaz, na primer, sem za vas zelo pozno zvedela. Osebnost pa sem vas spoznala še kasneje!

Ne bi mogla reči, da je to abstinenca. Res pa je, da sem se zaradi mnogih razlogov potegnila vase.

Imate prijetne spomine na otroštvo ali mladost?

Moje otroštvo, kot iz pravljic, sem prenesla na mladost in trudim se, da mladost v mnogočem zadržim do današnjih dni. Za nekoga mogoče smešno, ampak je tako!

Sploh ne zveni smešno. Prej modro! Pa vaša beograjska leta? Kdaj ste bili - ne bom rekla srečni marveč - izpolnjeni, na nekakšnem vrhuncu, ki bi ga, če bi se dalo, recimo ponovili?

Ko sem iz province prišla v Beograd, sem želela v enem dihu objeti vse in spoznati vse. Nastala je dirka; poleg predavanj, gledališča, razstave, koncerti, kino. Bog ne daj, da ne bi vedela, katera balerina pleše Julijo v novi postavitvi! Takrat se ni potovalo v tujino; tudi televizije v petdesetih letih ni bilo. Zato pa je bilo družabno življenje bogato in raznovrstno.

Potem, ko sem se deset let družila s planinci in še šest let z beograjskimi madrigalisti, se je moje družabno življenje razvilo do najrazličnejših in najlepših spoznanj. Tako z njimi kot z mojimi kolegi slikarji in psihologi je prijateljstvo ostalo čvrsto do danes.

Ne vem, kaj bi najraje ponovila iz teh let? Mogoče vse - vprašanje zase so samo planine oziroma planinarjenje, saj bi vsaka vzpetina morala brezpogojno imeti žičnico! Vendar, bi tu na Krasu našla primerne osebe za podobne norosti? Kot nas je, recimo, petnajsterica po neki razstavi mimogrede stopila v gostilno in tam po večerji, ob petju in kitari, ostro debatirala do spritja! Okrog treh zjutraj smo tako segreti in skregani vstali, da bi se razšli... To je bilo leta 1982! Zunaj pa je medtem napadlo toliko snega, da nismo mogli nikamor. Naši avtomobili so bili malodane zasuti; mestni promet se še ni začel. Čez cesto smo zagledali otroški vrtec. Na dvorišču so bile gugalnice pokrite s snegom. Pohiteli smo k njim in se kot otroci začeli na njih gugati in zabavati. Tako smo še isti trenutek pozabili na prejšnje prepiranje zaradi različnih mišljenj.

Kar se mojega poklicnega dela tiče, je šlo vse postopno, in vse, kar sem dosegla v življenju, sem dosegla sama. Še bolj sem zadovoljna, ker me nihče v življenju ni podpiral. Hočem reči, da nisem pripadala nobenemu klanu, nobeni organizaciji ali partiji, kar me, iskreno povedano, osrečuje!

Se počutite kdaj prikrajšano, ker živite tako rekoč na podeželju namesto v kakšnem večjem in kulturno bolj razgibanem središču, kjer je zdaleč več priložnosti in možnosti za slikarsko in vsakršno udejstvovanje?

Prav nič se ne počitim prikrajšana, ker živim na podeželju. Mnogi umetniki so živeli daleč od velikih mest, da bi ustvarjali v miru. Moja stara hiša, imenujem jo "Moj castello," in vrt, poln zelenja ter cvetja, pa moje muce in pes mi prinašajo takšno harmonijo, da se ne bi mogla primerjati z nikakršnim stanovanjem na vsemestnem asfaltu. Saj vsi, ki živijo v velikih mestih, ne uživajo tistega, kar jim mesto daje! Kdor ima rad knjigo, jo bere tako na vasi kot na planini!

Svojo prvo razstavo ste imeli v Beogradu šele leta 1971, ko ste bili stari 41 let, na skupinski razstavi pa ste prvič nastopili osem let prej. Kako, da ste

tako odlašali, ko pa so običajno umetniki v svoji želji po afirmaciji prej nestrpni kot nasprotno in zelo radi prehitevajo čas?

Trinajst let sem se uradno ukvarjala z uporabno umetnostjo - dizajn knjige, plakat, prospekt, etiketa, zaščitni znak... - in naredila več kot dvesto del. Prav toliko jih je v projektih. Vmes sem slikala za svojo dušo. In ko sem začutila, da sem na tem področju dozorela, sem uporabno umetnost pustila, če izvzamem oblikovanje knjig. Začela sem razstavljati in se predstavljati v javnosti kot likovnica.

Zelo tenkočutno upodabljate zlasti ženske. Njihovi obrazi, telesa brez ene same odvečne črte ali lise so, kot da bi jih presejali skozi oči - filtre psihologije. Vas lahko štejemo za svojo najbolj gorečo in talentirano zagovornico, ali moramo brati sporočilo drugače?

Moški me zelo zanimajo in so me zelo privlačili, ne mika pa me, da bi slikala njihove akte. Slikam izključno njihove obraze, v katerih iščem nekaj posebnega. Dobroto in inteligenco in vse, kar jim daje pečat moškosti ter dostojanstva. To, kar jih dela idealne. Tako so številni moški liki postali moji Kristusi. Čeprav različni, zavestno ali podzavestno, sem vsem vdihnila značaj ljubljene osebe iz moje biografije. V ženskem portretu pa poskušam izveči vse tiste lastnosti, ki so za žensko lastne.

Zakaj slikam ženski akt? To vprašanje bi se lahko postavilo vsem slikarjem v vsej zgodovini umetnosti, ki so slikali golo žensko telo. Ženski akt je poetičen. Skladna ženska linija, tenkočutna in elegantna, mi vzbuja domišljijo, tako da je pogosto glasba Čajkovskega ali Adama polnila prostor mojega ateljeja, ko sem ustvarjala svoje "bele labode" in Giselle.

Grški slikarji in kiparji se z vami verjetno ne bi strinjali, ker so videvali tudi v moškem golem telesu poleg moči tudi poetičnost, skladnost linij, tenkočutnost in eleganco!

Kot mi je znano, v času grške kulture ni bilo žensk na področju slikarstva in kiparstva, kakor so bile v literaturi na pri-

mer pesnica Sapfo in še nekatere. Kult lepega telesa je bil na takšni ravni, da so ga od Grkov prevzeli Rimljani in potem nadaljevali s tem v renesansi in še pozneje. Primer za to je ne le Sikstinska kapela, Michelangelova mojstrovina, ampak tudi stvaritve drugih velikih mojstrov kiparstva in slikarstva, ki so zaljubljeni ustvarjali svoje idole. Pozneje pa je moški akt postopoma prepustil mesto ženskemu aktu.

Kaj še radi slikate? Omenili ste muce, psa, vrt. Kaj muce ali pes niso predmeti vaše inspiracije? Znana slikarka Karla Bulovčeva, poročena s pisateljem in dramatikom Ivanom Mrakom, je svojčas narisala nadvse subtilno serijo njihovih dragih, pretežno mrtvih muc. Ustvarila jim je nekakšen memento mori spomenik. Kaj pa rože? Ta skrajno fotogenična bitja?

Slikam tudi muce, ki so zame vzvišena bitja, kot cvetje, ki ga obožujem! To je moja intima in tega nisem nikoli razstavljala, kakor tudi nisem razstavljala lepljenk, kolažev, s katerimi se dosti ukvarjam.

Akvarelna tehnika vam je najbolj pri srcu. Zakaj?

Akvarel je zame v slikarstvu tisto, kar je pesem v književnosti. Eno in drugo nastane v trenutku, iz srcâ, iskreno, kakor stečeta beseda ali barva. Je najbližji mojemu temperamentu. Je težak, ne dovoljuje popravka, ker ga delam s polno vode - mokro na mokro. Zato je moj izziv. Kakor je rekel znani slikar Mića Popović*, ko mi je odpiral razstavo v Beogradu leta 1983: "Akvarel se ne naredi; on se zgodi!"

Olje je povsem nekaj drugega. Gradi se postopno, od temelja, kot hiša, sloj za slojem, in ne more dati te ezoteričnosti. V olju slikam izključno portrete, zlasti avtoportrete, ker sem najbolj hvaležem model.

Na začetku svoje kariere sem delala samo olja. Slikala sem tihožitja, naravo, portrete in postopoma prešla na tempero, nato na gvaš, da bi se, tako rekoč, zaustavila na akvarelu!

Ker kažete izreden posluh in ljubezen za poezijo, sodeč po vaših likovnih objavah, ste kdaj tudi sami pesnili? Zagrešili vsaj kakšno pesmico?

Poezijo obožujem! Kakor mi je dano, da jo občutim, tako nimam daru, da pesnim. Zato pišem na drug način!

Kateri so (bili) vaši zgledi oziroma, kdo je najbolj vplival na vaše dožemanje slikarstva?

To se je s časom spreminjalo, od klasičnega do modernega. Mnoga dela so me vznemirjala in inspirirala, kot na primer akvarelne risbe Rodinovih aktov, ki sem jih kdove kolikokrat občudovala v njegovem muzeju v Parizu. Mnoge in mnoge imam rada, ampak Modigliani ostaja nekdo, komur se bom vedno s spoštovanjem poklonila. Čeprav tako globoko prodira v moje žile, se trudim, da uidem njegovemu vplivu!

* Miodrag - Mića Popović (Loznica, 1923), slikar, profesor na Akademiji za likovno umetnost v Beogradu. Ukvarja se z ilustracijo, opremo knjig, likovno umetnostjo, literaturo in s filmom. Razstavlja doma in na tujem.

POGOVOR

Ilustrirali ste številne knjige. Povejte nam kaj o njih! Katera se vam je, recimo, najbolj posrečila in katero bi - če seveda še obstaja - nanovo oziroma drugače likovno obdelali, če bi vam bilo dano?

*Za veliko knjig sem delala dizajn. Veliko sem jih tudi ilustrirala. Mislim pa, da se mi je najbolj posrečila knjiga poezije Vesne Krmpotić** "Vilin svlak" (Vilina levitev), ki jo je uvrstila v svojo zbirko Tate Gallery v Londonu. Rada imam tudi svojo zadnjo knjigo Cankar - pesmi, ki je nedavno izšla tudi v angleščini. In nobene izmed natisnjenih ne bi želela ponoviti. Z velikim veseljem pa bi ilustrirala pesmi Srečka Kosovele.*

Zakaj ne naredite tu, v Sežani, male razstave vseh knjig, ki ste jih do sedaj ilustrirali, skupaj s tistimi, ki ste jih v zadnjem času oblikovali? Nekakšen sprehod skozi čas!

Ne vem, če bi to koga zanimalo!

Rekli ste, da ste družabni in da nimate težav z ljudmi. Potemtakem bi z lahkoto zvedeli, ali jih zanima ali ne! In bržčas bi se kdo našel, ki bi vam pripravil večer, če bi zvedel, da zanimanje je. Slovenski pregovor pravi: Kdor jezik špara, kruha strada!

Moj opus je dovolj obširen, da bi ga lahko predstavila celoviteje občinstvu. Spet ponavljam: Ne vem, če bi res koga zanimalo. Tako mislim, ker imam izkušnjo s svojo razstavo leta 1995 v Sežani! Kaj se je zgodilo? Na otvoritev je prišlo precej ljudi, ki so bili povabljeni. Potem ni bilo skoraj nikogar več. Delovni čas galerije v Kulturnem domu Srečka Kosovele je takšen, da tudi tistim, ki bi razstavo želeli videti, ne daje možnosti, da bi si jo ogledali. Ker so po delu utrujeni, bi prišli šele zvečer, spočiti. Takrat pa je galerija že zaprta!

Znano je, da v Sežani razstave, če odmislimo dan njihove - bolj ali manj slovesne - otvoritve, obupno samevajo. In da se zdi, ko da so samim sebi namen in ne gledalcem. Nad tem bi se morale domače razstavne institucije zamisliti in kaj pametnega ukreniti. Morda bodo to prebrale in kaj storile moji skepti navkljub...! A, pojdiva naprej! Kdo in kaj vam je najbolj pri duši? Vas slikanje rešuje? Realizira? Ali je le ena, čeprav važna, komponenta za srečo?

Za mojo srečo je najvažnejše, kakor je govorila moja babica, zdravje v hiši in mir v državi! S tem, da jaz dodajam:

zdravje vsem, ki jih nosimo v srcu, in mir po svetu! A slikanje je, normalno, pomembna komponenta za moj osebni mir in za mojo srečo. Brez tega ne bi mogla bivati, kakor ne more slavec brez glasu.

Povejte mi kaj o svojem domu v Sežani, ki ste si ga uredili čisto po svojem okusu in se v njem počutite kot ... doma!

Moj dom je zame moje ognjišče - sveto mesto. V njem je vse, kar sem leta in leta zbirala kot hrček; v njem so vse moje ljubezni. V njem sem svobodna, srečna. Tu se veselim, smejem, jočem. Hiši sem dala svoj pečat in pri tem poskušala obdržati tisto, kar je kraškega.

Kako vam minevajo dnevi? Tečejo, dirjajo ali ležejo po polžje? Kako preživite dan ... tako, od jutra do večera, kaj počenjate, kako si ga razdelite?

Dan mi je vedno prekratek. Ženska sem, kakršne so druge. Vse čaka name! Hiša, živali, vrt...

Radi potujete? Ali ne bolehate za to tipično slovensko boleznijo?

Zelo rada potujem! Mnogo tega sem si privoščila in bi si še, če bi le imela več možnosti.

Smem vprašati po vaših slikarskih načrtih? Opremljate in ilustrirate kakšno knjigo? Kaj bi še radi naslikali? Je več želja kot možnosti? Ste komu predlagali izid kakšne svoje obsežnejše monografije, saj sami veste, da s skromnostjo človek ne pride daleč. Pri priči ga prezrejo! Sam se mora zavzeti, da se speči prebudijo in primaknejo cvenk ter kakšno sijajno zamisel!

Ideje in načrti so vedno na preži, vsega pa se ne da urensniti. Kar se monografije tiče, pa je to želja vsakega umetnika. Tudi moja je!

In drugi, nepoklicni načrti? Ali o načrtih sploh neradi govorite, ker mislite, da se potem izjalovijo?

Rada bi do konca zgradila svojo hišo!

** Vesna Krmpotić (Dubrovnik, 1932), piše pesmi, prozo, eseje, drame in prevaja iz angleščine.

Bi mi povedali še kaj, česar vas nisem vprašala? Mi skratka odgovorili na nevprašanja, magari z ducatom odgovorov! Povedali kaj bridkega na svoj in na naš račun. Izdali kakšno družinsko skrivnost. Povedali kaj diskretnega in indiskretnega o sebi. Recimo, katero jed imate posebno radi in kako vas je najlažje osrečiti? In česa ne trpite? Povejte kakšno lušno anekdoto! Karkoli!

Ne vem, kaj bi še povedala! Mislim, da sem kot oseba lepo sprejeta, kot umetnica pa ne dovolj...! Nimam družinskih skrivnosti. Imam le eno, ki pa je javna skrivnost. Moj dragi je prišel k meni s prijateljem samo na kavo, pa je ostal 29 let. To je res! Rada imam družbo, zabavo in - ker to sodi zraven - sem tudi gurmanka. Za navrh, moram priznati, da imam v sebi mnogo bohemskega.

Vidite, kako kri ni voda! V družini jih je bilo nekaj, pa je tudi mene zadela ta žilica! Mogoče imam nekaj skupnega z eno izmed svojih izrazito bohemskih tet?! Bila je lepota, študentka prava, bogata. Na dan svoje poroke ni mogla prikriti svoje nravi. Ko je zaigrala glasba, se je povzpela na klavir in zaplesala čar-daš... In kaj se je zgodilo? Zaročenčevi starši so vstali ter odšli. Njen zakon je trajal le 24 ur!

Osrečuje me vsaka dobra novica, naj bo v zvezi z moji prijatelji ali z menoj!

Vaša lepa miniaturna zbirka "Kitice iz svetovne ljubezenske poezije", ki ste jo izdali leta 1995 z vrsto pretežno ženskih zračnih akvarelov, ima naslov TEBI LJUBEZEN. Povejte mi, kaj za vas pomeni ljubezen? Saj je tudi v izboru Cankarjevih pesmi iz Erotike - v platno vezano knjigo je izdala vrhniška Galerija 2 leta 1996 ob 120-letnici pisateljevega rojstva, vi pa ste jo likovno oblikovali in opremili z znanimi ženskimi psihološko poglobljenimi obrazi in akti - eno samo petje in govorjenje o ljubezni! Torej ponavljam vprašanje: kakšen pomen ima za vas ljubezen?

Če sta trak in voda najvažnejša elementa za preživetje vsakega živega bitja na zemlji, jaz dodajam še enega. To je ljubezen!

Ste kdaj ilustrirali tudi otroške knjige?

Sem, ampak ne veliko!

Bi omenili kakšen naslov in avtorja!

Zadnja je bila "Tročica" (Triočka) Vesne Krmpotić.

Kaj vas lahko najbolj boli ali prizadene?

Nepravičnost!

Ste po značaju optimistični ali nagnjeni k črnogledosti? Si v stiski pomagata s humorjem in (avto)ironijo ali kako drugače? Kako?

Optimistka sem in to velika! Pogosto se šalim na svoj račun.

Kaj pa na tuj? Če zaradi drugega ne, vsaj iz smisla do simetrije?

Šalim se tudi na tuj račun, če gre za osebo, ki pozna šalo. Rada imam dobre vice.

Kaj je bilo za vas, recimo, usodno?

Da je tako rekoč spremenilo vaše življenje?

Verjamem v usodo. Vse, kar se je zgodilo, je bilo tako rekoč zapisano - z že omenjeno kavo vred, ki je bila zame usodna!

Potemtakem ni nihče kriv (ali zaslužen), če vam je kaj hudega (ali dobrega) naredil, ker mu je bilo pač usojeno, da se tako obnaša? Žrtev usode pač?

Res je, da verjamem v usodo, toda pri tem ne mislim, da se ji je treba pasivno prepuščati. Življenje je namreč večna borba, da bi dosegli tisto, kar nam je sama usoda dodelila. Vedno iščem tisto pot, ki je najbolj uglasena s določenimi etičnimi principi, za katere verjamem, da so univerzalni. Ravnanje drugih ljudi sodim bolj ali manj na podlagi lastnih kriterijev in življenjskih izkušenj. Te pa narekujejo, da ni vedno lahko ocenjevati človeško ravnanje po absolutnih merilih o tem, kar se nam zdi, da je dobro oziroma slabo.

Kako pa boj za ljubi kruhek, saj brez tega navadno ne gre? Vas je drago stalo ali je šlo kar razmeroma gladko?

To pa je boleče vprašanje! Moje življenje je kot Wagnerjeva glasba - doseže največje višine, da bi šlo potem do dna. Rojena sem v bogati družini; imela sem vsega. In kot je življenje teklo, so se stvari spreminjale. Sedaj že dolgo stoji na najnižji glasbeni lestvici, na tem najnižjem C-ju!

Česa se posebej veselite in kaj silno obžalujete?

Veselim se malih stvari, ki ustvarjajo življenje. Obžalujem, če slišim, da je zbolela ali umrla meni draga oseba ali da se je zgodila kakšna nesreča.

Ste kdaj hodili v službo ali ste se šli svobodno umetnost, ki nekaj vsekakor dá, precej pa tudi vzame?

Trinajst let sem bila v službi kot kreatorka uporabne umetnosti.

Ne čudite se zadnjemu vprašanju! Povejte, kdo pravzaprav ste in odkod prihajate, da ne pristavim še: in kam pelje vaša pot? Kot vidite, je muzika iz davnih, davnih časov še vedno v veljavi!

Ne vem, ali so moji odgovori dovolj jasni! Kdo sem? In kam me pelje moja pot?

Bi morala odgovoriti ali pustiva vprašaj?

Seveda! Odgovori so bili dovolj jasni in zgovorni, vendar se najbrž ne da (do)povedati v nekaj straneh dolgem pogovoru vsega, kar je človeka doletelo (in ga doletava) - abotnega, pomembnega in usodnega - v velikem loku enega življenja! Komaj kakšen detajl in kakšno anekdoto. Hvala za odgovore!

EKSLIBRISI RAZSTAVLJENI, NAGRADE PODELJENE

Agencija Kras

V predverju osnovne šole Dutovlje so se v petek, 16. oktobra popoldne, zbrali osnovnošolci, avtorji nagrajenih in na razstavo ter v katalog uvrščenih ekslibrisov o krasu, ter njihovi starši. Tam so bili tudi izdajatelji revije Kras, predstavniki Društva Exlibris Sloveniae in vodstvo tamkajšnje šole. Zbrane je najprej pozdravila in nagovorila ravnateljeva pomočnica na OŠ Dutovlje Doris Orel, potem je skupina šolarjev nastopila z nekaj recitacijami.

Direktor družbe Mediacarso Dušan Rebolj, ki izdaja revijo Kras, je povedal, zakaj so se konec leta 1997 odločili za razpis nagradnega natečaja "Otroški ekslibris o krasu". Podaril je, da ekslibris kot mala grafika omogoča učencem pri likovnem pouku, v likovnih krožkih in doma s preprostim orodjem izražati svoja likovna stremjenja. In da bi pri izbiranju motivike za svoje ekslibrise upodabljali najbolj tipične kraške pojavnosti, ki kot arhitekturne, narodopisne in krajinske prvine sodijo v kraško kulturno in naravno dediščino, ter z njimi izkazovali lastništvo svojih knjig, so se odločili v natečaju za tematiko o krasu. Večina udeležencev natečaja je poleg svojega imena in priimka ter besed "ex libris" (kar pomeni "iz knjige") za označbo lastništva knjig v svojih malih barvnih in črno-belih grafikah upodobila tipične kraške arhitekturne, narodopisne in krajinske prvine. Upodobili so: kraško hišo, borjač (notranje dvorišče), kolono (vhod-

ni kamniti okvir), porton (vrata) na dvorišče), štirno (vodnjak), dimnik, žbrinco (koš za listje), jarem in konja pa podzemsko jamo, človeško ribico, ruj in bor. Poudaril pa je, da so k temu veliko prispevale likovne pedagoginje, saj so s svojim mentorskim pristopom spodbujale in strokovno usmerjale mlade likovnike.

Predsednik Društva Exlibris Sloveniae Ervin Kralj je takole označil pomen in težo uspešnega natečaja:

"... V teh jesenskih dneh se je je pokrajina odela v tisoče barvnih odtenkov, ki še posebej lepo žare tukaj, na Krasu. Jesen pa je tudi čas pobiranja plodov narave. In tu, v predverju dutovske osnovne šole, so pred nami razstavljeni sadovi dela učencev kraških šol - ekslibrisi o krasu. Nastali so kot njihov odziv in odziv likovnih pedagogov na natečaj, ki sta ga razpisala revija Kras in Društvo Exlibrisa Sloveniae.

Šestnajstega oktobra 1998 so izdajatelji revije Kras skupaj s predstavniki Društva Exlibris Sloveniae v osnovni šoli Dutovlje odprli razstavo nagrajenih in izbranih otroških ekslibrisov o krasu. Izmed številnih predlog učencev osnovnih šol v Divači, Dutovljah, Komnu in Štanjelu jih je izbrala žirija razpisovalcev natečaja, to je revije Kras in Društva Exlibris Sloveniae. Štirinajstim učencem je namenila knjižne nagrade Založbe Mladinska knjiga in lične HIT-ove majice. Na razstavo in v razstavni katalog je uvrstila še ekslibrise enajstih učencev. Za kolekcijo barvnih ekslibrisov s tematiko o krasu pa se je odločila osnovni šoli Dutovlje s tamkajšnjo likovno pedagoginjo Vlasto Markočič izreči posebno priznanje. Vsi avtorji nagrajenih in na razstavo uvrščenih ekslibrisov ter likovne pedagoginje sodelujočih šol so prejeli zanimivo knjigo Exlibris. Prav tako pa bodo vsi brezplačno prejeli eno leto revijo Kras. Razstavo in barvni katalog kot prilogo revije Kras je oblikoval Lev Lisjak, ki oblikuje tudi revijo Kras.

Spretno otroške roke so vrezovale v karton ter linolejne in kovinske plošče motive arhitekturnih, etnografskih in naravnih značilnosti kraškega prostora. Na razstavnih panojih in v katalogu se nizajo oblike kraških jam in človeške ribice v njih, od burje bičanih dreves, elementi vaških vedut. Kamen in les prevladujeta na portalih, oknih, strehah in vodnjakih. Zidovi so obogateni s strukturami gradbenih materialov... Učenci so znali poiskati izvirne oblike in jih smiselno komponirati v svetlo-temnem ploskovnem zaporedju v likovne celote. Pomemben kompozicijski dejavnik na grafičnih lističih je tudi črkovna razporeditev. Barvne grafike v kombinaciji toplih tonov dajejo razstavljenim grafičnim lističem še posebno mikavnost.

Prizadevne likovne pedagoginje na kraških šolah so skrbno vodile in usmerjale delo otrok in skrbele za kakovostno li-

kovno in tehnično raven. Učencem so nudile širšo razlago o pomenu ekslibrisa - grafičnega lističa, ki ga nalepimo na prvo prazno stran v svoji knjigi in s tem označimo njeno lastništvo. Ponekod učencem likovni pedagogi vzbudijo pri izdelovanju ekslibrisov tudi zbirateljsko strast. Vsak učenec zbere ekslibrise sošolcev v razredu in jih stni v spominsko knjigo. Tudi šolska glasila bogatijo z njimi... Koliko različnih možnosti!

In starši ste danes ponosni na ustvarjalnost svojih otrok. Globoko v vaših srcih se utiruje upanje, da bo zagotovo kaj iz njih...

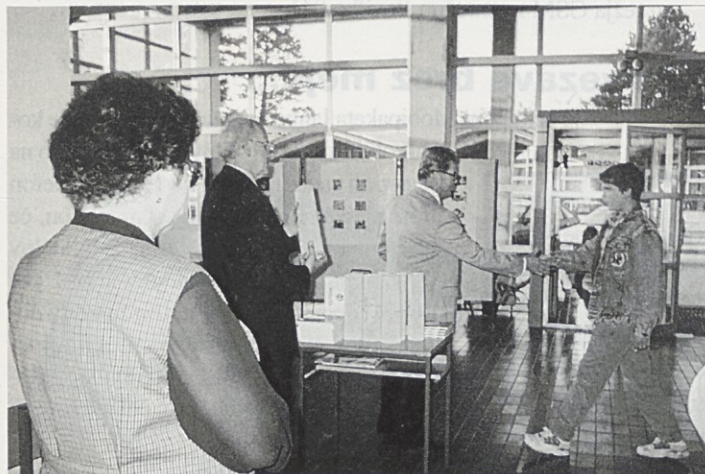
Razstava otroških ekslibrisov o krasu pa nas tudi ozavešča in zavezuje, da vsi skupaj posvetimo še večjo skrb okranjanju kraške in sploh naše kulturne in naravne dediščine!

Iskreno se zahvaljujem v imenu Društva Exlibris Sloveniae in v svojem imenu vsem, ki ste prispevali svoj delež za današnji kulturni dogodek. Predvsem reviji Kras, njeni odgovorni urednici Idi Vodopivec-Rebolj, direktorju družbe Mediacarso in izdajateljici revije Kras Dušanu Rebolju, Levu Lisjaku, ki je poleg lepo oblikovanega

kataloga tudi zasnoval in pripravil razstavo, pa likovnim pedagoginjam in dutovski šoli. Avtorjem nagrajenih in na razstavo uvrščenih ekslibrisov pa čestitam za njihov likovni uspeh!"

Potem je prof. dr. Rajko Pavlovec, tajnik Društva Exlibris Sloveniae, razdelil knjižne nagrade. Za svoje ekslibrise so jih prejeli (iz katere šole in v katerem razredu preberite v 27. številki revije Kras na 50. strani objavljeno poročilo Agencije Kras "Trideset izbranih - štirinajst nagrajenih"!): Eldin Avdibašič, Tadej Benko, Tilen Čehovin, Marijana Furlan, Polona Grča, Aljoša Jeranče, Mateja Kodrič, Marjan Lozej, Uroš Polh, Kristjan Radan, Primož Sila, Katja Švara, Tine Tavčar in Erika Žerjal. Knjižne nagrade so prejele tudi likovne pedagoginje - mentorice Cvetka Oblak, Vlasta Markočič, Vanda Mržek in Tanja Samec. In posebno priznanje za kolekcijo barvnih ekslibrisov še OŠ Dutovlje ter likovna pedagoginja Vlasta Markočič.

Izdajatelji revije Kras so napovedali, da bodo kmalu objavili nagradni razpis za pisne in fotografske prispevke osnovnošolcev in dijakov o kraških kulturnih in naravnih spomenikih ter etnoloških posebnostih.

Društvo Exlibris Sloveniae

SODOBNI TELEFON

Družba Mobitel
ponuja mobičuk in mobiregljo

BREŽŽIČNI PRENOSNI TELEFON ZA VSAK ŽEP

Agencija Kras

Nedavna Mobitelova informacijsko-promocijska kampanja **ZA VSAKEGA EDEN** v javnih občinah nas je z majhnimi belimi padali zasula z mobilnimi ali prenosnimi brezžičnimi telefoni sistema Mobi. Tudi na Krasu, kjer je zaradi ne preveč hribovite pokrajine brezžični prenosni telefon še posebej uporaben! Z nakupom telefona v paketu mobičuk za samo 24.900 SIT ali v paketu mobireglja za samo 29.900 SIT si zagotovite brez naročniškega razmerja z družbo Mobitel najsodobnejši način telefoniranja. Telefoniranja v Sloveniji, iz Slovenije v tujino in iz tujine v Slovenijo povsod tam, kamor sega Mobitelov mobilni GSM signal omrežne skupine 041! Telefoniranje plačujete z vrednostno Mobikartico, ki je v vrednostih po 2.500, 5.000 in 10.000 SIT naprodaj vsepovsod po državi, in tako sproti nadzirate porabo denarja za telefoniranje ter odločate o stroških za te namene!

Odločitev ne bo težka

Odločitev za nakup Mobipaketov *mobičuk* ali *mobireglja* sploh ne bo težka, če prenosni brezžični telefon ne potrebujete pogosto in redno in če bi radi telefonirali v Sloveniji. Sistem Mobi je preprost, zagotavlja uporabnikovo anonimnost in omogoča sprotni nadzor nad telefonskimi stroški, s tem pa tudi njihovo omejevanje.

S prenosnim brezžičnim telefonom Sagem RC 715 iz Mobipaketa *mobičuk*, namenjenega predvsem otrokom in mladostnikom, in s prenosnim brezžičnim telefonom Ericsson GA 628 iz Mobipaketa *mobireglja*, namenjen odraslim, uporabljate Mobitelovo digitalno omrežje GSM z omrežno številko 041.

Če po nakupu Mobipaketa ocenite, da prenosni brezžični telefon bolj pogosto uporabljate in potrebujete vseskozi, tudi zunaj mej Slovenije, in da pri tem potrebujete še vse dodatne Mobitelove storitve, se lahko z nadaljnjo uporabo telefona iz Mobipaketa odpoveste plačevanju telefoniranja z vrednostno kartico ter sklenete z Mobitelom

redno naročniško razmerje za uporabo njegovega digitalnega omrežja GSM z omrežno številko 041.

Povezave brez mejâ...

Z nakupom Mobipaketa lahko brezžično telefonirate komurkoli in kjerkoli v Sloveniji in v tujino na njegov ali njemu dosegljiv navadni telefon ali na njegov prenosni brezžični telefon, če ga ima vključenega in če ga Mobitelov GSM signal ali signal drugega GSM posrednika doseže. Pod istimi pogoji boste dosegljivi s svojim brezžičnim prenosnim telefonskim aparatom tudi sami kjerkoli v Sloveniji, če boste v dosegu Mobitelovega GSM signala.

... in še sprejemanje kratkih sporočil...

Poleg pogovarjanja omogoča sistem Mobi oziroma nakup Mobipaketa tudi sprejemanje kratkih pisnih sporočil. Pošiljajo

Francoski profesor in psihiater Edouard Zarifian zatrjuje, kakor je poročal časnik Delo 29.10.1998, da mobilni telefoni dobro delujejo na depresivne ljudi. "Omogočajo jim, da govorijo, izpovedo svojo bolečino in se tako otresejo stresa", je pojasnil na seminarju o mobilni komunikaciji v Franciji. Nadalje meni, da mobilni telefoni vračajo pomen besedi in pogovoru, ki sta ga v sedanjih nehumani družbi izgubila. In dodaja: "Njihov čar je, da v hipu odpravijo negativne misli in zagotavljajo notranjo zadovoljstvo in ugodje."

vam jih uporabniki mobilni telefonov, če to omogočajo, in uporabniki osebnih računalnikov po internetu. Sporočila pa ne smejo presegati 160 znakov, to je črk, števil in ločil. Sprejemanje takih sporočil je brezplačno in mogoče celo, če je sprejemnikov mobi račun izprazen.

... da osebnega telefonskega imenika v telefonskem aparatu posebej ne omenjamo!

In v spomin brezžičnega prenosnega telefonskega aparata iz Mobipaketa oziroma v njegovo spominsko kartico SIM je mogoče shraniti kar 120 različnih telefonskih števil, kar pomeni že majhen priročni telefonski imenik!

Kaj torej storiti?

Ker se boste najbrž odločili za nakup Mobipaketa **mobičuk** oziroma **mobireglja**, zavrtite **brezplačno Mobitelovo telefonsko številko 080-70-70** katerikoli dan ob kateremkoli času ali obiščite **Mobitelovo domačo stran na internetu www.mobitel.si**! Svetovali Vam bodo, kaj kupiti in kje, da vam bo to blizu in da vam bo vzelo čim manj časa.

Kaj je v Mobipaketih mobičuk in mobireglja?

V obeh Mobipaketih - **mobičuk** za otroke in mladostnike, cena 24.900 SIT, in **mobireglja** za odrasle, cena 29.900 SIT - boste z nakupom dobili: kartico SIM s svojo telefonsko številko, kodo PIN/PUK za odpiranje, zapiranje in varovanje telefonskega aparata pred zlorabo vašega telefonskega aparata oziroma vaše telefonske številke, informacije in navodila za uporabo sistema Mobi, omrežni pomnilnik telefonske baterije, navodilo za uporabo telefonskega aparata, garancijski list za telefonski aparat, certifikat za telefonski aparat, cenik storitev sistema Mobi, Mobitelov vpra-

šalnik in brezžični prenosni telefonski aparat - v Mobipaketu **mobičuk** znamke **Sagem RC 715** z obnovljivo baterijo in v Mobipaketu **mobireglja** znamke **Ericsson GA 628** z obnovljivo baterijo. Priložena je tudi promocijska vrednostna kartica za prve telefonske pogovore v znesku 1.000 SIT! Na njej so razumljiva navodila, kako vrednostno kartico uporabljati!

In kako boste telefonirali ter uporabljali sistem Mobi?

Promocijski vrednostni kartici boste odstranili vidno srebrno plast, pod katero je zapisana trinajstmestna številka vašega mobi računa, kartico vstavili v kupljeni telefonski aparat iz Mobipaketa in poklicali številko 123. Po telefonu boste slišali Mobitelova nadaljna navodila, ki so napisana na promocijski vrednostni kartici, kako telefonirati in kako vtipkati v telefonski aparat številko svojega mobi računa, da bo vrednost s promocijske kartice 1.000 SIT prenesena na vaš mobi račun.

Seveda boste svoje dobroimetje s promocijske kartice na mobi računu pravočasno povečali, saj s 1.000 SIT na njem velikokrat in dolgo časa ne boste mogli telefonirati. Vrednostne Mobikartice za 2.500, 5.000 in 10.000 SIT lahko kupite na kakšnih 500 prodajnih mestih v Slovenije. To so Mobitelovi centri, njegovi pooblaščenih posredniki, Petrolova prodajna mesta in prodajna mesta Pošte Slovenije, ki so označeni takole:

Tukaj prodajamo

Mobikartica **mobičuk** za 2.500 SIT omogoča v notranjem prometu 19 minut pogovora med tednom, od ponedeljka do petka, ali 39 minut konec tedna (sobota in nedelja) ter ob praznikih.

Mobikartica **mobičuk** za 5.000 SIT omogoča v notranjem prometu 39 minut pogovora med tednom ali 78 minut pogovora konec tedna in ob praznikih.

Mobikartica **mobireglja** za 10.000 SIT pa omogoča v notranjem prometu 78 minut pogovora med tednom ali 156 minut pogovora konec tedna in ob praznikih.

Ko ste vse napisano o Mobitelovem brezžičnem prenosnem telefoniranju v sistemu Mobi prebrali, najbrž ne oklevate več! Odločitev za nakup brezžičnega prenosnega telefona iz Mobipaketa je verjetno že padla!

Verjamemo, da boste novo komunikacijsko oziroma telefonsko pridobitev uporabljali diskretno, okolici uvidevno in nehrupno, da vas kdo ne bo označil s nastopačem. In med vožnjo v avtu, na motociklu ali kolesu zagotovo ne boste telefonirali. Če pa bo tačas to nujno, boste vozilo zastavili na primernem mestu in opravili neodložljiv pogovor!

Žbrinco, to je listni koš, smo v reviji Kras že predstavili. Nekdaj je imela take koše vsaka kraška domačija. Poznavalci likovne umetnosti vedo za žbrinco, ker jo pogosto uporablja kot motiv slikar in grafik Lojze Spacal. Branko Jazbec iz Svetega 36 pri Komnu pa je eden med redkimi izdelovalci tega lepega predmeta. Žbrince še vedno uporablja pri spravlilu sena in listja. Nekaj jih krasi zidove obnovljenih kraških hiš. Ena je tudi v vhodni lopi dvorca Vogrsko.

"Obroči žbrince so iz svežega jesenovega lesa", pove Branko Jazbec, "lahko tudi iz leske, bresta ali gabra. A najboljši je jesen! Pomembno je, da je les sekan ob stari luni, v maju ali avgustu, sicer se vanj naseli črv. Za prepletanje in povezovanje uporabljam beko, to je eno izmed vrh, ki jo na Krasu rabimo največ za vezanje trt. Seveda so veje beke za žbrinco malo debelejšje in dolge od poldruga metra do dveh metrov. Obroček, ki povezuje palice za dno koša, je sedaj kovinski, včasih pa sem ga naredil iz dreva".

Za izdelovanje žbrinc si Branko Jazbec vzame čas pozimi. Če ga pokličete v Sveto po telefonu na št. 067/78-668, ga morda nagovorite, da vam jo izdela!

Reviji Kras enak jubilej:

PET LET IZHAJANJA ČASNIKA

"OKO"

Dušan Rebolj

"V eni od najlepših slovenskih pokrajin, v Goriški pokrajini, imamo v teh dneh zanimivega slavljenca. Časopis OKO slavi svojo peto obletnico neprekinjenega izhajanja. Najprej kot štirinajstdnevnik in od letošnjega maja kot tednik prinaša v mnogo družin, podjetij in ustanov od Bovca do Sežane kar se ne da v danem trenutku videti, otipati, prisluhniti..."

Tako je 22. oktobra v svojem uvodniku zapisal direktor novogoriškega časopisa OKO Dominik Soban in bralstvo spomnil, kako poskuša OKO dogodka, ki se vrstijo iz dneva v dan, v nazorni in pisni obliki beželiti, da bi se vedelo in ne ostalo pozabljeno. V petih letih je maloštevilno mešano časopisovo moštvo uredilo in objavilo več kot 15.000 zani-

mivih novic, člankov, komentarjev, reportaž, satiričnih prispevkov in drugih časniških zvrsti.

"Do bralca smo želeli biti odkriti, nepristranski in od politike neodvisni", piše uvodničar in nadaljuje: "Seveda se zavedamo, da smo delali tudi napake in bili včasih premalo ažurni in dosledni. Vendar se vse to dogaja tudi velikim in uspešnejšim medijskim hišam. Več kot 40 novinarjev dopisnikov in urednikov dnevno hiti od dogodka do dogodka, da bi bralcu prenesli v njegov dom tisto, kar ga zanima, mu godi, ga informira in ustvarja s tem javno mnenje. Nočemo in ne želimo biti javno trobilno dnevne in druge politike, ampak resnično nedvisen medij, ki pokriva desni in levi pol političnega prostora. Slovenija je tako majhna in simpatična dežela, ljudje so delavni in pošteni, da si ne zaslužijo, da jih provociramo in mrcvarimo s polresnicami in lažmi.

Želimo biti povezovalni člen med ljudmi in občinami v Goriški pokrajini... Če nam to uspeva, presodite vi, naši zvesti bralci!"

Tudi izdajatelji revije Kras, ki prav tako izhaja že več kot pet let, se pridružujemo čestitkam ustvarjalcev časnika OKO za njegovo petletnico izhajanja. Njegova vsebina in način njenega predstavljanja potrjujeta v uvodniku zapisano naravnost njegovih ustvarjalcev. Svoje dosedanje sodelovanje s časnikom OKO bomo še poglobili, kajti bralci si želijo čim bolj popolnih in celovitih informacij predvsem o tistem, kar jim je najbližje... Mnogim so to tudi Kras in kraške posebnosti Slovenije!

VODA = ŽIVLJENJE

VODA SESTAVLJA DVE TRETJINI ZEMELJSKE POVRŠINE IN JE VITALEN ELEMENT VSEH ŽIVIH BITIJ.

V RAZLIČNIH POJAVNIH OBLIKAH JE NAJPOMEMBNEJŠI OBLIKOVALEC PODOBE IN ŽIVLJENJA PLANETA.

NA NJENI GLADINI SE ZRCALI OKOLJE V VSEJ SVOJI BARVITOSTI, NJENA PROSOJNOST IN ČISTOST
ODSEVATA NAŠ ODNOS DO NARAVE.

ČISTO

in naravno okolje je za ljudi življenjskega pomena. V **Heliosu** že nekaj let usmerjamo znanje in izkušnje v razvoj okolju prijaznih barv na vodni osnovi, za kar imamo več razlogov:

- **zavedamo se** ranljivosti okolja,
- **zavedamo se** pomena nadomeščanja neprimernih sestavin z okolju in ljudem bolj primernimi,
- **zavedamo se**, da so barve, ki jih proizvajamo, prisotne na vsakem koraku našega življenja in dela,
- **zavedamo se**, da moramo upoštevati najzahtevnejša okoljevarstvena priporočila in standarde, ki veljajo v Evropi.

DANES

vam v **Heliosu** lahko ponudimo vodne barve za različne kvalitete podlage (les, parket in kovine) v sklopu uveljavljenih blagovnih skupin **Bori**, **Ideal** in **Tessarol**, ki ustrezajo najzahtevnejšim svetovnim standardom. Vizualno so ti izdelki prepoznavni po grafičnem simbolu ribice v soncu, ki se kot žig pojavlja na embalaži in jamči visoko kakovost in ekološko neoporečnost barv.

Helios
v sodelovanju z
Ministrstvom za okolje
in prostor od vsakega pro-
danega litra okolju prijaznih
barv namenja **50 SIT** za
ohranjanje čistih
slovenskih voda.

Okolju prijazne barve.

HELIOS

To, kar živimo, je **zeleno.**

Ukvarjamo se s temnimi bogastvi zemeljskih globin. Predelujemo jih v energijo, ki pestri življenje zemeljskega površja. A med vrtnami in črpalkami, med temnimi tekočinami in med izdelki za vzdrževanje vozil nismo nikoli pozabili na spoštovanje do zelene Zemljine duše. Že desetletja zbiramo in predelujemo odpadna olja. Uporabo do okolja prijaznega zemeljskega plina spodbujamo že 30 let. Naša goriva imajo dodatke, ki zmanjšujejo onesnaževanje zraka. Naši bencinski servisi so ekološko obnovljeni, naša skladišča pa bodo po obnovi lahko za vzor vsej Evropi, saj bodo presegala standarde evropskih predpisov.

PETROL

Slovenska naftna družba

Dobra igra dobrih gospodarjev

S profesionalnim delom smo dosegli dobre poslovne rezultate, pridobili zaupanje evropskih sosedov ter obogatili tako Goriško kot državo. Prepričani smo, da mora imeti uspeh dobrih gospodarjev tudi človeški obraz, zato podpiramo tudi nekomercialna prizadevanja za lepše in duhovno bogatejše življenje. Verjamemo v uspeh slovenskega poslovnega optimizma, zaupamo ljudem, s katerimi sodelujemo, spoštujemo gosta – sodobnega človeka, obremenjenega z intenzivnim delom.

V igri je več kot igra.

Hoteli Igralnice Turizem

Brez obveznosti

mobireglja

cena paketa: 29.900 SIT

V ceno je vključen prometni davek od proizvodov (tar. št. 1).

Sistem Mobi - nova, preprosta in najcenejša možnost, kako postati uporabnik mobilnega telefona GSM. Če se vam je do sedaj zdelo vse skupaj preveč zapleteno in če je bila za vas sklenitev naročniškega razmerja prevelika obveznost, je Mobi za vas prava odločitev.

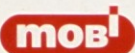
Z nakupom Mobipaketa, ki vključuje telefonski aparat z dodatno opremo, telefonsko številko in promocijsko vrednostno kartico, postanete uporabnik omrežja Mobitel GSM.

- Mobi lahko uporabljate takoj

- brez pogodbe
- brez naročnine
- brez mesečnih računov
- račun mobi polnite z Mobikartico

Za podrobnejše informacije in nasvet pokličite brezplačno številko 080 70 70, 24 ur na dan, ali obiščite našo domačo stran na internetu: www.mobitel.si.

Tukaj prodajamo

500 prodajnih mest v Sloveniji:
Mobitelovi centri
Mobitelovi pooblaščen posredniki
prodajna mesta Petrola
prodajna mesta Pošte Slovenija

041

ZA VSAK ŽEP

mobitel

SLOVENSKI OPERATOR NMT & GSM